

บทที่ 4

การวิเคราะห์กลวิธีเด่นในการเสนอแนวคิดเกี่ยวกับมนุษย์ในเรื่องสั้นของสุทธิพงษ์ ธรรมวุฒิ

กลวิธี หมายถึง วิธีการหรือเทคนิค (Techniques) ที่ผู้เขียนเลือกนำมาใช้สร้างสรรค์วรรณกรรมเพื่อให้บรรลุผลตามที่ผู้เขียนมุ่งหวัง การศึกษากลวิธีของผู้เขียนจึงมีความสำคัญ เพราะเป็นการศึกษาวิธีการที่ผู้เขียนใช้สื่อความคิดผ่านวรรณกรรมไปยังผู้อ่าน เพื่อให้วรรณกรรมนั้นมีคุณค่าน่าสนใจและสามารถดึงดูดใจผู้อ่านได้ นอกจากนี้ยังทำให้เห็นลักษณะเฉพาะในการสร้างสรรค์วรรณกรรมของผู้เขียนแต่ละคนอีกด้วย ดังที่วิภา กงกะนันท (2523, น.76) ได้กล่าวไว้ว่า “การศึกษาเรื่องกลวิธีการประพันธ์เป็นเรื่องจำเป็นในการศึกษาวรรณกรรม เพราะกลวิธีการประพันธ์ของนักเขียนแต่ละคนมีผลต่องานสร้างสรรค์ของเขา ทำให้งานประพันธ์ที่มีรูปแบบหรือองค์ประกอบเหมือนกัน มีลักษณะแตกต่างกันได้โดยสิ้นเชิง และจะมีส่วนทำให้งานประพันธ์มีคุณค่าทางศิลปะหรือคุณค่าทางสังคม” ทั้งนี้ผู้เขียนจะต้องมีความสามารถในการใช้กลวิธีการประพันธ์อย่างมีศิลปะและเลือกใช้วิธีการในการสื่อความได้อย่างเหมาะสม จึงจะทำให้บรรลุวัตถุประสงค์ในการเสนอแนวคิดที่ผู้เขียนมุ่งหวัง และประการสำคัญที่สุดคือช่วยให้ผู้อ่านเข้าใจแนวคิดที่ผู้เขียนถ่ายทอดออกมาได้อย่างลึกซึ้งถูกต้อง

จากการศึกษาวิเคราะห์เรื่องสั้นของสุทธิพงษ์ ธรรมวุฒิ พบว่ามีการใช้กลวิธีในการเสนอแนวคิดเกี่ยวกับมนุษย์ที่น่าสนใจ เป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัวที่แสดงให้เห็นถึงความสามารถในการเสนอเรื่องสั้น และความคิดสร้างสรรค์ในการใช้ภาษาของสุทธิพงษ์ ธรรมวุฒิได้เป็นอย่างดี สามารถแบ่งกลวิธีในการเสนอแนวคิดเกี่ยวกับมนุษย์ในเรื่องสั้นของสุทธิพงษ์ ธรรมวุฒิได้เป็น 2 ด้านเด่น ๆ ดังต่อไปนี้

4.1 กลวิธีการเสนอเรื่อง

4.2 กลวิธีการใช้ภาษา

4.1 กลวิธีการเสนอเรื่อง

กลวิธีการเสนอเรื่อง หมายถึง เทคนิคการเล่าเรื่องหรือการบรรยายเรื่องของนักเขียนแต่ละคนซึ่งเป็นสิ่งหนึ่งที่ทำให้เรื่องสั้นแต่ละเรื่องมีลักษณะเฉพาะตัว กลวิธีการเสนอเรื่องจะสะท้อนให้เห็น “มุมมอง” (Point of view) ของนักเขียนได้เป็นอย่างดี โดยทั่วไปกลวิธีการเสนอเรื่องสามารถแบ่ง

ออกได้เป็น 2 ประเภทใหญ่ ๆ คือ ผู้เล่าเรื่องอยู่ในเหตุการณ์กับผู้เล่าเรื่องที่มีผู้ใช้ผู้อยู่ในเหตุการณ์ ผู้เล่าเรื่องประเภทแรกจะใช้กลวิธีการเสนอเรื่องจากทัศนะของบุรุษที่หนึ่ง (first person narrator) ที่มักใช้สรรพนามบุรุษที่หนึ่ง เช่น ฉัน ข้าพเจ้า ฯลฯ แทนตนเองในการบรรยายเรื่อง โดยแยกเป็นผู้เล่าเรื่องในฐานะเป็นตัวละครสำคัญและในฐานะที่เป็นตัวละครรอง ส่วนผู้เล่าเรื่องที่มีผู้ใช้ผู้อยู่ในเหตุการณ์ จะใช้กลวิธีการเสนอเรื่องจากทัศนะของบุรุษที่สาม (third person narrator) ที่มักใช้สรรพนามบุรุษที่สาม เช่น เขา หล่อน ฯลฯ หรือเรียกชื่อเฉพาะในการบรรยายหรือกล่าวถึงตัวละครใด ๆ ในเรื่องในฐานะเป็นผู้รู้ทุกสิ่งทุกอย่าง (เถลิง พันธุ์เถลิงอมร, 2541, น.314)

จากการศึกษาวิเคราะห์เรื่องสั้นของสุทธิพงษ์ ธรรมวุฒิ พบว่าสุทธิพงษ์ ธรรมวุฒินิยมใช้กลวิธีการเสนอเรื่องจากทัศนะของบุรุษที่หนึ่งเป็นส่วนมาก ซึ่งสามารถแบ่งออกเป็นรูปแบบย่อย ๆ ได้ 2 รูปแบบ คือ การเสนอเรื่องโดยตัวละครเป็นผู้เสนอเรื่องโดยตรง และการเสนอเรื่องโดยวิธีแสดงกระแสนึก ดังต่อไปนี้

4.1.1 การเสนอเรื่องโดยตัวละครเป็นผู้เสนอเรื่องโดยตรง

การเสนอเรื่องโดยตัวละครเป็นผู้เสนอเรื่องโดยตรงนี้ เป็นการเสนอเรื่องโดยการเล่าเรื่องของตัวละครในรูปของเหตุการณ์หรือการเสนอพฤติกรรมของตัวละครให้ผู้อ่านทราบ สามารถแบ่งได้เป็นการเสนอเรื่องโดยตัวละครสำคัญ และการเสนอเรื่องโดยตัวละครสำคัญรองลงมา

การเสนอเรื่องโดยตัวละครสำคัญ

การเสนอเรื่องโดยตัวละครสำคัญ เป็นกลวิธีที่ผู้เขียนกำหนดให้ตัวละครสำคัญในเรื่องเป็นผู้เล่าเรื่องราวหรือเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นกับตนเองให้ผู้อ่านทราบ จากการวิเคราะห์เรื่องสั้นของสุทธิพงษ์ ธรรมวุฒิ พบว่าส่วนมากผู้เขียนนิยมใช้สรรพนามบุรุษที่หนึ่ง “ผม” เป็นตัวละครสำคัญในการเล่าเรื่อง ดังเช่นข้อความที่ปรากฏในเรื่อง เงินสี่หมื่น ที่กล่าวว่า

ผมเพิ่งผ่านการเป็นครีเอทีฟในบริษัทใหญ่ได้ครบขวบปี เงินเดือนผมได้หกพันห้า ยังไม่รู้ว่าจะปรับขึ้นเท่าไร ก่อนหน้านี้อาผมเล่นแชร์วงละ 12 มือ มือละ 2,000 ไร่ มือหนึ่ง สิ้นปีในฐานะมือบ๊วย รวมดอกแล้วผมฟาดมาสองหมื่นแปด ปีนั่น โบนัส 2 เดือน ผมล้อชะอีกหมื่นสาม รวมกันแล้วผมมีเงินก้อนโตที่สุดในชีวิตเป็นครั้งแรกถึงสี่หมื่นกว่า

(ตามหาข้าพเจ้า, 2539, น.99)

จากข้อความข้างต้นผู้เขียนเสนอเรื่องโดยการให้ตัวละครสำคัญ “ผม” เป็นผู้บอกเล่าเรื่องราวต่าง ๆ ของตนให้ผู้อ่านทราบ ได้แก่ ข้อมูลเกี่ยวกับอาชีพ และแหล่งที่มาต่าง ๆ ของรายได้ ซึ่งมีการนำเสนอรายได้เป็นจำนวนตัวเลขให้เห็นอย่างชัดเจน ลักษณะการเสนอเรื่องดังกล่าวเป็นการแนะนำตัวละครให้ผู้อ่านได้รู้จักแง่มุมชีวิตของผู้ที่มีรายได้ดีในระดับหนึ่ง ซึ่งเป็นการนำไปสู่การกล่าวถึงค่านิยมทางสังคมโดยเฉพาะค่านิยมในการยกย่องเงินและความมั่งคั่งต่อไป การนำเสนอเรื่องโดยการให้ตัวละครสำคัญเป็นผู้เล่าเรื่องนี้ทำให้อ่านรู้สึกที่กำลังเป็นผู้รับฟังเรื่องราวตัวละครเล่าเรื่องของตนเองให้ฟังโดยตรง ทำให้อ่านรับรู้ถึงพฤติกรรมและเข้าใจลักษณะความเป็นมนุษย์ที่ชื่นชอบความมั่งคั่งและยึดถือค่านิยมทางสังคมดังกล่าวได้เป็นอย่างดี เช่นเดียวกับการเสนอเรื่องโดยตัวละครสำคัญด้วยการใช้สรรพนาม “ผม” ในเรื่อง ขั้นที่เจ็ด ที่กล่าวว่า

สำหรับผม... ผมเป็นผู้ชายดี ผมยอมกลักริ้นอยู่กับความชื่นชม แต่จะไม่ยอมให้มโนคติต่างพร้อยเป็นอันขาด อาจมีคนสงสัยและจินตนาการว่า พักหลังทำไมผมจึงห่างเหินกับภรรยา แต่ผมเก็บความภาคภูมิใจของผมไว้เงียบ ๆ ที่ชีวิตผมไม่มีตำหนิต่างศีลธรรม จริยธรรม ผมมีมโนธรรม มีการควบคุมพอที่จะไม่เสเพล การนอกใจเธอนอกจากจะทำให้เธอปวดร้าวแล้ว ยังทำให้ผมปวดร้าวด้วย

(ตามหาข้าพเจ้า, 2539, น.53)

จากข้อความข้างต้นผู้เขียนนำเสนอเรื่องราวด้วยการใช้สรรพนามบุรุษที่หนึ่ง “ผม” เพื่อบอกผู้อ่านให้ทราบข้อมูลที่เป็นพฤติกรรมและความรู้สึกนึกคิด โดยเฉพาะความคิดในทางลบของตนเองว่าในขณะที่ตนประพฤติปฏิบัติตนเป็นคนดีของสังคมโดยไม่คิดนอกใจภรรยานั้น ภายใตจิตใจกลับรู้สึกถึงการได้รับแรงกระตุ้นทางเพศอยู่ตลอดเวลา ซึ่งการนำเสนอโดยใช้ตัวละครสำคัญดังกล่าวเป็นการบอกผู้อ่านให้ได้รับรู้ถึงอารมณ์ที่เกิดขึ้นกับตัวละครโดยตรง เหมือนกับว่าผู้อ่านเป็นคนที่ตัวละครกำลังปรึกษาและปรับทุกข์จากเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นกับตัวเขา การเสนอเรื่องดังกล่าวจึงทำให้สามารถเข้าใจความเป็นมนุษย์ในด้านการรู้จักและเข้าใจตนเอง โดยเฉพาะการรู้จักควบคุมตนเองของตัวละครได้เป็นอย่างดี รวมทั้งยังทำให้เข้าใจความรู้สึกที่เกิดจากการฝืนความต้องการทางเพศซึ่งเป็นความต้องการตามธรรมชาติของมนุษย์อีกด้วย

นอกจากการใช้สรรพนามบุรุษที่หนึ่ง “ผม” ซึ่งเป็นตัวละครสำคัญในการเสนอเรื่องแล้ว ยังพบว่ามีการใช้สรรพนามบุรุษที่หนึ่ง “เรา” และ “พวกเรา” ในการเสนอเรื่องจำนวนหนึ่งด้วย ดังเช่นข้อความที่ปรากฏในเรื่อง เกมทาย ที่กล่าวว่า

เราชอบคิดอะไรอย่างมีเหตุผล และรู้ว่าเราต้องการอะไรมากกว่าการนั่งดมควันทูหรืในห้องแอร์ ยังมีอะไรที่น่าสนใจกว่าการนั่งเซ็ง ๆ ให้ทำอีกมากมาย

แล้วแต่เราจะคิดได้ เช่น เล่นเกมอะไรสักเกมที่สนุกเร้าใจ และให้อะไรแก่เรา มากกว่าเป็นการฆ่าเวลา อย่างน้อยก็ช่วยให้เราได้หายซึมเซา ไม่ก็เป็นการฝึกให้เราได้ใช้สมอง นั่นเป็นอย่างน้อย สำหรับราชาแห่งเกมอย่างพวกเรา

“หาอะไรเล่นกันดีกว่า” ผมดึงสมาธิที่กระจัดกระจายกลับคืนมา แล้วหันไปบอกกับคนอื่น ๆ

(รากเหง้า, 2535, น.57)

จากข้อความข้างต้นผู้เขียนเสนอเรื่องราวด้วยการใช้สรรพนามบุรุษที่หนึ่ง “เรา” และ “พวกเรา” เพื่อบอกผู้อ่านให้ทราบข้อมูลเกี่ยวกับความต้องการหรือความปรารถนาที่จะกระทำบางสิ่งบางอย่างให้เป็นประโยชน์กับกลุ่มสังคมที่ตัวละครสำคัญตัวนี้สังกัดหรือร่วมอยู่ เนื่องจากตัวละครมีความเห็นว่าการอยู่นิ่งเฉยนั้นไม่ได้สร้างประโยชน์อันใดให้เกิดขึ้น การเสนอเรื่องดังกล่าวทำให้ผู้อ่านเข้าใจความเป็นมนุษย์ในด้านศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ที่ต้องการจะดำรงชีวิตอยู่อย่างมีคุณค่า และการใช้สรรพนามบุรุษที่หนึ่งที่เป็นพหูพจน์ดังกล่าวยังทำให้เห็นว่าแนวคิดเกี่ยวกับการมีศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์หรือการมีชีวิตอยู่อย่างมีคุณค่านั้น ควรเป็นเรื่องของคนส่วนมากไม่ใช่เป็นเรื่องของบุคคลใดบุคคลหนึ่งโดยเฉพาะเท่านั้น ทั้งนี้พบว่าการใช้สรรพนาม “เรา” หรือ “พวกเรา” ในการเสนอเรื่องดังกล่าวเป็นการใช้ในตอนเริ่มต้นการเสนอเรื่อง เหมือนเป็นการเกริ่นเรื่องเพื่อนำผู้อ่านเข้าสู่เรื่องราวที่ต้องการนำเสนออย่างแท้จริงต่อไปโดยที่ผู้เขียนต้องการให้ตัวละครสำคัญเป็นตัวแทนของกลุ่มคนบางกลุ่มหรือบางองค์กรในสังคมเป็นผู้บอกเล่าเรื่องราวความเป็นไปต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นกับกลุ่มคนหรือองค์กรนั้น ๆ ซึ่งในการใช้สรรพนาม “เรา” และ “พวกเรา” ดังกล่าวนี้อาจไม่ได้ใช้ตลอดทั้งเรื่อง เพราะเมื่อเรื่องราวเริ่มดำเนินเข้าสู่เนื้อหาหลักที่เป็นเหตุการณ์สำคัญของเรื่องแล้ว ผู้เขียนก็จะใช้สรรพนาม “ผม” เป็นผู้เสนอเรื่องราวให้ผู้อ่านรับรู้แทนการใช้สรรพนาม “เรา” และ “พวกเรา” ต่อไป

จากการเสนอเรื่องโดยตัวละครสำคัญนี้ พิจารณาได้ว่าเป็นการเสนอเรื่องโดยที่ผู้เสนอเรื่องมีมุมมองที่มีขอบเขตจำกัดเฉพาะการรับรู้ของตัวละครสำคัญผู้เสนอเรื่องเท่านั้น ไม่ใช่เป็นผู้รู้ทุกสิ่งทุกอย่าง ทำให้ผู้เสนอเรื่องสามารถบอกเล่าเรื่องราวเกี่ยวกับมนุษย์แก่ผู้อ่านได้ในส่วนที่เป็นลักษณะภายนอกและความรู้สึกนึกคิดของตัวละครสำคัญหรือเป็นการเล่าเรื่องของตนเองให้ผู้อ่านทราบ โดยที่ผู้อ่านจะสามารถรับรู้เรื่องราวที่เกิดขึ้นเท่าที่ผู้เสนอเรื่องบอกกล่าวหรือบรรยายเท่านั้น แต่ทั้งนี้ผู้อ่านอาจรับรู้ข้อมูลของตัวละครได้เพิ่มเติมจากการเลือกใช้ผู้นำเสนอเรื่องที่ไม่ใช่มนุษย์โดยทั่วไปดังกล่าวไว้ข้างต้น

การเสนอเรื่องโดยตัวละครสำคัญรองลงมา

การเสนอเรื่องโดยตัวละครสำคัญรองลงมามีลักษณะคล้ายกับการเสนอเรื่องโดยตัวละครสำคัญ เพียงแต่ผู้เสนอเรื่องนี้มีความสำคัญรองไปจากตัวละครอื่น ๆ ทั้งนี้ผู้เสนอเรื่องจะทำตัวเสมือนกับเป็นผู้สังเกตการณ์พฤติกรรมของตัวละครสำคัญและเล่าเรื่องราวของตัวละครสำคัญนั้นให้ผู้อ่านทราบ นอกจากนี้บางครั้งตัวละครผู้เล่าเรื่องก็จะเข้าไปมีส่วนร่วมร่วมกับตัวละครสำคัญนั้นด้วย ดังข้อความที่ปรากฏในเรื่อง แวว ที่กล่าวว่า

ผมพบแววครั้งแรกที่สำนักจัดหางานเล็ก ๆ และชำรุด หูตโถมแห่งหนึ่งย่านหมอลิตเก่า เมื่อ 4-5 ปีที่แล้ว เด็กหญิงตัวดำ ๆ เตี้ย ๆ จมูกแบน ๆ บอกถิ่นฐานที่มา ในชุดเสื้อยืดสีสลับ กับกางเกงขาสั้น ๆ มอ ๆ ในวันนั้น ไม่มีอะไรที่ทำให้ผมเชื่อมั่นได้เลยว่าเธอจะทำหน้าที่ที่ผมคาดหวังได้ 4-5 ปีผ่านไป เด็กผู้หญิงคนนั้น ไม่เพียงทำให้ผมหมดความกังวลใจ จากผู้อยู่อาศัยในฐานะที่คนมักจะเรียกกันทั่ว ๆ ไปว่า “คนรับใช้” เธอยังได้กลายมาเป็น “สมาชิก” คนหนึ่งในครอบครัวของเรา ในความหมายของการเปิดประตูหัวใจต้อนรับและนับรวมดุจเครือญาติ (ผู้อยู่ในใจเสมอ (ห้องที่1), 2549, น.50)

จากข้อความข้างต้นเป็นการใช้ตัวละครสำคัญรองลงมาเป็นผู้เสนอเรื่อง โดยมีการเสนอเรื่องราวของตัวละครสำคัญคือ “แวว” ให้เห็นรูปลักษณะภายนอกของตัวละครว่ามีลักษณะอย่างไร ดังข้อความที่กล่าวว่า “เด็กหญิงตัวดำ ๆ เตี้ย ๆ จมูกแบน ๆ บอกถิ่นฐานที่มา ในชุดเสื้อยืดสีสลับ กับกางเกงขาสั้น ๆ มอ ๆ” แสดงให้เห็นลักษณะท่าทาง ส่วนสูง สีผิว การแต่งกาย ที่ดูไม่น่าเชื่อว่าจะสามารถทำงานตามที่ตัวละครผู้เล่าเรื่องต้องการได้ดีนัก ซึ่งการใช้ตัวละครรองเสนอเรื่องราวของตัวละครสำคัญดังกล่าวสามารถทำให้ผู้อ่านเข้าใจลักษณะของมนุษย์คนหนึ่งได้อย่างชัดเจน ทั้งนี้เพราะผู้เสนอเรื่องสามารถบรรยายลักษณะของตัวละครสำคัญได้อย่างละเอียดเพราะเป็นการมองจากภายนอกทำให้สามารถจินตนาการเห็นภาพได้อย่างชัดเจน นอกจากนี้จากการเสนอเรื่องดังกล่าวยังสามารถทำให้ผู้อ่านเข้าใจแนวคิดเกี่ยวกับการมีคุณธรรมหรือความดีงามของมนุษย์ได้ส่วนหนึ่งด้วยว่า ความดีงามที่แท้จริงของมนุษย์นั้นเป็นความดีงามที่อยู่ภายในจิตใจ ไม่ใช่เป็นความดีงามจากรูปลักษณะภายนอกเท่านั้น การที่ตัวละครรองเสนอข้อมูลที่เป็นลักษณะภายนอกที่ไม่ดีนักของตัวละครสำคัญ จึงเป็นการย้ำเน้นให้ผู้อ่านรู้จักพิจารณามนุษย์โดยพิจารณาจากภายในว่าคนคนนั้นเป็นมนุษย์ที่มีคุณธรรมหรือไม่ได้กระจ่างยิ่งขึ้น และจากเรื่องยังเป็นการเสนอให้เห็นว่าเพราะความความดีงามจากภายในนี้เองที่สามารถทำให้มนุษย์ที่ไม่เคยรู้จักกันมา

ก่อนกลายมาเป็นมิตรที่ดี รวมถึงสามารถนับรวมเป็นสมาชิกในครอบครัวคนหนึ่งได้ ดังเรื่องราวของตัวละครสำคัญในข้อความข้างต้น เช่นเดียวกับการเสนอเรื่องของตัวละครสำคัญรองลงมาที่กล่าวถึงลักษณะภายนอกของตัวละครสำคัญที่ปรากฏในเรื่อง ๑ ที่กล่าวว่า

เช่นเคย... เขามารอพบผมด้วยเรือนร่างที่โง่งน พร้อมดวงตาหิรปรีอ น้ำเสียงอ้อแอ้ และกลิ่นแฮลกอฮอลล์ที่คลุ้งจากปากและลมหายใจ เหมือนกับทุกครั้งไม่ว่าเวลาที่เขาจะเป็นก๊โง่งกี้ยามผมก็จะเห็นเขาอยู่ในสภาพเช่นนี้ บางครั้งเขาอาจไม่ได้ดื่มเหล้าดื่มเบียร์ก็ได้ แต่การหมกหมมและเคี้ยวกรำของชีวิตกับเหล้าเบียร์ตลอดระยะเวลาที่ผ่านมา พาเขาเดินทางมาถึงจุดที่สภาพความต่างระหว่าง “ดื่ม” กับ “ไม่ดื่ม” ยากจะแยกออกจากกัน เขาหายไปจากชีวิตผมนานนับสิบปีก่อนที่จะกลับมาอีกครั้งเมื่อหลายเดือนก่อนในสภาพที่ผุ่กร่อนชำรุดทรุดโทรม ภาพของเด็กหนุ่มคนหนึ่งเมื่อสิบกว่าปีที่แล้วที่ผมบันทึกไว้ต่างจากชายกลางคนที่ยืนอยู่เบื้องหน้าราวหน้ามือกับหลังเท้า ผมของเขายังคงยาวประบ่า ร่างกายยังคงผ่ายผอมคล้ายก่อน แต่บาดแผลและริ้วรอยบนใบหน้ากับแววตาที่เชื่องซึมคล้ายสัตว์ป่วย และไหล่หลังที่คู้ค่อมราวสูญเสียความองอาจ กับความเคลื่อนไหวที่เนิบช้าคล้ายหุ่นยนต์นั้นเสมือนใบรับประกันความเปลี่ยนแปลงของชีวิต สิ่งที่เพิ่มเติมเข้ามาประดับประดาชีวิตของเขา ผมคิดว่าคงไม่ได้มีเพียงเท่านั้น หากเห็นไปถึงหัวใจได้ มิแน่ว่าระหว่างบนใบหน้ากับหัวใจริ้วรอยที่ใดจะมากกว่ากัน (ผู้อยู่ในใจเสมอ (ห้องที่1), 2549, น.154-155)

จากข้อความข้างต้นเป็นการใช้ตัวละครสำคัญรองลงมาเสนอเรื่องราวของตัวละครสำคัญ โดยใช้สรรพนามเรียกตัวละครสำคัญดังกล่าวว่า “เขา” เพื่อแสดงให้เห็นรูปลักษณ์ภายนอกของตัวละครว่ามีบุคลิกลักษณะเช่นไร ดังข้อความที่กล่าวว่า “เรือนร่างที่โง่งน พร้อมดวงตาหิรปรีอ น้ำเสียงอ้อแอ้ และกลิ่นแฮลกอฮอลล์ที่คลุ้งจากปากและลมหายใจ” และข้อความที่กล่าวว่า “ผมของเขายังคงยาวประบ่า ร่างกายยังคงผ่ายผอมคล้ายก่อน แต่บาดแผลและริ้วรอยบนใบหน้ากับแววตาที่เชื่องซึมคล้ายสัตว์ป่วย และไหล่หลังที่คู้ค่อมราวสูญเสียความองอาจ กับความเคลื่อนไหวที่เนิบช้าคล้ายหุ่นยนต์นั้นเสมือนใบรับประกันความเปลี่ยนแปลงของชีวิต” แสดงให้เห็นบุคลิกภาพของตัวละครสำคัญทั้งลักษณะท่าทาง รูปร่าง สีหน้า แววตา และน้ำเสียงของคนที่ปล่อยปละละเลยไม่สนใจดูแลตัวเองโดยเฉพาะในเรื่องสุขภาพเนื่องจากการดื่มสุราอย่างหนักเป็นเวลายาวนาน ซึ่งทำให้ผู้อ่านสามารถจินตนาการเห็นภาพของตัวละครขึ้นในใจได้อย่างชัดเจน การเสนอเรื่องราวโดยตัวละครสำคัญรองลงมาดังกล่าวจึงทำให้ผู้อ่านสามารถเข้าใจแนวคิดเกี่ยวกับ

มนุษย์ในเรื่องศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ที่เกิดจากการมีชีวิตที่สมบูรณ์ได้ส่วนหนึ่ง ทั้งนี้ทำให้พิจารณาได้ว่าบุคคลที่มีพฤติกรรมดังตัวละครสำคัญนั้นจัดว่าเป็นบุคคลที่ไม่สามารถมีศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ได้ และนอกจากนี้จากบุคลิกภาพของตัวละครที่เกิดขึ้นจากพฤติกรรมการดื่มสุร่าอย่างหนัก ยังสะท้อนให้เห็นค่านิยมในการดื่มสุราและผลเสียจากการดื่มสุราให้เห็นได้อย่างชัดเจนอีกด้วย

นอกจากการเสนอเรื่องโดยการบรรยายบุคลิกลักษณะของตัวละครสำคัญอันเป็นรูปลักษณะภายนอกตามที่ตัวละครสำคัญรองลงมาเห็นให้ผู้อ่านได้รับทราบแล้ว ยังมีการกล่าวถึงความรู้สึกนึกคิดของตัวละครสำคัญรองลงมาที่มีต่อตัวละครสำคัญอีกด้วย ดังข้อความที่ปรากฏในเรื่อง พื๋ดอง ที่กล่าวว่า

พื๋ดองเรียนรัฐศาสตร์ แต่ใฝ่ฝันเป็นการตุนินสต์ เขาเป็นคนเขียนการตุนินสต์ฝีมือดีที่สุดในมหาวิทยาลัย... แต่หลังจากจบออกมาแบบเส้นยาแดงผ่าแปด ด้วยความช่วยเหลือของเพื่อนฝูงและคณาจารย์ พื๋ดองไปเป็นพนักงานต้อนรับภาคพื้นดินอยู่ที่การบินไทย การงานของเขามันคงตั้งแต่ต้น แต่แน่นอน จิตวิญญาณในยามนั้นเป็นคนละเรื่อง ผมคิดว่าพื๋ดองคนที่ผมรู้จักในยามนั้นน่าจะเป็นพนักงานการบินไทยที่แปลกแยกกับสถานะของตัวเองอย่างที่สุดคนหนึ่ง แต่นั่นแหละกาลเวลาพัดพาและขัดเกลาทุกสรรพสิ่งและเรื่องราว... คนหนุ่มกับชายวัยย่างกลางคนย่อมมีเหตุผลของการเปลี่ยนแปลงจากวัยหนุ่ม

(ผู้อยู่ในใจเสมอ (ห้องที่1), 2549, น.96-97)

จากข้อความข้างต้นเป็นการกล่าวถึงตัวละครสำคัญ คือ “พื๋ดอง” โดยผู้เสนอเรื่องที่เป็นตัวละครสำคัญรองลงมา ผู้เสนอเรื่องกล่าวถึง “พื๋ดอง” ในฐานะที่ตนเป็นเพื่อนรุ่นน้องที่รู้จักคุ้นเคยและเข้าใจความรู้สึกนึกคิดของตัวละครสำคัญเป็นอย่างดี เพราะมีโอกาสทำกิจกรรมร่วมกันมาโดยตลอดตั้งแต่สมัยที่ยังเรียนในมหาวิทยาลัยจนถึงวัยที่เริ่มทำงาน ตัวละครสำคัญรองลงมาเสนอความคิดเห็นของตนเกี่ยวกับความรู้สึกนึกคิดของตัวละครสำคัญที่มีต่อการประกอบอาชีพว่าตัวละครสำคัญน่าจะเกิดความขัดแย้งขึ้นในจิตใจเพราะเป็นการประกอบอาชีพที่ตัวเองไม่ได้รับรักและไม่มีความถนัด ดังข้อความที่กล่าวว่า “ผมคิดว่าพื๋ดองคนที่ผมรู้จักในยามนั้น น่าจะเป็นพนักงานการบินไทยที่แปลกแยกกับสถานะของตัวเองอย่างที่สุดคนหนึ่ง” ซึ่งการเสนอเรื่องดังกล่าวแสดงให้เห็นแนวคิดเกี่ยวกับมนุษย์ในด้านค่านิยมทางสังคมเกี่ยวกับการประกอบอาชีพได้ส่วนหนึ่ง เนื่องจากการประกอบอาชีพของตัวละครสำคัญนั้นสามารถทำรายได้ที่ดีให้กับตัวละครสำคัญได้ ดังนั้นการได้ทำงานที่รักและถนัดแต่ไม่สอดคล้องกับค่านิยมทางสังคมโดยเฉพาะในเรื่องรายได้

จึงเป็นผลทำให้ตัวละครสำคัญต้องตัดสินใจเลือกละทิ้งความต้องการส่วนบุคคลของตนเองไปและปฏิบัติตนไปตามค่านิยมของสังคมแทน นอกจากนี้ยังมีการนำเสนอเรื่องด้วยการกล่าวถึงความรู้สึกนึกคิดที่ตัวละครสำคัญของลงมามีต่อตัวละครสำคัญ ดังข้อความที่ปรากฏในเรื่อง ลายเสือ ที่กล่าวว่า

เสือเป็นคนตัวเล็ก แต่มันนอกจากสรีระร่างกายแล้ว นอกนั้นเสือ ‘ใหญ่’ แทบทั้งหมดไม่ว่าน้ำเสียง ท่วงท่าการเดินเหินรวมทั้งหัวใจ... เพื่อน ๆ ส่วนหนึ่งอาจรำคาญมันได้ แต่ว่าใคร ๆ ก็ไม่อยากจะแกล้งเสือ สำหรับรุ่นน้อง ๆ นั้นไม่ต้องพูดถึงยี่สิบปีผ่านไปแล้ว หลายคนยังกลัวพี่เสืออยู่ไม่เปลี่ยนแปลง แต่นั่นไม่ใช่ผม... ไม่ใช่เพราะผมแก่ หรือใจใหญ่ใจถึงอะไร แต่เพราะผมเป็นเพื่อนเสือ และเสือเป็นเพื่อนผม เราอยู่หอเดียวกัน เรียนชั้นปีเดียวกัน เตะบอลสนามเดียวกัน ฐานะรวมทั้งนิสัยใจคอบางอย่างใกล้เคียงกัน โดยเฉพาะเรื่องความหุนหันพลันแล่น โผงผาง และใจร้อนใจเร็ว

(ผู้อยู่ในใจเสมอ (ห้องที่1), 2549, น.106-107)

จากข้อความข้างต้นเป็นการเสนอเรื่องราวของตัวละครสำคัญคือ “เสือ” โดยตัวละครสำคัญของลงมา ผู้เสนอเรื่องกล่าวถึง “เสือ” ในฐานะที่ตนเป็นเพื่อนสนิทที่รู้จักนิสัยใจคอของเสือเป็นอย่างดี ดังนั้นไม่ว่าเพื่อนคนอื่น ๆ จะรู้สึกไม่ดีหรือไม่ชอบพฤติกรรมของเสือเพียงใด แต่สำหรับ ตัวละครสำคัญของลงมาแล้ว “เสือ” คือเพื่อนของเขาเสมอ การเสนอเรื่องด้วยการกล่าวถึงความรู้สึกของตัวละครสำคัญของลงมาที่มีต่อตัวละครสำคัญดังกล่าวจึงสามารถแสดงให้เห็นแนวคิดเกี่ยวกับมนุษย์ในด้านบทบาทในสังคม โดยเฉพาะบทบาทของมิตรหรือเพื่อนได้เป็นอย่างดี นอกจากนี้การที่ตัวละครสำคัญของลงมาผู้เสนอเรื่องเป็นเพื่อนที่สนิทสนมคุ้นเคยกับตัวละครสำคัญนั้น ยังเป็นส่วนสำคัญที่ทำให้การเสนอข้อมูลที่เป็นนามธรรมหรือเป็นสิ่งที่อยู่ภายในตัวตนของตัวละครสำคัญ เช่น ลักษณะนิสัย ความรู้สึกต่าง ๆ เป็นไปด้วยความน่าเชื่อถือ และเกิดความสมจริงขึ้นมากกว่าการนำเสนอโดยผู้ที่อยู่ไกลตัวตัวละครสำคัญ

การเสนอเรื่องโดยตัวละครสำคัญของลงมาเป็นผู้เสนอเรื่องดังกล่าว และการให้ผู้เสนอเรื่องที่เป็นผู้ใกล้ชิดหรือมีความเกี่ยวข้องอย่างใกล้ชิดกับตัวละครสำคัญเป็นผู้บอกเล่าเรื่องราวหรือความคิดเห็นที่ตนสังเกตหรือรับรู้จากตัวละครสำคัญเช่นนี้ มีข้อดีตรงที่ผู้เสนอเรื่องสามารถบรรยายการกระทำ พฤติกรรม บุคลิกลักษณะ ตลอดจนอุปนิสัยใจคอ ทั้งด้านที่ดีและไม่ดีของตัวละครได้อย่างละเอียดชัดเจน แต่ก็มีขอบเขตจำกัดที่ผู้อ่านจะรับรู้เรื่องราวโดยผ่านการบอกเล่าจากมุมมองของผู้เสนอเรื่องและผู้อ่านจะเห็นตัวละครสำคัญเท่าที่ผู้เสนอเรื่องเห็นเท่านั้น ดังนั้นอาจกล่าวได้ว่าเรื่อง

ที่ตัวละครสำคัญรองลงมาเป็นผู้เสนอจึงเป็นเรื่องที่เกิดจากความคิด ความรู้สึก การคาดเดาส่วนบุคคลของตัวละครสำคัญรองลงมาเท่านั้นซึ่งอาจมีความถูกต้องหรือไม่ถูกต้องในความเป็นจริงก็ได้ในการรับรู้รับฟังเรื่องราวที่ถูกนำเสนอมาเช่นนี้ ผู้อ่านจึงควรใช้วิจารณญาณและเหตุผลประกอบในการเชื่อถือด้วยจึงจะทำให้สามารถพิจารณาความเป็นมนุษย์และเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในเรื่องได้อย่างถูกต้องหรือใกล้เคียงกับความเป็นจริง

4.1.2 การเสนอเรื่องโดยวิธีแสดงกระแสสำนึก

การใช้กระแสสำนึก (Stream of Consciousness) เป็นเทคนิคการเขียนที่ให้ตัวละครพูดความในใจ ความรู้สึกในเบื้องลึกของจิตใจตัวละคร การเขียนเชิงกระแสสำนึกจะให้ความสนใจในความรู้สึกนึกคิดที่ไม่ถ่ายทอดออกมาเป็นระเบียบ เพื่อเสนอความรู้สึกนึกคิดหรือจิตเบื้องลึกของตัวละคร การลำดับความคิดของตัวละครจึงไม่จำเป็นต้องต่อเนื่องหรือเป็นเหตุเป็นผลหรือถูกหลักไวยากรณ์ (ยุรฉัตร บุญสนิท, 2541, น.189-190) นอกจากนี้ ธีัญญา สังขพันธานนท์ได้อธิบายเกี่ยวกับกระแสสำนึกไว้ในหนังสือปรากฏการณ์แห่งวรรณกรรมไว้ว่า

แม้ว่าผู้เล่าเรื่องจะเป็นผู้รู้แจ้งไปถึงโลกภายในของตัวละคร แต่ก็จำกัดขอบเขตของการล่องรู้ด้วยการเสนอภาพความเคลื่อนไหวการกระทำของตัวละครอย่างเป็นภววิสัย แม้แต่การแสดงให้เห็นโลกภายในของตัวละคร ผู้เล่าเรื่องก็จะแสดงให้เห็นโดยปล่อยให้ตัวละครนั้น ๆ พรั่งพรูกระแสสำนึกของตัวเองออกมา ผู้อ่านจะทราบเกี่ยวกับความรู้สึกนึกคิด ภาวะของจิตได้สำนึก การกระทำ อารมณ์และความปรารถนาของตัวละคร โดยการตีความและสรุปจากกระแสสำนึกดังกล่าว ซึ่งหากจะเรียกว่า “ตัวละครคือจุดศูนย์กลางหรือภาพสะท้อนแห่งจิตได้สำนึกของเขาเอง” ก็คงจะไม่ผิดนัก โดยวิธีการเล่าเรื่องในลักษณะนี้ บางครั้งเราจะเห็นว่าตัวละครกำลังพูดหรือรำพึงกับตัวเอง (Monologue) การใช้มุมมองในลักษณะนี้ภายหลังได้พัฒนาการมาเป็นวิธีการที่เรียกว่า “การเล่าเรื่องแบบกระแสสำนึก”

(ธีัญญา สังขพันธานนท์, 2538, น.111)

กล่าวได้ว่าการเสนอเรื่องหรือการเล่าเรื่องด้วยวิธีแสดงกระแสสำนึก จึงเป็นกลวิธีในการเขียนที่แสดงการหลั่งไหลของประสบการณ์ภายในของตัวละคร อันได้แก่ การพรรณนาความรู้สึกนึกคิด อารมณ์ ความทรงจำ ตลอดจนกระบวนการทางจิตทั้งหลายออกมาในลักษณะของการพูดคนเดียวในใจ เป็นการระบายอารมณ์ความรู้สึกต่าง ๆ แทนการเสนอเรื่องในรูปของเหตุการณ์หรือการ

เสนอพฤติกรรมของตัวละคร การเล่าเรื่องด้วยวิธีแสดงกระแสสำนึกนี้ในบางครั้งจึงอาจจะสับสนไม่มีการเรียงลำดับหรือการจัดระเบียบความคิด ซึ่งก็เป็นไปตามธรรมชาติความคิดคำนึงในจิตใจของมนุษย์ (สุพรรณ โกศลวัฒน์, 2530, น.24-25)

จากการศึกษาวิเคราะห์เรื่องสั้นของสุทธิพงษ์ ธรรมวุฒิ พบว่ามีการใช้กลวิธีการเสนอเรื่องโดยวิธีแสดงกระแสสำนึกซึ่งสามารถพิจารณาจากอารมณ์ความรู้สึกต่าง ๆ ของมนุษย์ที่เกิดขึ้นเมื่อมนุษย์ประสบกับเหตุการณ์บางอย่างในชีวิต ดังตัวอย่างต่อไปนี้

ความรู้สึกละสับ

ความสับสน เป็นอาการไม่แน่ใจในข้อเท็จจริง การทราบไม่ได้แน่ชัด หรือเอาแน่ไม่ได้ ความรู้สึกสับสนของตัวละคร มักเกิดขึ้นเนื่องจากตัวละครได้ประสบกับเหตุการณ์หรือภาวะที่ไม่สามารถหาคำตอบหรือแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นให้กับตัวเองได้ โดยความรู้สึกสับสนที่เกิดขึ้นนั้น บางครั้งก็เกิดจากเรื่องภายในจิตใจซึ่งเป็นความสับสนในความคิดและการกระทำของตัวละครเอง และบางครั้งก็เกิดจากปัจจัยภายนอกซึ่งเป็นความสับสนในความคิดและการกระทำของผู้อื่นเข้ามาส่งผลกระทบ จากภาวะความสับสนที่เกิดขึ้นดังกล่าวจึงทำให้ตัวละครรู้สึกกระวนกระวาย ว้าวุ่น กังวลใจ จนต้องระบายอารมณ์ความรู้สึกหรือถ่ายทอดความคิดดังกล่าวออกมาในลักษณะของการสนทนากับตัวเอง หรือการตั้งคำถามขึ้นเพื่อถามตัวเองมากมาย ซึ่งเป็นกลไกป้องกันตนเองของมนุษย์เพื่อลดระดับความเข้มของความกังวลใจลงและมักเป็นการใช้เป็นครั้งคราวเพื่อตั้งสติ (ศรีเรือน แก้วกังวาล, 2544, น.323) ทั้งนี้เพื่อการพยายามหาคำตอบที่ดีที่สุดหรือใกล้เคียงกับความเป็นไปได้มากที่สุด ที่จะทำให้นเกิดความสุขสบายใจและสามารถผ่านพ้นช่วงเวลาแห่งความสับสนที่รบกวนจิตใจในขณะนั้นไปได้ ดังข้อความที่ปรากฏในเรื่อง นักพนัน ที่กล่าวว่า “เมื่อลงมือทำจริง บางสิ่งไม่่ง่ายอย่างที่คิด ผมเคยคิดรีไปว่าผมตัดสินใจถูกหรือผิด ผมไม่เคยถามตัวเองเลยว่า ผมคิดดีแล้วหรือ หรือว่าผมมีเงินซื้อเหล้า ผมพร้อมที่จะเสียพนัน หรือผมมั่นใจว่าผมทำได้ หรือสุดท้ายผมไม่ได้คิดอะไรเลย” (ถึงเวลาสารภาพ, 2539, น.28)

จากข้อความข้างต้นเป็นการสนทนากับตัวเองของตัวละคร หลังจากที่ได้ตัดสินใจรับทำพนันกับเพื่อนกลุ่มหนึ่งเรื่องการเขียนเรื่องสั้นให้เสร็จทันภายในเวลาที่กำหนด ทั้งที่ตัวละครไม่ได้มีความมั่นใจเลยแม้แต่น้อยว่าจะสามารถเขียนเรื่องสั้นตามคำทำดังกล่าวได้ จากการตัดสินใจที่ผ่านไปแล้วนั้นทำให้ตัวละครกลับมาคิดทบทวนและตั้งคำถามขึ้นกับตัวเองมากมายเนื่องจากสับสนในความคิดและการกระทำของตนเองว่า เพราะเหตุใดตนจึงได้รับทำพนันกับกลุ่มเพื่อนเหล่านั้นไป

จากนั้นตัวละครจึงพยายามหาเหตุผลให้ตนเองต่าง ๆ นานา จนท้ายที่สุดตัวละครก็ได้คิดหาทางออกโดยการให้คำตอบกับตัวเองเพื่อกำจัดความสงสัยที่สร้างความกังวลและรบกวนจิตใจว่า คงเป็นเพราะตนไม่ได้คิดอะไรต่างหากจึงทำให้ตัดสินใจกระทำลงไปเช่นนั้น นอกจากนี้ยังมีข้อความที่ปรากฏในเรื่อง รากเหง้า ที่กล่าวถึงความรู้สึกสงสัยของตัวละคร ดังนี้

ทำไมผมถึงไม่เคยอยากรู้ ทำไมพ่อแม่ถึงไม่เคยเล่าให้ลูก ๆ ฟัง ผมไม่รู้ว่สิ่งนี้
มนุษย์จำเป็นต้องคิดถึงมันหรือไม่ มันควรจะถูกทิ้งให้หายไปกับกาลเวลา เป็น
ความลับมีดมนอนธกาลหรือว่อย่างไร แต่ที่ผ่านมาสำหรับผม มันไม่เคยเป็น
สิ่งจำเป็น ครึ่งนี้เป็นครั้งแรกที่ผมอยากรู้อย่างจริงจัง และถามพ่อกับแม่ถึงเรื่อง
วงศาคณาญาติ

(รากเหง้า, 2535, น.18)

จากข้อความข้างต้นเป็นการพูดคนเดียวในใจของตัวละครเนื่องจากเกิดความรู้สึกสงสัยในความคิดที่ว่า มนุษย์เราจำเป็นต้องรู้จักต้นกำเนิด ที่มา หรือควรทำความรู้จักบรรพบุรุษของตนเองหรือไม่ ซึ่งนอกจากตัวละครจะตั้งคำถามเนื่องจากสงสัยในความคิดที่ผ่านมาของตนเองแล้ว ตัวละครยังตั้งข้อสงสัยกับความคิดของคนรอบข้างอย่างพ่อและแม่ รวมถึงสังคมอีกด้วยว่าเหตุใดจึงไม่เคยกล่าวถึงเรื่องการทำความรู้จักรากเหง้าของตนเองมาก่อนว่าเป็นสิ่งที่ดีหรือไม่ดี และถึงแม้ว่าตัวละครจะมีคำถามภายในจิตใจมากมาย แต่สุดท้ายก็ไม่สามารถหาคำตอบให้กับความสงสัยของตนเองได้ ตัวละครเพียงต้องการระบายหรือถ่ายทอดความคิดความรู้สึกสงสัยที่มีต่อเรื่องนี้กับตนเอง เพื่อผ่อนคลายจากความรู้สึกสงสัยที่เกิดขึ้นเท่านั้น

ความรู้สึกเสียใจ

ความเสียใจ คือ อาการไม่สบายใจ หรือเป็นทุกข์ ความรู้สึกเสียใจของตัวละครมักเกิดขึ้นเนื่องจากตัวละครได้ประสบกับเหตุการณ์ที่ทำให้รู้สึกผิดหวังหรือผิดหวังจากที่คาดการณ์ไว้ ทั้งสาเหตุที่เป็นความผิดหวังอันเกิดจากการกระทำของตนเองและความผิดหวังอันเกิดจากการกระทำของผู้อื่นที่ส่งผลกระทบมาสู่ตน จากเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นทำให้ตัวละครได้คิดย้อนกลับไประลึกถึงการกระทำที่ผ่านมาซึ่งเป็นต้นเหตุของความรู้สึกเสียใจดังกล่าวว่าเหตุใดจึงได้เกิดเหตุการณ์เช่นนั้นขึ้น และในขณะนั้นเกิดความคิดอย่างไรจึงตัดสินใจทำให้เกิดเหตุการณ์นั้นขึ้นมา การแสดงกระแสสำนึกที่เกิดขึ้นของตัวละครเพื่อแสดงความรู้สึกเสียใจนี้ จึงเป็นลักษณะของการตัดพ้อต่อว่า หรือเป็นการ

กล่าวโทษในการกระทำผิดนั้นทั้งความผิดของตนเองและความผิดของผู้อื่น ดังข้อความที่ปรากฏในเรื่อง นักแพ ที่กล่าวว่า

มันไม่มีอะไรเสียหายมากกว่านี้แล้ว เสียหนึ่งในความรู้สึก ผมบอกตัวเองว่า เสียใจมาก ผมขึ้นคั่น ผมน้อยใจ ผมไม่ได้ทำ แต่ทำไม - - ผมไม่สามารถ หนีด้านอยู่ต่อไป... วูบนั้นผมคิดอะไรจึงได้ยกมือ... คิดถึงตัวเอง... คิดถึงเพื่อน... คิดถึงสถานภาพหัวหน้าห้อง... ผมรำคาญ... ผมเท... ผมคือผู้เสียสละ คือนักบุญ หรือผมไม่ได้คิดอะไร... สัญชาตญาณมันผลักดัน มีประโยชน์อะไรที่จะหาคำตอบ (ถึงเวลาสารภาพ, 2539, น.157)

จากข้อความข้างต้นกล่าวถึงความรู้สึกนึกคิดภายในจิตใจของตัวละครที่พรั่งพรูออกมา เมื่อได้ย้อนคิดไปถึงเหตุการณ์ที่ได้ตัดสินใจยกมือขึ้นรับผิดทั้ง ๆ ที่ตนเองไม่ได้ทำผิด ในโทษฐานที่ ถ่มน้ำลายไปโดนอาจารย์ท่านหนึ่งเข้า จนทำให้ต้องถูกอาจารย์ลงโทษ ซึ่งทำให้ตัวละครเกิดความรู้สึกเสียใจและมีความอับอายเป็นอย่างยิ่ง จากเหตุการณ์ในครั้งนั้นทำให้ตัวละครตั้งคำถามถามตนเองว่าเพราะเหตุใดจึงทำให้ตนตัดสินใจกระทำเช่นนั้นลงไป และพยายามหาเหตุผลต่าง ๆ เพื่อหาคำตอบให้กับตัวเองถึงความคิดที่เกิดขึ้นในเวลานั้นเพื่อทำให้ตนรู้สึกสบายใจขึ้น แต่สุดท้าย ตัวละครก็ได้ให้คำตอบกับตัวเองในใจว่าคงไม่มีประโยชน์อันใดที่จะคิดถึงเหตุผลแห่งความเสียใจในการกระทำที่ผ่านมา เพราะเรื่องราวดังกล่าวได้ผ่านไปแล้วและตนก็ไม่สามารถย้อนกลับไปแก้ไข เหตุการณ์ในอดีตได้ นอกจากนี้ยังมีการระบายความรู้สึกเสียใจของตัวละครที่เกิดจากการกระทำของบุคคลอื่น ซึ่งเป็นปัจจัยที่อยู่นอกเหนือการควบคุมของตนเองได้ ดังข้อความที่ปรากฏในเรื่อง หญิงบาปกับนักบุญ ที่กล่าวว่า

คุณรู้มั๊ย... ว่าผมก็เคยมีลูก ไม่ใช่สิ ความจริงผมยังมีลูก... ไม่ใช่หรอก เอาเป็นว่า ผมก็เคยมีลูกนั่นแหละถูกแล้ว... ชีวิตผมจะสูญเสียอะไรจนหมดสิ้นทุกสิ่งทุกอย่าง ผมก็ไม่ว่า ขอแค่ให้ผมได้อยู่ใกล้ลูก... ได้กอดลูกทุกเวลาที่ลูกต้องการให้พอกอด หรือผมอยากกอด แต่คุณรู้มั๊ย ผมกลับไม่มีสิทธิ์ทำอย่างนั้นกับลูกตัวเอง... ชีวิต มันก็ตลกร้ายอย่างนี้เสมอ คนมีลูกอยู่กับตัวกลับทำร้ายลูกจนหวาดผวาสาหัส คนที่อยากกอดลูกเนบอกลับถูกพรากจากลูกไม่ได้พบไม่ได้พาน (ถึงเวลาสารภาพ, 2539, น.94-95)

จากข้อความข้างต้นกล่าวถึงความรู้สึกของตัวละครที่ถ่ายทอดออกมาเพื่อระบายความอัดอั้นตันใจเนื่องจากมีความรู้สึกเศร้าเสียใจที่ต้องถูกกีดกันโดยคำสั่งศาลไม่ให้พบลูกของตนเอง

ความเสียใจที่เกิดขึ้นพิจารณาได้จากคำพูดของตัวละครที่พรั่งพรูออกมา ด้วยถ้อยคำที่ววนสับสน เพราะไม่ได้มีการเรียบเรียงหรือลำดับความคิดมาก่อน ดังข้อความในตอนต้นที่กล่าวว่า “คุณรู้มั๊ย... ว่าผมก็เคยมีลูก ไม่ใช่สิ ความจริงผมยังมีลูก... ไม่ใช่หรอก เอาเป็นว่า ผมก็เคยมีลูกนั่นแหละถูกแล้ว...” การใช้ถ้อยคำดังกล่าวแสดงให้เห็นความสับสนภายในจิตใจของตัวละครได้เป็นอย่างดี ทั้งนี้เนื่องจากตัวละครมีความรู้สึกเสียใจในชะตาชีวิตที่ถูกกำหนดโดยผู้อื่นนั่นคือศาล ที่ส่งผลทำให้ผู้ที่ เป็นพ่ออย่างตนไม่สามารถแสดงความรักที่มีต่อลูกได้ นอกจากนี้ตัวละครยังกล่าวตัดพ้อต่อชะตาชีวิตของมนุษย์ที่มักจะถูกโชคชะตากลับแก้งอยู่เสมออีกด้วย ดังที่ตัวละครกล่าวกับตนเองว่า “ชีวิตมันก็ตลกร้ายอย่างนี้เสมอ” ดังจะเห็นได้จากเหตุการณ์ที่กล่าวถึงการกระทำของคนที่มีโอกาสใกล้ชิดลูกแต่ไม่ได้ให้ความรักต่อลูก ตรงกันข้ามกับการกระทำของตัวละครที่ต้องการแสดงความรักต่อลูก แต่ถูกกีดกัน เป็นต้น จากการแสดงคำพูดอันเนื่องมาจากความเสียใจดังกล่าวเป็นการสะท้อนให้เห็นมนุษย์ที่มีความรู้สึกเสียใจจากภาวะความขัดแย้งภายในจิตใจระหว่างความต้องการส่วนบุคคล และการปฏิบัติตามกฎเกณฑ์ของสังคมได้เป็นอย่างดี

นอกจากความรู้สึกเสียใจจะทำให้เกิดความสับสนในชีวิตแล้ว ในบางครั้งตัวละครอาจหาทางออกให้กับความเสียใจของตนโดยการปลอบใจตัวเอง ด้วยการรำพึงรำพันหรือพูดกับตัวเอง ในใจในเชิงให้กำลังใจและให้ยอมรับผลของความเสียใจหรือผิดหวังที่เกิดขึ้นในครั้งนั้น ๆ ดังตัวอย่างข้อความที่ปรากฏในเรื่อง นักแพ ที่กล่าวว่า “ชีวิตมีทั้งเรื่องเข้าใจผิด รู้พลาด มีทั้งเรื่องที่ยึดมั่นเป็นหลักการ เรื่องที่จะไม่กระทำอีก และเรื่องที่ไม่อยากกระทำอีก ไม่ว่าความผิดความถูก ความพ่ายแพ้หรือชัยชนะ มันก็แค่ครั้งนั้น ๆ ใช้หมายถึงทั้งชีวิตเสียเมื่อไหร่” (ถึงเวลาสารภาพ, 2539, น.154-155)

จากข้อความข้างต้นเป็นการรำพึงรำพันของตัวละครเพื่อทำความเข้าใจกับตนเองในเรื่องการใช้ชีวิตในสังคมที่ทำให้เกิดความรู้สึกเสียใจว่า เมื่อมีเหตุการณ์ใด ๆ เข้ามาส่งผลกระทบในชีวิตนั้น ให้ถือเสียว่าเป็นเรื่องของเหตุการณ์แต่ละครั้งไปไม่ใช่เรื่องทั้งหมดของชีวิต การที่ตัวละครได้บรรยายถึงความคิดคำนึงดังกล่าวก็เนื่องมาจากตัวละครมีความรู้สึกท้อแท้กับชีวิตเพราะมีเหตุการณ์ที่เลวร้ายและไม่พึงประสงค์เข้ามาส่งผลกระทบในชีวิตอยู่เสมอ การหาทางออกให้ตัวเอง หลุดพ้นจากความเสียใจที่เกิดขึ้นจึงเป็นการปลอบใจและให้กำลังใจโดยการบอกกับตัวเองให้ยอมรับผลของความผิดหวังในเหตุการณ์ที่ผ่านมาไปแล้ว และตั้งใจทำเหตุการณ์ในครั้งต่อไปให้ดีขึ้น ไม่ควรกังวลกับเรื่องราวที่ผ่านมาจนคิดว่าเป็นความผิดพลาดทั้งหมดของชีวิต

ความรู้สึกหวาดกลัว

ความรู้สึกกลัว เป็นอาการหวาดภัย ความขลาด หรือรู้สึกไม่ยากประสกับสิ่งไม่ดี ความรู้สึกหวาดกลัวของตัวละครมักเกิดขึ้นเนื่องจากตัวละครรู้ว่าตัวเองจะต้องประสกับเหตุการณ์เลวร้ายที่ทำให้สะเทือนใจ คล้ายกับเหตุการณ์เลวร้ายที่ฝังใจในอดีตที่ตนเคยสัมผัส ตัวละครจึงเกิดความรู้สึกหวาดหวั่น วิตกังวลภายในจิตใจว่าจะต้องพบกับเหตุการณ์ดังกล่าวอีก จนทำให้ต้องระบายความรู้สึกออกมาด้วยการพูดกับตัวเอง หรือบางครั้งก็ระบายความอัดอั้นออกมาเป็นเรื่องราวในความฝัน ทั้งนี้เนื่องจากความกลัวที่สะสมอยู่ในจิตใต้สำนึก ได้ค่อย ๆ แสดงออกมาเพราะมีสิ่งเร้าที่สัมพันธ์กับเหตุการณ์ในอดีตที่เลวร้ายนั้นมากระตุ้นนั่นเอง ดังตัวอย่างข้อความที่ในเรื่อง ลูกเสือ ที่กล่าวว่า

ทั้งห้องเงียบกริบ เมื่อผมก้าวเดินออกไปยืนที่หน้าชั้น สายตาทุกคู่จับจ้องมาที่ผม ราวจะเคঁคั่นเอาความลับทั้งมวลออกมาจากชีวิต แล้วผมก็ได้ยินเสียงอะไรบางอย่างคล้ายเสียงน้ำ... เสียงน้ำดังเหมือนเสียงหอบหายใจของใครบางคนที่กำลังหวาดกลัว ผมรู้สึกว่าผมเย็นไม่คอยมันคง ปลายเท้าต้องจิกเกร็งเหมือนในยามฝันทรงตัวอยู่บนตลิ่งลื่นโคลนเลน - - เป็นเพราะรองเท้าคู่นี้ใหญ่เกินไป - - ไม่หрок มันเล็กเกินไป หรือว่าเก่าเกินไป ไม่ใช่ - - เพราะมันเปียก พื้นเปียกแฉะ รองเท้าก็เปียกแฉะ ที่จริงผมยืนอยู่ในน้ำ น้ำนองท่วมพื้นห้องตั้งแต่เมื่อไหร่ หรือผมฉีใส่กางเกง ไม่ใช่หрок น้ำไหลเข้ามาทุกทิศทุกทาง น้ำกำลังทะลักท่วมไปทั้งห้องแต่ทุกคนยังนั่งนิ่งเหมือนไม่มีอะไรเกิดขึ้น น้ำท่วมขึ้นมาถึงขอบถุงเท้าท่วมขึ้นมาถึงหัวเขมขัดท่วมขึ้นมาถึงผ้าพันคอท่วมปากท่วมจมูกท่วมเข้าไปในดวงตาท่วมเข้ามาถึงหัวใจ... ไม่มีใครช่วยผมเลย... ช่วยด้วย... ใครก็ได้ ช่วยผมด้วย... (ถึงเวลาสารภาพ, 2539, น.37-38)

จากข้อความข้างต้นเป็นการระบายความรู้สึกนึกคิดของตัวละครที่เป็นนักเรียนชั้นประถมคนหนึ่ง ซึ่งการระบายความรู้สึกดังกล่าวของตัวละครนี้เกิดขึ้นในความฝันเนื่องจากตัวละครมีความรู้สึกหวาดกลัวการออกไปยืนตอบคำถามหน้าห้องเรียนเป็นอย่างมาก และรู้ว่าวันรุ่งขึ้นจะมีวิชาเรียนที่จะต้องออกไปยืนตอบคำถามหน้าห้องเรียน ดังนั้นเมื่อตัวละครมีความหวาดกลัวสะสมอยู่ในจิตใจมากเข้าจึงทำให้เขาเกิดความวิตกกังวลจนจินตนาการเป็นภาพในความฝันขึ้นมาว่าเมื่อใดที่ต้องออกไปยืนหน้าห้องเรียนแล้วเขาจะต้องถูกน้ำท่วม เหมือนเขาต้องถูทรมานจากการจมน้ำโดยที่ไม่มีใครสามารถให้ความช่วยเหลือเขาได้ นอกจากนี้ความรู้สึกหวาดกลัวดังกล่าวยังได้

ถ่ายทอดออกมาเป็นภาพที่น่าหวาดกลัว เนื่องจากตัวละครรู้สึกว่าจะต้องดิ้นรนเพื่อเอาตัวรอดจากการจมน้ำเพื่อหนีความตาย ดังข้อความที่กล่าวว่า

ทำไมผมหลับตาลงทีไร น้ำเป็นอันต้องทะลักท่วมเข้ามาทุกทิศทุกทาง ลืมตาขึ้นมา ก็ยังอยู่ในใจ สลัดมันออกไปก็ไม่พ้น ผมพยายามถีบตัว ทะลึ่ง ดิ้นรนให้พ้นจากการกลืนกินของสายน้ำสุดท้าย... แต่ยิ่งดิ้นยิ่งถูกดูดให้จมดิ่งยิ่งสาหัส ผมหายใจเอาน้ำเข้าไปในปอด ผมหายใจเอาน้ำเข้าไปในสมอง ผมตะเกียกตะกาย ผมกรีดร้อง แต่ได้ยินเสียงดังเหมือนพ่นฟองอากาศ ผมหวาดกลัว พรันพริ้งลมหายใจเหมือนกำลังจะขาดห้วง

(ถึงเวลาสารภาพ, 2539, น.38-39)

จากข้อความข้างต้นเป็นการแสดงให้เห็นความหวาดกลัวของตัวละครที่ต้องดิ้นรนต่อสู้กับความตายจากการจมน้ำ ซึ่งผู้อ่านสามารถจินตนาการเห็นภาพที่ทำให้เข้าใจอารมณ์ความรู้สึกของตัวละครในขณะนั้นได้เป็นอย่างดี ทั้งนี้พิจารณาได้ว่าความหวาดกลัวที่เกิดขึ้นกับตัวละครเกี่ยวกับการออกไปยืนหน้าชั้นเรียนนั้นเป็นความหวาดกลัวที่มีความรุนแรงเป็นอย่างยิ่ง เพราะตัวละครได้นำไปเปรียบเทียบกับการดิ้นรนหนีความตายซึ่งเป็นเรื่องที่ร้ายแรงที่สุดในชีวิต อีกทั้งยังพบว่าความหวาดกลัวที่เกิดขึ้นนั้นยังได้สร้างความวิตกกังวลและหวาดหวั่นให้กับตัวละครอยู่ตลอดเวลาอีกด้วย ดังข้อความที่กล่าวว่า “ทำไมผมหลับตาลงทีไร น้ำเป็นอันต้องทะลักท่วมเข้ามาทุกทิศทุกทาง ลืมตาขึ้นมาก็ยังอยู่ในใจ สลัดมันออกไปก็ไม่พ้น” แสดงให้เห็นว่าเป็นความรู้สึกหวาดกลัวที่ฝังลึกลงไป在心ใจจนยากที่จะทำให้หายไปจากความรู้สึกของตัวละครได้ เช่นเดียวกับความรู้สึกหวาดกลัวที่ฝังลึกอยู่ในจิตใจของตัวละครที่ปรากฏในเรื่อง จอมขโมย จากเหตุการณ์ขโมยขึ้นบ้านของตัวละครในคืนหนึ่ง ขณะที่สมาชิกทุกคนนอนหลับอยู่ในบ้านอย่างมีความสุข ดังข้อความต่อไปนี้

ความทุกข์ ความหวาดกลัว วิตกกังวล ได้ครอบคลุมไปทั้งบ้าน แม้กระทั่งในห้องนอนใต้ผ้าห่มที่ทุกคนเคยรู้สึกอบอุ่นและปลอดภัย มันกลายเป็นห้องของความหวาดผวา หวั่นระแวง -- มีเสียงอะไรอยู่ข้างนอก จะมีใครแอบเข้ามาหรือไม่เมื่อไร กระทั่งเสียงแกรกกรากของใบไม้ต้นที่เราเลือกปลูกและพุ่มพัก เสียงสายลมสดชื่นที่เราเคยชมชอบและถวิลหา กลายเป็นเสียงที่ทำให้ทุกคนสะดุ้งตื่น มิอาจข่มตาหลับ

(ถึงเวลาสารภาพ, 2539, น.70)

จากข้อความข้างต้นกล่าวถึงความรู้สึกหวาดกลัวของตัวละครที่ต้องพบกับภาวะคุกคามทางด้านจิตใจ เนื่องจากมีเหตุการณ์ที่ขโมยเข้ามาขโมยของในบ้านซึ่งเป็นบ้านหลังใหม่อย่างเงียบเชียบในคืนหนึ่ง ขณะที่ทุกคนในบ้านนอนหลับกันอยู่ด้วยความสบายใจ จากเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นทำให้ตัวละครรวมถึงสมาชิกทุกคนในครอบครัวของตัวละครต้องนอนหลับด้วยความหวาดผวาทะลุทุกคืนเนื่องจากกลัวว่าในขณะที่นอนหลับสนิทนั้นจะมีเหตุการณ์ที่ไม่ดีเกิดขึ้นในบ้านของตนโดยไม่รู้ตัวอีก ความหวาดกลัวได้ถูกถ่ายทอดออกมาให้เห็นเป็นการตั้งคำถามกับตนเองของตัวละครเมื่อได้ยินเสียงความเคลื่อนไหวนอกบ้านว่าเป็นเสียงอะไร เนื่องจากเกรงว่าจะเป็นเสียงที่ทำให้เกิดความไม่ปลอดภัยขึ้น ด้วยความกังวลใจเพราะความหวาดกลัวดังกล่าวจึงทำให้ตัวละครไม่สามารถข่มตาให้หลับสนิทอย่างสบายใจได้ จากการถ่ายทอดความรู้สึกนึกคิดดังกล่าวของตัวละครจึงทำให้ผู้อ่านสามารถเข้าใจความรู้สึกหวาดกลัวและวิตกกังวลของตัวละครได้เป็นอย่างดี

การแสดงกระแสนึกที่ถูกถ่ายทอดออกมาเมื่อมนุษย์มีอารมณ์ความรู้สึกต่าง ๆ ทั้งความรู้สึกสงสัย ความรู้สึกเสียใจ และความรู้สึกหวาดกลัวนั้น สะท้อนให้เห็นว่าเมื่อมนุษย์เผชิญกับเหตุการณ์ต่าง ๆ ในชีวิต มนุษย์จะมีการใคร่ครวญและคิดคำนึงถึงเรื่องราวหรือเหตุการณ์เหล่านั้นขึ้นภายในจิตใจเสมอ อาจจะทั้งโดยความตั้งใจและโดยสัญชาตญาณอันเกิดจากความมี “ปัญญา” ของมนุษย์นั่นเอง ซึ่งความมีปัญญาของมนุษย์นี้เป็นจิตใจในส่วนที่ควบคุมและสร้างเหตุผลให้กับมนุษย์ และเป็นลักษณะที่ทำให้มนุษย์มีความแตกต่างจากสัตว์ (สุวัฒน์ จันทระจำนง, 2540, น.14) การนำเสนอเรื่องโดยวิธีดังกล่าวจึงเป็นวิธีที่สามารถแสดงให้เห็นความละเอียดอ่อนและความซับซ้อนของความเป็นมนุษย์ได้เป็นอย่างดี ทั้งนี้ทำให้ผู้อ่านเข้าใจได้ว่าการจะทำความเข้าใจ “มนุษย์” ได้อย่างลึกซึ้งถูกต้องนั้นจึงไม่สามารถพิจารณาจากเหตุการณ์หรือเรื่องราวที่แสดงให้เห็นความเป็นมนุษย์จากรูปลักษณะภายนอก กริยาอาการ พฤติกรรม หรือคำพูด เท่าที่ได้เห็นหรือได้ยินได้รับรู้เท่านั้น การจะทำความเข้าใจและรู้จักมนุษย์อย่างแท้จริง จะต้องพยายามทำความเข้าใจไปถึงส่วนลึกของจิตใจ อารมณ์ ความรู้สึกต่าง ๆ ของมนุษย์ด้วย ซึ่งการใช้กลวิธีการเสนอแนวคิดโดยการแสดงกระแสนึกของตัวละครนี้ นับเป็นวิธีหนึ่งที่ทำให้ผู้อ่านสามารถทำความเข้าใจและเข้าใจมนุษย์โดยเฉพาะในส่วนลึกภายในจิตใจได้เป็นอย่างดี

จากการพิจารณากลวิธีการเสนอเรื่องโดยวิธีแสดงกระแสนึกในเรื่องสั้นของสุทธิพงษ์ ธรรมวุฒิดังกล่าว พิจารณาได้ว่ากลวิธีนี้ผู้อ่านจะถูกจำกัดให้รู้เฉพาะความคิด หรือความในใจของตัวละครตัวใดตัวหนึ่งอย่างมีขอบเขต ส่วนผู้เสนอเรื่องก็จะทำหน้าที่เหมือนผู้อ่านที่เกิดความรู้สึกร่วมไปกับความรู้สึกภายในจิตใจของตัวละครตัวใดตัวหนึ่งนั้นด้วย แต่ทั้งนี้การใช้กลวิธีในการเสนอเรื่องโดยวิธีแสดงกระแสนึกก็สามารถทำให้ผู้อ่านเกิดความเข้าใจอารมณ์ความรู้สึกภายในจิตใจของมนุษย์ได้เป็นอย่างดี ทั้งการรับรู้จากการตั้งคำถามขึ้นกับตนเอง การคิดคำนึงตามอารมณ์

ความรู้สึก และการระบายความรู้สึกของตัวละครที่เกิดจากการได้รับความรู้สึกสะท้อนใจจนต้องระบายออกมา การเสนอเรื่องดังกล่าวเสมือนว่าผู้อ่านได้มีโอกาสเข้าไปล่องรู้ถึงอารมณ์ความรู้สึกภายในจิตใจของตัวละคร และเหมือนว่าตัวละครกำลังปรับตัวเข้ากับผู้อ่านอยู่ ดังนั้นจึงอาจกล่าวได้ว่ากลวิธีการเสนอเรื่องโดยวิธีแสดงกระแสนี้สามารถทำให้ผู้อ่านเข้าใจตัวละครในฐานะที่เป็นมนุษย์คนหนึ่งได้ลึกซึ้งชัดเจนยิ่งขึ้น

จากการศึกษากลวิธีการเสนอเรื่องในเรื่องสั้นของสุทธิพงษ์ ธรรมวุฒิ พิจารณาได้ว่ากลวิธีการเสนอเรื่องโดยตัวละครเป็นผู้เสนอเรื่องโดยตรง ทั้งการเสนอเรื่องโดยตัวละครสำคัญและตัวละครสำคัญรองลงมาเป็นผู้เสนอเรื่องนั้น มีข้อดีตรงที่สามารถทำให้ผู้อ่านมีความรู้สึกว่าเรื่องที่อ่านน่าเชื่อถือและมีความจริงจังมาก เพราะมีความรู้สึกว่าคุณเสนอเรื่องเป็นผู้ประสบเหตุการณ์ด้วยตนเอง และกำลังเล่าเรื่องให้ผู้อ่านฟังอยู่ นอกจากนี้ยังทำให้ผู้อ่านรู้สึกว่าคุณได้เข้าไปมีส่วนร่วมอยู่ในเหตุการณ์ในเรื่องตลอดเวลา แต่ทั้งนี้ก็มีข้อเสียเพราะเป็นการจำกัดเสรีภาพของผู้เขียนในการเสนอเรื่อง เพราะสามารถเสนอเรื่องได้เฉพาะภายในขอบเขตที่ตัวละครผู้เสนอเรื่อง คิดเห็น กระทำ หรือตามที่รู้สึกเท่านั้น นอกจากนี้ในการใช้ตัวละครสำคัญเป็นผู้นำเสนอเรื่องนั้นในบางครั้งผู้เสนอเรื่องจะไม่สามารถบรรยายการกระทำที่เด่น ๆ หรือความสามารถพิเศษบางอย่างของตนได้ เพราะจะทำให้ผู้อ่านเห็นว่าเป็นการยกย่องตัวเองจนเกินไป แต่หากเป็นการใช้ตัวละครสำคัญรองลงมาเป็นผู้เสนอเรื่องก็จะสามารถบรรยายการกระทำที่เด่น ๆ ของตัวละครสำคัญได้ชัดเจนยิ่งขึ้น ส่วนกลวิธีการเสนอเรื่องโดยวิธีแสดงกระแสนี้ เป็นการสะท้อนให้เห็นว่าคุณเขียนต้องการความอิสระในการนำเสนอสาระ และแสดงความเป็นจริงในความเป็นมนุษย์ให้กระจ่างชัด โดยผ่านกระบวนการคิดของตัวละครในแง่มุมต่าง ๆ ของชีวิต โดยเฉพาะในเชิงภววิสัย ที่หมายถึงการเสนอเรื่องที่ผู้เขียนบรรยายเหตุการณ์หรือพฤติกรรมของตัวละครตามสภาพที่เป็นจริง โดยปราศจากการสอดแทรกความคิดเห็นหรือการแสดงทรรศนะเชิงวิจารณ์ต่อเรื่องนั้น ๆ ซึ่งการที่ “ผู้ประพันธ์มิได้ปรากฏตัวอยู่ด้วย” หรือ “การเล่าเรื่องที่ผู้เล่ามิได้นำความคิดส่วนตัวเข้าไปปะปน” มีประสิทธิภาพกว่าการเสนอเรื่องที่ผู้เล่าเป็นผู้รู้แจ้งเห็นจริงทุกสิ่งทุกอย่าง เพราะเหตุว่าการเสนอเรื่องแบบผู้เล่าเรื่องเป็นผู้รู้แจ้งเห็นจริงทุกสิ่งทุกอย่าง ผู้อ่านจะรู้สึกตัวตลอดเวลาว่าใครคนหนึ่งหรือเสียงของใครคนหนึ่งที่อยู่วงนอก กำลังบอกว่าคุณจะเกิดอะไรขึ้น (ยุรฉัตร บุญสนิท, 2538, น.110) ดังนั้นการใช้กลวิธีการเสนอเรื่องหรือมุมมองแบบกระแสนี้ในเรื่องสั้นจึงนับว่ามีความน่าสนใจและเหมาะสมที่จะใช้ศึกษาเพื่อทำความเข้าใจกับความรู้สึกนึกคิดของมนุษย์ที่ถูกถ่ายทอดออกมาในขณะที่มีอารมณ์ต่าง ๆ เกิดขึ้นได้เป็นอย่างดี

4.2 กลวิธีการใช้ภาษา

กลวิธีการใช้ภาษา หมายถึง วิธีการใช้ภาษาอย่างมีศิลปะเพื่อเป็นองค์ประกอบหนึ่งในการถ่ายทอดแนวคิดที่สำคัญที่ผู้เขียนต้องการสื่อไปยังผู้อ่าน ซึ่งอาจมีผู้เรียกแตกต่างกันไปว่า สไตส์ในการเขียน ท่วงทำนองเขียน หรือลีลาการเขียน เป็นต้น ซึ่งมีนักวิชาการบางท่านได้ให้ความหมายไว้ดังนี้

ชวน เพชรแก้ว (2524, น.19) กล่าวว่า สไตส์ (Style) หมายถึง ท่วงท่าที่แสดงออกเป็นลักษณะเฉพาะตัวของกวีแต่ละคน กวีต่างก็มีแบบอย่างของตนเองปรากฏอยู่ซ้ำ ๆ จนสรุปได้ว่าการเขียนแบบนี้หรือสำนวนแบบนี้เป็นของใคร

กุหลาบ มลลิกะมาส (2524, น.122) กล่าวถึงท่วงทำนองแต่งสรุปได้ว่า ท่วงทำนองแต่งเป็นการแสดงลักษณะเฉพาะตัวของผู้แต่งหรือกวีแต่ละคน ซึ่งปรากฏอยู่ในวรรณคดีที่แต่ง หากนำมาเทียบกับมนุษย์อาจบอกได้ว่า ผู้เขียนเป็นคนเช่นไร อ่อนหวาน ชี้เล่น หยาดกระด้าง โดยพิจารณาจากถ้อยคำ และวิธีการที่ผู้ประพันธ์แสดงออกมากจะเป็นแบบเฉพาะตนตามการแสดงออกต่าง ๆ และ กุหลาบ มลลิกะมาส ยังเพิ่มเติมไว้ในหนังสือวรรณกรรมไทยว่า “สไตส์” (Style) เป็นท่วงทำนองในการเขียนและลักษณะเฉพาะของผู้แต่งแต่ละคน ได้แก่ การเลือกสรรใช้คำ การใช้ประโยคแบบต่าง ๆ การใช้สำนวนโวหาร อุปมาอุปไมย การสร้างบรรยากาศ การใช้เสียงและลีลา เป็นต้น

ธัญญา สังขพันธานนท์ (2539, น.208-209) กล่าวว่า ลีลาการเขียน คือ แนวทางที่นักเขียนเลือกใช้และเรียบเรียงถ้อยคำเพื่อที่จะแสดงความคิดหรือแก่นเรื่อง ลีลาการเขียนเกิดจากองค์ประกอบต่าง ๆ เช่น การเลือกใช้คำ ประโยค วลี หรือการใช้ภาษาในเชิงความเปรียบ

จากคำกล่าวข้างต้นจะเห็นได้ว่า กลวิธีการใช้ภาษาเป็นส่วนหนึ่งของสไตส์การเขียน ท่วงทำนองการเขียน หรือลีลาการเขียนของนักเขียนแต่ละคน ซึ่งจะเห็นได้ว่าเป็นการพยายามเลือกใช้ภาษาเพื่อนำเสนอวรรณกรรมโดยผ่านการคัดสรรและกลั่นกรองอย่างปราณีต โดยที่นักเขียนอาจจะใช้กลวิธีทางภาษาหลายลักษณะแตกต่างกันไป ขึ้นอยู่กับความเชี่ยวชาญ ความสามารถ และประสบการณ์ในการใช้ภาษาของแต่ละบุคคล ทั้งนี้เพื่อการสร้างสรรคให้วรรณกรรมแต่ละเรื่องมีคุณค่า น่าสนใจ และสามารถสร้างอารมณ์ให้กระทบใจผู้อ่านได้นั่นเอง

จากการศึกษาวิเคราะห์เรื่องสั้นของสุทธิพงษ์ ธรรมวุฒิ พบว่ามีกลวิธีการใช้ภาษาที่น่าสนใจและเป็นลักษณะเฉพาะตัวของสุทธิพงษ์ ธรรมวุฒิหลายประการ สามารถศึกษาวิเคราะห์กลวิธีการใช้ภาษาในด้าน การใช้คำ การใช้ภาพพจน์ และการใช้สำนวน ได้ดังต่อไปนี้

4.2.1 การใช้คำ

การใช้ภาษาให้ได้ผลดีมีประสิทธิภาพนั้น จำเป็นจะต้องรู้จักการเลือกใช้คำให้ถูกต้องเหมาะสม คือจะต้องรู้จักความหมายที่แท้จริงของคำที่จะนำไปใช้ว่าเมื่อใช้แล้วจะมีความเหมาะสมหรือไม่ และมีความหมายชัดเจนเพียงใด ดังนั้นการเลือกใช้ถ้อยคำจึงนับว่ามีความจำเป็นและสำคัญอย่างยิ่งสำหรับการเขียน (ดวงใจ ไทยอุบุญ, 2550, น.97) ดังนั้นผู้เขียนที่เลือกใช้คำได้ดีย่อมสามารถทำให้วรรณกรรมนั้นมีพลังในการสื่อสารได้อย่างเข้าถึงอารมณ์และจิตใจของผู้อ่านได้ดีด้วยเช่นกัน ในเรื่องสั้นของสุทธิพงษ์ ธรรมวุฒิมีกลวิธีการใช้คำที่น่าสนใจสอดคล้องกับแนวคิดที่แสดงให้เห็นลักษณะของมนุษย์และแสดงให้เห็นศิลปะในการใช้ภาษา ดังต่อไปนี้

4.2.1.1 การใช้คำซ้อน

คำซ้อน เป็นวิธีการสร้างคำในภาษาไทยแบบหนึ่ง ซึ่งใช้คำที่มีความหมายเหมือนกันหรือคล้ายคลึงกันมาซ้อนเข้าคู่กัน เพื่อเน้นความหมายของคำนั้นให้ชัดเจนยิ่งขึ้น หรือเกิดเป็นความหมายใหม่โดยคงเค้าความหมายเดิมอยู่บ้าง (อนันต์ อ่วมศาสตร์, และ เนาวรัตน์ อ่วมศาสตร์, 2520, น.84) ในเรื่องสั้นของสุทธิพงษ์ ธรรมวุฒิโดยส่วนมากเป็นการใช้คำซ้อนเพื่อแสดงให้เห็นอารมณ์ความรู้สึกที่หลากหลายของมนุษย์ ซึ่งมีวิธีการใช้คำซ้อนที่น่าสนใจ ดังต่อไปนี้

การใช้คำซ้อนที่เกิดจากการเลือกคำในคำซ้อนที่มีความหมายใกล้เคียงกันมาเข้าคู่กันใหม่

การใช้คำซ้อนในลักษณะนี้เป็นการเลือกคำใดคำหนึ่งที่มีอยู่ในคำซ้อนเดิมที่ใช้กันโดยทั่วไป ซึ่งมีความหมายใกล้เคียงหรือไปในทำนองเดียวกันมาเข้าคู่กันเกิดเป็นคำซ้อนคำใหม่ ในเรื่องสั้นของสุทธิพงษ์ ธรรมวุฒิ ปรากฏมีวิธีการใช้คำซ้อนในลักษณะนี้เป็นจำนวนมาก ตัวอย่างเช่นข้อความที่ปรากฏในเรื่อง นักแพ้ ที่กล่าวว่า

แต่ใครละทำผม... ผมเอง... แล้วเป็นไร ไม่เป็นไร ผมแบกแอกอันนี้ขึ้นบ่าแล้ว ผมสวมบทนี้แล้ว มีอะไรต่าง เมื่อคุณข้ามเส้นหนึ่งไปแล้ว ไม่ว่าคุณจะได้หน้าหรือถอยหลัง มันไม่มีอะไรเสียหายมากกว่านี้แล้ว เสียหนึ่งในความรู้สึก ผมบอกตัวเองว่า เสียใจมาก ผมขึ้นแค้น ผมน้อยใจ ผมไม่ได้ทำ แต่ทำไม ผมไม่สามารถหน้าด้านอยู่ต่อไป...

(ถึงเวลาสารภาพ, 2539, น.157)

จากข้อความข้างต้นเป็นการใช้คำซ้อนที่เกิดจากการนำคำว่า “ขึ้น” ในคำซ้อน “ขมขึ้น” และคำว่า “แค้น” ในคำซ้อน “เคืองแค้น” หรือ “โกรธแค้น” มาเข้าคู่กันเพื่อแสดงให้เห็นอารมณ์ความรู้สึกภายในจิตใจของมนุษย์เมื่อต้องแบกรับความเข้าใจผิดอย่างร้ายแรง ซึ่งเป็นการยอมรับผิดโดยที่ตนไม่ได้เป็นผู้กระทำ คำว่า “ขึ้นแค้น” แสดงให้เห็นความรู้สึก “ขมขึ้น” อันเกิดจากความรู้สึกเข้าใจแต่ต้องผิดใจ เพราะไม่สามารถแสดงออกมาได้ ประกอบกับความรู้สึก “เคืองแค้น” หรือโกรธและขุ่นเคืองใจเป็นอย่างมากในการที่ตนยอมรับความผิดที่เกิดขึ้น ดังนั้นจะเห็นได้ว่าคำว่า “ขึ้นแค้น” จึงสามารถถ่ายทอดอารมณ์ความรู้สึกหลายประการของมนุษย์ที่เกิดขึ้นภายในเวลาเดียวกันได้เป็นอย่างดี ทั้งความรู้สึกโกรธเคืองและซอกเข้าใจแต่อย่างไรก็ต้องผิดใจเก็บเอาไว้ไปพร้อม ๆ กัน เป็นคำที่สามารถถ่ายทอดความรู้สึกเจ็บปวดทรมานภายในจิตใจของมนุษย์ได้ดีเป็นอย่างยิ่ง ซึ่งเป็นการถ่ายทอดคำที่แสดงให้เห็นการรู้จักและเข้าใจความรู้สึกของตนเองของมนุษย์ ที่ในบางครั้งเป็นความรู้สึกหลายอย่างที่เกิดขึ้นพร้อมกันในเวลาเดียวกัน นอกจากนี้ยังมีการใช้คำซ้อนที่เกิดจากการเลือกคำจากคำซ้อนมาเข้าคู่ใหม่ซึ่งแสดงความรู้สึกไม่พอใจของมนุษย์ ดังข้อความในเรื่อง วันกลับบ้าน ที่กล่าวว่า

“พ่อพี่แพนบอกพ่อเป็นกระเทย”

ผมชะงักกึก ความรู้สึกบางอย่างเดือดพลุ่งขึ้นข้างใน

“อะไร ๆ ก็ต้องถามแม่ แต่แม่ไม่เคยอยู่บ้านซักวัน” ลูกคนโตกระเจ้ากระงอด

“แม่พวกพี่ ๆ เค้าเห็นมีแต่ถามพ่อ พ่อเป็นตัวเมีย แม่เป็นตัวผู้ พ่อพี่แพนบอก”

เจ้าคนเล็กลอยหน้าลอยตาพูด

(ถึงเวลาสารภาพ, 2539, น.128)

จากข้อความข้างต้นเป็นการใช้คำซ้อนที่เกิดจากการนำคำว่า “เดือด” ในคำซ้อน “เดือดดาล” และคำว่า “พลุ่ง” ในคำซ้อน “พลุ่งพล่าน” มาเข้าคู่กันเพื่อแสดงความรู้สึกภายในจิตใจของมนุษย์เมื่อโดนกล่าวหาอย่างรุนแรง ดังข้อความจากเรื่องที่ตัวละครถูกกล่าวหาว่าเป็น “กระเทย” ซึ่งหมายถึง มนุษย์ที่มีเพศชายแต่มีจิตใจและพฤติกรรมเหมือนเพศหญิง คำกล่าวหาดังกล่าวเหมือนการถูกประณามอย่างรุนแรงให้ได้รับความอับอาย จึงทำให้ตัวละครเกิดความรู้สึก “เดือดพล่าน” ขึ้น คำว่า “เดือดพล่าน” แสดงให้เห็นความรู้สึก “เดือดดาล” ที่หมายถึงความโกรธอย่างมากและความ “พลุ่งพล่าน” ซึ่งเป็นความปั่นป่วน สับสนวุ่นวายที่เกิดขึ้นภายในจิตใจ การใช้คำซ้อนดังกล่าวจึงทำให้สามารถเข้าใจสภาวะจิตใจของมนุษย์ที่ถูกกล่าวหาในเรื่องที่ร้ายแรงได้เป็นอย่างดีว่าคงเป็นความรู้สึกโกรธอย่างมากจนอารมณ์ความรู้สึกภายในจิตใจปั่นป่วนสับสนวุ่นวายไปหมด นอกจากนี้คำว่า “เดือดพล่าน” ยังทำให้นักไปถึงอาการที่น้ำกำลังเดือดเพราะการได้รับความ

ร้อนสูงอีกด้วย น้ำก็เปรียบได้กับจิตใจของมนุษย์ ถ้าไม่ได้รับแรงกระตุ้นใด ๆ ก็จะมีสภาพนิ่ง แต่เมื่อได้รับการกระตุ้นจากไฟหรือความร้อน ที่เปรียบได้กับคำกล่าวหาหรือคำให้ร้ายอย่างรุนแรง แล้ว น้ำก็จะเดือดพลุ่งพล่านเกิดเป็นฟองอากาศรวมถึงควันผุดขึ้นมากมาย ลักษณะการเดือดของน้ำเช่นนี้จึงเปรียบเหมือนกับความปั่นป่วนและสับสนวุ่นวายที่เกิดขึ้นภายในจิตใจของมนุษย์ที่กำลังโกรธจัดเป็นอย่างยิ่งนั่นเอง การใช้คำช้อนดังกล่าวจึงเป็นการอธิบายความรู้สึกของมนุษย์ที่อธิบายได้ยากให้เห็นภาพและเข้าใจได้กระจ่างชัดขึ้น เป็นการสะท้อนให้เห็นคำที่แสดงความรู้สึกโกรธอันเกิดจากการกล่าวถึงบทบาททางสังคมโดยเฉพาะบทบาทของพ่อที่มีต่อลูก ซึ่งเป็นการมองอย่างผิวเผินของคนภายนอกที่คิดเปรียบเทียบเอาจากบทบาทของคนส่วนใหญ่ในสังคม ไม่ได้พิจารณาถึงบทบาทที่อาจเกิดขึ้นกับเฉพาะบางครอบครัวในสังคมเท่านั้น นอกจากนี้ยังพบการใช้คำช้อนที่แสดงความรู้สึกพึงพอใจเนื่องจากความรู้สึกสะใจอีกด้วย ดังข้อความในเรื่อง นักลงทุน ที่กล่าวว่า

ตัวหนังสือข้างหน้าพราเลือน ผมสะบัดหัวไล่ความมึนงง ผมกำลังจะจบบทสุดท้ายลงแล้ว ผมจะเขียนอย่างไรดีจึงจะ**หายา**ม**หยัน**ได้สาแก่ใจว่าเธอและผู้คนเหล่านั้น รวมทั้งชาติหน้าใฝ่จากผมไปโดยคิดว่าตัวเองมีกำไรนั้น ล้วนต่างหลงผิดกันทั้งสิ้น

(รากเหง้า, 2535, น.53)

จากข้อความข้างต้นเป็นการใช้คำช้อนที่เกิดจากการนำคำว่า “หายา” ในคำช้อน “เหยียดหายา” และคำว่า “หยัน” ในคำช้อน “เหยียดหยัน” มาเข้าคู่กันเพื่อแสดงความรู้สึกภายในจิตใจของมนุษย์เมื่อรู้สึกสะใจที่สามารถหลอกหลวงผู้อื่นได้สำเร็จ และต้องการจะเยาะเย้ยผู้ที่ถูกหลอกหลวงเหล่านั้น คำว่า “หายาหยัน” แสดงให้เห็นความรู้สึก “เหยียดหายา” ที่หมายถึงการดูหมิ่น ประกอบรวมกับความรู้สึก “เหยียดหยัน” คือต้องการทำให้ผู้อื่นเจ็บใจ การใช้คำช้อนดังกล่าวจึงเป็นการถ่ายทอดอารมณ์ความรู้สึกที่ต้องการดูถูกดูหมิ่นเพื่อทำให้ผู้อื่นได้รับความเจ็บใจจากการกระทำของตนได้เป็นอย่างดี นับได้ว่าการใช้คำช้อนในลักษณะดังกล่าวสามารถทำให้คำสั้น ๆ มีความหมายที่กว้างและครอบคลุมขึ้น แสดงให้เห็นมนุษย์ที่เข้าใจอารมณ์ความรู้สึกที่หลากหลายของตนเองได้เป็นอย่างดี

การใช้คำช้อนที่เกิดจากการสลับตำแหน่ง

การใช้คำช้อนลักษณะนี้เป็นการใช้คำช้อนที่เกิดจากการสลับตำแหน่งคำในคำช้อนเดิม ซึ่งจากการสลับตำแหน่งคำนั้นไม่ได้ทำให้ความหมายของคำช้อนเปลี่ยนแปลงไป แต่เป็นการทำให้

คำน่าสนใจ หรือส่งผลต่อการถ่ายทอดเนื้อความในเรื่องให้ลึกซึ้งยิ่งขึ้น ตัวอย่างของการใช้คำซ้อนชนิดนี้ปรากฏในข้อความเรื่อง เงินสี่หมื่น ที่กล่าวว่า

ผมหลับบ้างตื่นบ้างในที่สัมนนา (หลับเป็นส่วนใหญ่) ขณะที่เวียนทำหน้าที่ของเขาอย่างเคร่งครัด เต็มกำลัง เอาจริงเอาจริง... หลังจากเลิกสัมนนา กับหน้าที่อีกด้าน เขาก็ยังปฏิบัติอย่างครัดเคร่ง ออเดอร์ของฝากที่กว้างเขียนมาให้ถูกชื่อหาใส่ท้ายรถครบสมบูรณ์ไม่มีขาดตกบกพร่อง ภายในเวลาอันสั้น

(ตามหาข้าพเจ้า, 2539, น.120)

จากข้อความข้างต้นเป็นการใช้คำซ้อนที่เกิดจากการสลับตำแหน่งคำในคำว่า “เคร่งครัด” เป็น “ครัดเคร่ง” เพื่อแสดงลักษณะนิสัยของมนุษย์ที่มีพฤติกรรมในการถือปฏิบัติตนตามระเบียบโดยไม่ขาดตกบกพร่อง ซึ่งโดยทั่วไปเรามักจะกล่าวถึงคนที่มีพฤติกรรมในลักษณะนี้ด้วยการใช้คำซ้อนว่าเป็นคน “เคร่งครัด” แต่จากข้อความข้างต้นเป็นการใช้คำโดยการสลับคำในคำซ้อนเดิมกลายเป็นคำว่า “ครัดเคร่ง” ซึ่งส่วนหนึ่งทำให้เกิดเสียงสระอุหูสร้างคามน่าสนใจให้เกิดกับคำขึ้น และอีกส่วนหนึ่งอาจเป็นความตั้งใจของผู้เขียนที่ต้องการเล่นเสียงโดยการสลับคำในคำว่า “เคร่งครัด” ที่กล่าวไว้ในตอนต้นข้อความ เพราะจากเนื้อความเป็นการกล่าวถึงการปฏิบัติหน้าที่ตามบทบาทที่มีความแตกต่างกันของมนุษย์คนหนึ่งได้อย่างสมบูรณ์ทั้งสองด้าน กล่าวคือทั้งหน้าที่ในการทำงานและหน้าที่ของสมาชิกในครอบครัว ดังนั้นเมื่อกล่าวถึงหน้าที่ในด้านหนึ่งโดยใช้คำว่า “เคร่งครัด” แล้ว การจะกล่าวถึงหน้าที่อีกด้านหนึ่งให้น่าสนใจและแตกต่างกันจึงมีการใช้คำว่า “ครัดเคร่ง” เพื่อแสดงให้เห็นมนุษย์ที่สามารถปฏิบัติหน้าที่ของตนได้สมบูรณ์แบบทุกด้าน เพราะไม่ว่าจะทำหน้าที่ที่แตกต่างกันหรือสลับตำแหน่งหน้าที่การงานกันอย่างไรก็ไม่ทำให้เกิดความขาดตกบกพร่อง ซึ่งก็เหมือนกับการสลับคำในข้อความนั่นเอง การใช้คำดังกล่าวนอกจากจะแสดงให้เห็นการปฏิบัติตนตามบทบาททางสังคมได้เป็นอย่างดีแล้ว ยังแสดงให้เห็นการรู้จักและเข้าใจศักยภาพในความเป็นมนุษย์ที่สามารถทำสิ่งต่าง ๆ ได้อย่างมากมายภายในระยะเวลาที่จำกัดอีกด้วย นอกจากนี้ยังมีการใช้คำซ้อนโดยการสลับตำแหน่งคำในคำซ้อนเดิม ดังข้อความที่ปรากฏในเรื่อง นักลงทุน ที่กล่าวว่า

เธอถามอย่างหงุดหงิดในวันหนึ่งที่ผมไม่พอใจการแสดงของเธอ...

“ต้องเชื่อ...” เธอขึ้นเสียงสูง “ใช่...และจริงใจ” ผู้ชายสวนขึ้นด้วยน้ำเสียงพอกัน เธอหยันเยาะ “...เชื่อแล้วจะเรียกว่าการแสดงได้ยังไง”

“อาจเป็นการเสแสร้งก็ได้ แต่คุณต้องทำให้แนบเนียนที่สุด” ผมโพล่งขึ้น...

(รากเหง้า, 2535, น.46)

จากข้อความข้างต้นเป็นการใช้คำซ้อนที่เกิดจากการสลับตำแหน่งคำในคำว่า “เยาะหยัน” เป็น “หยันเยาะ” เพื่อแสดงลักษณะอาการของมนุษย์ที่ต้องการดูหมิ่นผู้อื่นให้เจ็บช้ำใจ ซึ่งโดยทั่วไป มักจะใช้คำซ้อนเพื่อแสดงพฤติกรรมของมนุษย์ดังกล่าวด้วยคำว่า “เยาะหยัน” แต่จากข้อความที่ปรากฏข้างต้นผู้เขียนได้ใช้คำโดยการสลับตำแหน่งคำในคำซ้อนเดิมเป็น “หยันเยาะ” ทั้งนี้เพื่อให้คำสะดุดหู น่าสนใจ และอาจต้องการให้เกิดเสียงสัมผัสคล้องจองกันระหว่างคำว่า “กัน” และ “หยัน” ในข้อความที่กล่าวนำมาข้างต้นที่กล่าวว่า “...น้ำเสียงพอกัน” และตามด้วย “เธอหยันเยาะ” ทำให้เกิดจังหวะในการอ่านขึ้นดีกว่า “เธอเยาะหยัน” ซึ่งเป็นคำที่ใช้โดยทั่วไป การใช้คำดังกล่าวแสดงให้เห็นพฤติกรรมและความรู้สึกของมนุษย์ที่ไม่เข้าใจในศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของตัวเอง ซึ่งเป็นพฤติกรรมที่ตอบสนองต่อผู้ที่พยายามจะช่วยให้เข้าใจความมีศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์โดยเฉพาะที่เกิดจากการประกอบอาชีพมากขึ้น นอกจากนี้ยังมีการใช้คำซ้อนโดยการสลับตำแหน่งคำในคำซ้อนเดิม ดังข้อความที่ปรากฏในเรื่อง ท้าวดลมจจุราช ที่กล่าวว่า “ใคร ๆ ก็ชื่นชมและบอกว่าลีลาการเปลื้องผ้าที่ละชั้นช้า ๆ และท่าทางกระเด้า โยกโยน ชม้อยชม่ายที่เธอแสดงออกตอนใดคอลแม็กซ์ของคอนเสิร์ต... มันกลมกลืนลงตัวและเต็มเปี่ยมไปด้วยความหาญกล้า สมกับเป็นผู้หญิงเก่งของยุค” (รากเหง้า, 2535, น.84)

จากข้อความข้างต้นเป็นการใช้คำซ้อนที่เกิดจากการสลับตำแหน่งคำในคำว่า “กล้าหาญ” เป็น “หาญกล้า” เพื่อแสดงลักษณะของมนุษย์ที่ไม่เกรงกลัวหรือไม่ครั่นคร้ามกับสิ่งใด การสลับคำดังกล่าวแสดงให้เห็นความเก่งกล้าสามารถของบุคคลในทางที่ไม่ถูกต้องหรือเป็นสิ่งที่ไม่ควรกระทำ ดังข้อความที่กล่าวถึงการชื่นชมนักร้องหญิงที่มีลีลาการเดินเปลื้องผ้าว่าเป็นการกระทำที่ดีและควรได้รับการยกย่อง จากพฤติกรรมการแสดงออกของตัวละครดังกล่าวทำให้พิจารณาได้ว่าการใช้คำว่า “หาญกล้า” อาจเป็นความต้องการใช้คำเพื่อแสดงให้เห็นลักษณะการเห็นผิดเป็นชอบดังเหตุการณ์ในเรื่อง อีกทั้งยังเป็นการชื่นชมที่แฝงไปด้วยน้ำเสียงประชดประชันในความกล้าหาญในเรื่องที่ไม่เหมาะสมนั้นอีกด้วย

การใช้คำซ้อนที่เกิดจากการตัดคำในคำซ้อนที่ซ้อนกันสองคู่

การใช้คำซ้อนลักษณะนี้เป็นการใช้คำซ้อนที่เกิดจากการตัดคำบางคำในคำซ้อนที่ซ้อนกันอยู่สองคู่หรือที่ประกอบไปด้วยคำสี่คำ ให้เหลือเพียงคำซ้อนที่ประกอบไปด้วยคำสองคำ ตัวอย่างของการใช้คำซ้อนชนิดนี้ปรากฏในข้อความเรื่อง นักแพ้ ที่กล่าวว่า “ผมเผชิญความเข้าใจผิดโดยไม่

แก้ตัวได้ เพื่อให้เรื่องมันยุติลง นี่คือผม บางครั้งโลกไม่คลี่คลายให้เรา ไม่เป็นไร หากหัวใจเรายังมีเนื้อที่รองรับความเจ็บร้าวมากพอ” (ถึงเวลาสารภาพ, 2539, น.158)

จากข้อความข้างต้นเป็นการใช้คำซ้อนที่เกิดจากการตัดคำในคำซ้อนที่ซ้อนกันสองคู่ในคำว่า “เจ็บปวดร้าว” เป็นคำว่า “เจ็บร้าว” เพื่อแสดงให้เห็นความรู้สึกเจ็บใจเพราะผิดหวังในการทำของตนเองของตัวเองละคร รวมทั้งเกิดความปวดร้าวและเจ็บช้ำน้ำใจจากเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น ซึ่งการกล่าวถึงความรู้สึก “เจ็บร้าว” นี้ได้แสดงให้เห็นภาพและความรู้สึกเจ็บปวดภายในจิตใจอย่างแสนสาหัสของมนุษย์ได้เป็นอย่างดี กล่าวคือเมื่อพิจารณาจากข้อความข้างต้นแล้วจินตนาการนึกถึงเนื้อหาของ “หัวใจ” อันเป็นส่วนที่รองรับความเจ็บร้าวแล้ว จะเห็นว่าหัวใจที่มีความบอบบางและสำคัญไม่ควรเป็นพื้นที่ที่รองรับความเจ็บปวดแต่อย่างใด การเกิดความรู้สึกเจ็บร้าวขึ้นที่หัวใจจึงทำให้เห็นภาพของหัวใจที่ร้าวรานจากความเจ็บปวดได้เป็นอย่างดี และมนุษย์ผู้ได้รับความเจ็บร้าวที่หัวใจก็คงไม่อาจดำรงชีวิตอย่างเป็นสุขได้ การใช้คำดังกล่าวแสดงให้เห็นความรู้สึกของมนุษย์อันเป็นผลจากการมีเสรีภาพในความรู้สึกนึกคิดส่วนตัวที่มีความขัดแย้งกับสถานการณ์ทางสังคม นอกจากนี้ยังปรากฏการใช้คำซ้อนที่เกิดจากการตัดคำในคำซ้อนเดิมดังข้อความในเรื่อง พิด่อง ที่กล่าวว่า “หลังทนต์เรศทุ่งอยู่ได้ไม่นาน (นับปี) วันหนึ่งหลังวาจาหมิ่นแคลนของเศรษฐีบางคน เด็กกระจอกอย่างผมก็ขอเนรเทศตัวเองออกจากที่นั่น รวมทั้งจากคณะละครที่เป็นเจ้าหลอมชีวิตที่สำคัญของผม” (ผู้อยู่ในใจเสมอ (ห้องที่1), 2549, น.95-96)

จากข้อความข้างต้นเป็นการใช้คำซ้อนที่เกิดจากการตัดคำในคำซ้อนที่ซ้อนกันสองคู่ในคำว่า “ดูหมิ่นดูแคลน” หรือคำว่า “ดูหมิ่นถิ่นแคลน” เป็นคำว่า “หมิ่นแคลน” เพื่อแสดงให้เห็นความรู้สึกของตัวเองละครที่ถูกดูถูกเหยียดหยามทำให้อับอาย และถูกบุคคลอื่นแสดงอาการหรือคำพูดในเชิงดูถูกว่ามีฐานะต่ำต้อยกว่า นับว่าเป็นการใช้คำที่สั่นกระชับขึ้นโดยที่ความหมายของคำยังคงครอบคลุมกินใจความเช่นเดิม ทั้งนี้การใช้ถ้อยคำซึ่งแสดงความรู้สึกดังกล่าวเป็นผลทำให้ตัวละครเกิดความคำนึงถึงศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ที่เกิดจากการประกอบอาชีพของตนขึ้น จึงไม่อาจทนทานกับถ้อยคำที่กระทบความรู้สึกดังกล่าวได้

4.2.1.2 การใช้คำซ้ำ

การใช้คำซ้ำ หรือการเล่นคำซ้ำ คือการนำคำคำเดียวมาใช้ซ้ำ ๆ ในที่ใด ๆ กัน เพื่อย้ำความหมายของข้อความให้หนักแน่นมากขึ้น (ศึกษาธิการ, กระทรวง, 2549, น.12) ซึ่งเป็นการนำคำ

ที่มีรูปสะกดและความหมายเหมือนกันทุกประการมาใช้ซ้ำ ๆ ในข้อความหรือย่อหน้าเดียวกัน จากการศึกษาวิเคราะห์เรื่องสั้นของสุทธิพงษ์ ธรรมวุฒิพบว่ามีการนำเสนอแนวคิดเกี่ยวกับมนุษย์ โดยใช้การใช้คำซ้ำที่น่าสนใจ ดังเช่นข้อความที่ปรากฏในเรื่อง เดี๋ยวตื่นโหด ดังต่อไปนี้ “หากชีวิต ถูกหยุดยั้งทุกอย่างด้วยความกลัวเสียแล้ว ก็ไม่ว่าจะมีชีวิตไปเพื่ออะไร กลัวจน กลัวล้มเหลว กลัว ไม่สำเร็จ... กลัวดีกว่าคนอื่น... กลัว... ฯลฯ ด้วยคำว่า “กลัว” เพียงคำเดียว คนบางคนไม่ต้องตอบคำถามพรวดเดียว” (ผู้อยู่ในใจเสมอ (ห้องที่1), 2549, น.141)

ตัวอย่างนี้เป็นเนื้อความที่กล่าวเตือนสติหรือให้แง่คิดในการดำรงชีวิตของมนุษย์ว่าควรดำรงชีวิตอยู่ด้วยความ “กลัว” เพราะถ้าหากว่ามีความ “กลัว” เสียแล้ว ก็เท่ากับเป็นการดำรงชีวิตอยู่อย่างไร้คุณค่าหมดความหมาย การซ้ำคำว่า “กลัว” นั้นเป็นการย้ำเน้นให้เห็นความรู้สึกที่ไม่อยากประสบพบสิ่งที่ไม่ดีแก่ตัวเอง ซึ่งจากการนำคำต่าง ๆ อันได้แก่คำว่า “จน” “ล้มเหลว” “ไม่สำเร็จ” และ “ด้อย” มาค้นคำว่า “กลัว” นั้น เป็นการแสดงให้เห็นถึงผลในทางลบอันเกิดจากการกระทำของมนุษย์ซึ่งเป็นสิ่งที่มนุษย์ไม่อยากจะพบทั้งสิ้น สิ่งต่าง ๆ เหล่านี้ล้วนทำให้มนุษย์ไม่กล้าที่จะพัฒนาหรือสร้างสรรค์สิ่งต่าง ๆ ใหม่ ๆ ให้เกิดขึ้นทั้งกับตนเองและสังคม ลักษณะการซ้ำคำดังกล่าวนี้ นอกจากจะเป็นการตอกย้ำให้เห็นถึงสิ่งที่มนุษย์กลัวแล้ว ยังเป็นการย้ำเน้นคำเพื่อสร้างแรงกระตุ้นให้มนุษย์มีความรู้สึก “กลัว” ที่จะใช้ชีวิตมากขึ้นตามลักษณะการมีเสรีภาพในการดำเนินชีวิตที่มนุษย์ทุกคนพึงมีอีกด้วย นอกจากนี้ยังมีการใช้คำซ้ำในเรื่อง ขั้นที่เจ็ด ดังข้อความ ที่กล่าวว่า “เธอไม่สบายบ่อย แต่เธอไม่ค่อยห่วงตัวเอง เธอมักจะห่วงคนอื่นมากกว่า ห่วงผม ห่วงเพื่อน ห่วงผู้ชาย ห่วงผู้หญิงด้วยกัน และทำเพื่อคนเหล่านั้น ด้วยเหตุนี้เอง เธอจึงพาความเหนื่อยกลับมากับเธอด้วยเสมอ” (ตามหาข้าพเจ้า, 2539, น.45)

ตัวอย่างนี้เป็นเนื้อความที่กล่าวถึง คนที่มีความรู้สึกผูกพันหรือเป็นกังวลต่อผู้คนรอบข้าง อยู่ตลอดเวลาจนลืมคำนึงถึงตัวเอง จากข้อความข้างต้นมีการซ้ำคำว่า “ห่วง” เพื่อแสดงความรู้สึกที่มีต่อคนอื่น ๆ ซึ่งการซ้ำคำดังกล่าวและค้นด้วยคำต่าง ๆ เช่น “ผม” “เพื่อน” “ผู้ชาย” และ “ผู้หญิง” นั้น แสดงให้เห็นความรู้สึกเป็นห่วงที่มีต่อคนเป็นจำนวนมาก และจากอาการห่วงและมักจะทำเพื่อคนอื่นนี่เองที่เป็นเหตุให้ตัวเองต้องเหนื่อยล้าและอ่อนเพลียอยู่เสมอ การซ้ำคำดังกล่าวทำให้เห็นพฤติกรรมของมนุษย์และเข้าใจลักษณะนิสัยใจคอในทางที่ดีของมนุษย์มากขึ้น เป็นคุณธรรมในด้านความเมตตากรุณาซึ่งเป็นลักษณะนิสัยของมนุษย์ที่กระทำเพื่อผู้อื่น แต่ทั้งนี้ก็ทำให้คิดต่อไปได้ว่าการกระทำเพื่อผู้อื่นจนเกินกำลังความสามารถ และต้องทำให้ตัวเองต้องเดือดร้อนนั้นก็ถือเป็นการกระทำที่ไม่เหมาะสมเช่นกัน

นอกจากนี้ยังมีการใช้คำซ้ำดังข้อความในเรื่อง ขั้นที่เจ็ด ที่กล่าวว่า “ยกเว้นเส้นผมกับลูกนัยน์ตาแล้ว ทุกอย่างในตัวเธอเป็นสีขาวไปหมด ขาวซีด... ผิวขาวซีด ปากขาวซีด เล็บขาวซีด ยิ่งวันนี้เธอใส่เสื้อผ้าสีขาว ๆ ด้วยแล้วยิ่งดูซีด” (ตามหาข้าพเจ้า, 2539, น.45)

ตัวอย่างนี้เป็นเนื้อความที่กล่าวถึงลักษณะรูปลักษณ์ภายนอกของผู้ป่วยเป็นโรคจึงทำให้มีร่างกายที่ขาวซีดอยู่ตลอดเวลา การซ้ำคำว่า “ขาวซีด” เป็นการเน้นย้ำให้เห็นลักษณะของสีขาวแต่เป็นความขาวที่ไม่สดใส เพราะเป็นสีขาวจากความไม่มีน้ำมีนวลของร่างกายผู้ป่วย และจากการนำคำที่เกี่ยวกับอวัยวะต่าง ๆ มาค้น เช่นคำว่า “ผิว” “ปาก” และ “เล็บ” นั้น ทำให้เห็นภาพของบุคคลที่ป่วยได้อย่างชัดเจนยิ่งขึ้น เพราะจะเห็นได้ว่าอวัยวะส่วนต่าง ๆ ของร่างกายล้วนแล้วแต่มีสีขาวซีดไปหมด แสดงให้เห็นลักษณะอาการของโรคที่ผู้ป่วยเป็นอยู่ นอกจากนี้การซ้ำคำดังกล่าวยังทำให้เกิดความสงสัย เห็นใจ และเข้าใจพฤติกรรมบางประการของผู้ป่วยในเรื่อง รวมถึงเข้าใจพฤติกรรมของบุคคลที่อยู่รอบข้างผู้ป่วยได้ดียิ่งขึ้นอีกด้วย ดังเช่น เข้าใจว่าเหตุใดตัวละครตัวนี้จึงไม่สามารถมีบุตรได้ หรือเข้าใจว่าเหตุใดตัวละครตัวนี้จึงได้ตัดสินใจนำหญิงบริการมาให้สามีของตนเอง เป็นต้น การใช้คำดังกล่าวเป็นการสะท้อนให้เห็นความบกพร่องทางร่างกายของมนุษย์ที่มีผลต่อการทำหน้าที่ในบทบาทการเป็นภรรยาได้ไม่สมบูรณ์ ซึ่งทำให้เข้าใจได้ว่าการมีสุขภาพร่างกายที่ดีนั้นถือเป็นปัจจัยหนึ่งที่ทำให้มนุษย์สามารถมีชีวิตคู่ที่สมบูรณ์ได้

นอกจากนี้ยังมีการใช้คำซ้ำดังข้อความที่ปรากฏในเรื่อง ลูกเสือ ที่กล่าวว่า

ทำไมทุกอาทิตย์ต้องมีชั่วโมงลูกเสือ ทุกอาทิตย์มีชั่วโมงลูกเสือก็ได้ แต่ทำไมเด็กผู้ชายทุกคนต้องเรียนลูกเสือ ทำไมลูกเสือทุกคนต้องใส่ชุดกากี ทำไมสีากก็เหมือนกัน แต่ไม่เหมือนกัน ทำไมมีแต่คนตัวใหญ่ได้เป็นหัวหน้าหมู่ ทำไมหัวหน้าหมู่ได้ยืนข้างหน้า ทำไมเด็กตัวเล็กกว่าต้องยืนข้างหลังเสมอ - - ทำไม! ทำไมผมไม่อยากเรียนวิชาลูกเสือ

(ถึงเวลาสารภาพ, 2539, น.44)

ตัวอย่างนี้เป็นเนื้อความที่กล่าวถึงการพูดคนเดียวในใจของตัวละครเกี่ยวกับการเรียนวิชาลูกเสือ ซึ่งเป็นวิชาที่เขาไม่ชอบเพราะรู้สึกว่าเป็นวิชาที่ตัวเองมีปมด้อย เช่น การเป็นเด็กตัวเล็กทำให้ต้องยืนข้างหลัง การใส่เสื้อและกางเกงสีากที่มีแตกต่างกันทำให้รู้สึกอาย เป็นต้น จากข้อความข้างต้นเป็นการใช้คำซ้ำในคำว่า “ทำไม” เป็นการตั้งคำถามกับตัวเองหลาย ๆ คำถามว่าเหตุใดตนจึงต้องตกอยู่ในสถานการณ์ที่เลือกไม่ได้เช่นนี้ โดยจะตั้งคำถามในแต่ละวรรค ทั้งที่มีความสอดคล้องและไม่สอดคล้องกับคำถามที่ตั้งไว้ในวรรคหน้า จากการซ้ำคำดังกล่าวแสดงให้เห็นความรู้สึก

ภายในจิตใจของมนุษย์ที่เกิดจากความรู้สึกผิดใจตนเองเพราะจะต้องทำในสิ่งที่ตนเองไม่อยากทำการซ้ำคำว่า “ทำไม” ดังกล่าวแม้จะปรากฏรูปคำเป็นประโยคคำถาม แต่ในความเป็นจริงแล้วตัวละครไม่ได้ต้องการตั้งคำถามเพื่อหาคำตอบให้กับตนเอง แต่เป็นการพูดเน้นและย้ำกับตนเองเพื่อปลอบใจและพยายามหาทางระบายความรู้สึก และเพื่อกล่าวโทษในชะตากรรมของตนที่เกิดขึ้น นอกจากนี้ยังมีการใช้คำซ้ำในเรื่อง เกมทาย ดังข้อความที่กล่าวว่า

ที่เห็นจะเปลี่ยนไปบ้างก็เห็นจะมีการเปื้อนนี้แหละ เราบอกไม่ถูกว่าทำไม
ชิตจำกัดของความอดทนอดกลั้นของเราจึงน้อยลง เราไม่รู้ว่ เราเปื้อนอะไร เปื้อนและ
เฉื่อยชาเสมอในยามบ่าย ๆ เปื้อนคุณหมื่นข้างนอก เปื้อนเมือง เปื้อนงาน เปื้อนที่จะต้อง
คิดต้องสร้างสิ่งใหม่ ซ้ำแล้วซ้ำเล่าให้ปรากฏบนจอทีวี หรืออะไร

(รากเหง้า, 2535, น.59)

ตัวอย่างนี้เป็นเนื้อความที่กล่าวถึงความรู้สึกของตัวละครที่เกิดขึ้นเพราะต้องทำบางสิ่งบางอย่างที่ซ้ำซากจำเจอยู่ทุกวัน การซ้ำคำว่า “เปื้อน” แสดงให้เห็นความรู้สึกอึดอัดหนะระอาใจและความเหนื่อยหน่ายกับการกระทำที่จำเจของตนเอง ซึ่งเป็นอาการหรือปฏิกิริยาที่เกิดขึ้นซ้ำ ๆ บ่อย ๆ เช่นเดียวกับลักษณะของงานที่ทำ เราจึงสามารถเห็นความถี่ของอาการเปื้อนที่ทำให้เข้าใจความรู้สึกของตัวละครในเรื่องได้ดีขึ้น และจากการใช้คำซ้ำดังกล่าวยังเป็นการย้ำเน้นคำเพื่อแสดงที่มาของเหตุการณ์สำคัญในเรื่องอีกด้วย เพราะเมื่อตัวละครรู้สึก “เปื้อน” มากเข้าตัวละครจึงพยายามหากิจกรรมบางอย่างกระทำซึ่งเป็นกิจกรรมที่มีประโยชน์ ทำให้รู้สึกว่ามีคุณค่าเพื่อทดแทนความเปื้อนนั่นต่อไป นอกจากนี้ยังมีการใช้คำซ้ำในเรื่อง สหายน้อยแห่งวัดคูบัว ดังข้อความที่กล่าวว่า “ในความหมายของความ ‘ไฝ’ ไฝที่เคร่งครัด ในชีวิตของผผจริง ๆ เคยไฝรีเปลาก็ไม่รู้ เอาเข้าถึงที่สุดแล้ว อาจไฝบ้างไม่ไฝบ้าง แต่ว่าที่แน่ ๆ ก็ไม่เคยมุงมั่น เอาจริงเอาจังกับสิ่งที่เรียกว่า ความไฝไฝ...” (ผู้อยู่ในใจเสมอ (ห้องที่1), 2549, น.35)

ตัวอย่างนี้เป็นเนื้อความที่กล่าวถึงการคิดคำนึงของตัวละครเกี่ยวกับความไม่แน่ใจในสิ่งที่ตนมุ่งหวังในชีวิต การซ้ำคำว่า “ไฝไฝ” เป็นการย้ำความคิดเพื่อหาคำตอบให้กับตนเองถึงสิ่งที่ตนมุ่งหวังหรืออยากมีอยากเป็นว่าคืออะไร ความไม่แน่ใจของตัวละครจึงแสดงออกมาให้เห็นเป็นการคิดซ้ำ ๆ ทบทวนความคิดไปมาเพื่อหาบทสรุปให้กับตนเองให้ได้ นอกจากนี้เมื่อพิจารณาจากข้อความแล้วจะสังเกตได้ว่าการซ้ำคำว่า “ไฝไฝ” ที่เกิดขึ้นเป็นการใช้ในตอนต้นของข้อความ และมีการใช้ซ้ำอีกครั้งในตอนท้ายข้อความ ซึ่งอาจกล่าวได้ว่าการใช้คำดังกล่าวมีลักษณะที่ใกล้เคียงกับการใช้ความคิดของมนุษย์เป็นอย่างยิ่ง กล่าวคือการใช้คำในตอนต้นนั้นก็เหมือนกับการเริ่มต้น

กระบวนการคิด ส่วนการซ้ำคำเดิมในตอนท้ายก็เหมือนกับการย้ำถึงข้อสรุปที่ตนคิดได้นั่นเอง นอกจากนี้ยังเป็นการย้ำเพื่อให้มนุษย์ตระหนักถึงเสรีภาพในความรู้สึกนึกคิดซึ่งมนุษย์ทุกคนสามารถสร้างขึ้นได้อีกด้วย

นอกจากนี้ยังมีการซ้ำคำที่น่าสนใจอีกลักษณะหนึ่ง นั่นคือการซ้ำคำในท้ายวรรคแรกและต้นวรรคถัดไป ดังข้อความในเรื่อง ในกรงขัง ต่อไปนี้

แต่เนื้ทุกครั้งที่กดรีโมทแล้วพบว่าโทรทัศน์ทุกช่องมีการรวมการเฉพาะกิจ เธอจะ หงุดหงิด หงุดหงิดแล้วฉุนเฉียว ฉุนเฉียวแล้วด่าทอ ด่าทอจนไม่ควบคุมหรือไม่ สามารถควบคุมตัวเอง -- และเนื่องจากการไม่พยายามสะกดกลั่นความรู้สึก พอ บ่อยครั้งเข้าก็ยิ่ง เครียด ยิ่งเครียดมากเข้า ใจความหลังฝังใจครั้งเก่าก็เริ่มมาเยือน (ตามหาข้าพเจ้า, 2539, น.23)

ตัวอย่างนี้เป็นเนื้อความที่กล่าวถึงความรู้สึกและพฤติกรรมของตัวละครที่แสดงออกมาเมื่อถูกกระตุ้นด้วยเหตุการณ์ที่สะเทือนใจ จากข้อความข้างต้นมีการซ้ำคำหลายคำ ได้แก่คำว่า “หงุดหงิด” “ฉุนเฉียว” “ด่าทอ” “ควบคุม” และ “ยิ่งเครียด” จากการซ้ำคำดังกล่าวนั้นเป็นการย้ำให้เห็นอารมณ์ความรู้สึกที่หลากหลายของมนุษย์ที่เกิดขึ้นเมื่อถูกกระตุ้นด้วยบางสิ่งบางอย่างที่ไม่พึงพอใจ นอกจากนี้ยังเป็นการซ้ำคำและเลือกใช้คำที่ทำให้เห็นถึงความต่อเนื่องของอารมณ์และการแสดงออกทางพฤติกรรมของมนุษย์เมื่อต้องเผชิญกับความรู้สึกไม่พอใจดังกล่าวได้เป็นอย่างดี อีกด้วย พิจารณาได้จากการเริ่มต้นใช้คำว่า “หงุดหงิด” ซึ่งหมายถึงการมีอารมณ์ฉุนเฉียว เมื่อหงุดหงิดแล้วจึงเกิดอาการ “ฉุนเฉียว” ซึ่งหมายถึงลักษณะที่โกรธง่าย โกรธเร็วตามมา จากนั้นเมื่อมีอาการโกรธมากเข้าจึงแสดงออกด้วยการ “ด่าทอ” ซึ่งเป็นการด่าตอบกันเกิดขึ้น ทำให้ไม่สามารถ “ควบคุม” หรือดูแลตนเองได้ ดังนั้นจึงทำให้เกิดความ “เครียด” ซึ่งหมายถึง อาการที่สมองไม่ได้ผ่อนคลายเพราะคร่ำเคร่งอยู่กับบางเรื่องจนเกินไปในที่สุด การซ้ำคำเช่นนี้ทำให้เห็นลักษณะของอารมณ์ที่เปลี่ยนแปลงไปของมนุษย์และพฤติกรรมที่แสดงออกมาเป็นลำดับ ทำให้เห็นภาพตัวละครที่กำลังโกรธและอาจคาดเดาถึงเหตุการณ์ความวุ่นวายในเรื่องที่จะเกิดขึ้นตามมาได้ ทั้งนี้นับว่าเป็นการใช้คำซ้ำที่แสดงให้เห็นการรู้จักและเข้าใจอารมณ์ความรู้สึก โดยเฉพาะอารมณ์ความรู้สึกที่ต่อเนื่องของมนุษย์ได้เป็นอย่างดี

กล่าวสรุปได้ว่าการซ้ำคำที่ปรากฏในเรื่องสั้นของสุทธิพงษ์ ธรรมวุฒิ นั้น จะพบว่ามี การแสดงให้เห็นแนวคิดเกี่ยวกับมนุษย์ในลักษณะต่าง ๆ ทั้งเป็นการใช้คำที่ย้ำเน้นเพื่อแสดงให้เห็นลักษณะภายนอก และเป็นการใช้คำที่ย้ำเน้นเพื่อบ่งบอกถึงความรู้สึกนึกคิดภายในจิตใจของมนุษย์ นอกจากนี้การใช้คำซ้ำเมื่อตัวละครพูดในใจกับตัวเองและเมื่อมีความคิดคำนึง ยังเป็นการแสดงถึง

ความซับซ้อนทางจิตใจของมนุษย์ให้ได้เป็นอย่างดี และยังไปกว่านั้นการใช้คำซ้ำที่ปรากฏในเรื่องสั้นของสุทธิพงษ์ ธรรมวุฒิดังกล่าวยังช่วยทำให้เกิดจังหวะในขณะที่อ่านอีกด้วย

4.2.1.3 การใช้คำตรงกันข้าม

การใช้คำตรงกันข้าม หมายถึง การนำคำที่มีความหมายตรงข้ามกันหรือขัดแย้งกันมาเรียงไว้ใกล้กัน หรือ เป็นการใช้ความตรงข้าม ดังที่ ฉัตรภา บุญนาค, สุวรรณี อุทุมผล, และ วรณี พุทธเจริญทอง กล่าวไว้ใน “ศิลปะแห่งการใช้ถ้อยคำ” ว่าได้แก่การที่ผู้เขียนนำของสองสิ่งที่มีความขัดแย้งกันมาเข้าคู่กัน (2544, น.78) จากการศึกษาวิเคราะห์เรื่องสั้นของสุทธิพงษ์ ธรรมวุฒิพบว่ามีการใช้คำตรงกันข้ามที่น่าสนใจ ดังข้อความที่ปรากฏในเรื่อง นกขมิ้น ที่กล่าวว่า “ในห้องมีเพียงเราสองคน ผมยิ้มให้เธอ เธอมองหน้าผมอย่างพิลึก ผมรู้สึกถึงพลังบางอย่างจากตัวเธอที่มีอำนาจดึงดูดให้เข้ามา แต่ขณะเดียวกันก็กีดกันผมออกมาและซีดงวไว้” (รากเหง้า, 2535, น.116)

ตัวอย่างนี้เป็นเนื้อความที่กล่าวถึงความรู้สึกสับสนของตัวละครชายที่ไม่เข้าใจในลักษณะท่าทางการแสดงออกของตัวละครหญิงเมื่อได้พบเจอกันเป็นครั้งแรก ความสับสนและไม่เข้าใจดังกล่าวแสดงให้เห็นจากการใช้คำตรงกันข้ามในคำว่า “ดึงดูด” และ “เข้ามา” ซึ่งเป็นการชวนให้เกิดความสนใจอยากเข้าไปใกล้ยิ่งขึ้น ตรงกันข้ามกับคำว่า “กีดกัน” และ “ออกมา” ซึ่งหมายถึงอาการกันหรือขัดขวางไม่ให้เข้าไปได้อย่างสะดวก ซึ่งความรู้สึกดังกล่าวมีความตรงกันข้ามกันอย่างชัดเจน แสดงให้เห็นความรู้สึกสับสนที่เกิดขึ้นกับตัวละคร การใช้คำตรงกันข้ามดังกล่าวแสดงให้เห็นความซับซ้อนภายในจิตใจของมนุษย์ ทั้งมนุษย์ผู้ที่แสดงพฤติกรรมและผู้ที่สังเกตพฤติกรรมของผู้อื่นว่าเป็นลักษณะที่ละเอียดซับซ้อนยากจะทำความเข้าใจให้ชัดเจนได้ ทั้งนี้สามารถพิจารณาได้ว่าการตีความการกระทำหรือพฤติกรรมบางประการของมนุษย์นั้นไม่สามารถทำได้โดยง่าย การจะทำความรู้จักกับมนุษย์คนใดคนหนึ่งจะต้องใช้เวลาในการเรียนรู้และทำความเข้าใจความคิดความรู้สึกเป็นระยะเวลาพอสมควรจึงจะรู้จักมนุษย์คนนั้นได้ดีเพียงพอ จากการใช้คำตรงกันข้ามดังกล่าวจึงทำให้เข้าใจความรู้สึกของตัวละครได้ดียิ่งขึ้น ทั้งยังเป็นการสร้างความสมจริงให้เกิดขึ้นกับเรื่องอีกด้วย เพราะจากการพบเจอกันเป็นครั้งแรกของตัวละครนั้นย่อมทำให้เกิดความสับสนและไม่เข้าใจความรู้สึกที่แท้จริงของกันและกันเป็นธรรมดา เช่นเดียวกับความรู้สึกสับสนและความไม่เข้าใจในบุคลิกและพฤติกรรมการแสดงออกของบุคคลที่เคารพนับถือ ดังข้อความต่อไปนี้

เป็นรอยยิ้มที่แฝงไปด้วยความอ่อนโยนและเมตตา แต่ขณะเดียวกันก็พร้อมจะฉาบเคลือบความเย็นชา เป็นรอยยิ้มที่คล้ายอบอุ่น ชวนให้อยากอยู่ใกล้แต่ก็คล้ายมี

กำแพงแก้วขวางกั้นให้ต้องอยู่ไกล เป็นรอยยิ้มของคนที่ช่างนุ่มนวลและอ่อนน้อม
แต่ก็พร้อมจะหยิ่งพระนางและไม่ยี่หระกับทุกคนและทุกเรื่องราว
(ผู้อยู่ในใจเสมอ (ห้องที่1), 2549, น.12)

ตัวอย่างนี้เป็นเนื้อความที่กล่าวถึง ความรู้สึกของตัวละครที่มีต่อบุคลิกลักษณะของบุคคล
ที่ตัวละครเคารพนับถือคนหนึ่งที่เคยแค่ “ยิ้ม” เท่านั้นแต่ก็สามารถทำให้ดีใจและสร้างความรู้สึก
ที่มากมายให้เกิดขึ้นกับเขาได้ จากข้อความข้างต้นมีการใช้คำตรงกันข้ามหลายคู่เพื่อแสดงให้เห็น
ความรู้สึกสับสนที่เกิดขึ้น ได้แก่คำว่า “อ่อนโยนและเมตตา” กับคำว่า “เย็นชา” โดยที่คำว่า
“อ่อนโยนและเมตตา” นั้นหมายถึง การมีกิริยาจากนุ่มนวลและมีความรักความเอ็นดูปรารถนาให้
ผู้อื่นเป็นสุข ซึ่งตรงกันข้ามกับความ “เย็นชา” ที่หมายถึงลักษณะเฉยเมยและไม่สนใจใคร ๆ
นอกจากนี้ยังมีคำว่า “นุ่มนวลและอ่อนน้อม” กับคำว่า “หยิ่งพระนางและไม่ยี่หระ” โดยที่คำว่า
“นุ่มนวลและอ่อนน้อม” นั้น หมายถึง ความอ่อนหวาน อ่อนโยนและการมีกิริยาจากที่บนอบ ซึ่ง
ตรงกันข้ามกับคำว่า “หยิ่งพระนางและไม่ยี่หระ” ที่มีความหมายว่า จองหงอด้วยความถือตัวและไม่
สะทกสะท้านไปกับใครและสิ่งใด รอยยิ้มดังกล่าวจึงเป็นรอยยิ้มที่ทำให้ตัวละครรู้สึกว่าแม้ตน
อยากจะอยู่ “ใกล้” แต่ก็ต้องห่าง “ไกล” ออกมาเพราะไม่สามารถเข้าใจถึงความรู้สึกที่แท้จริงของ
บุคคลผู้นี้ได้ การซ้ำคำดังกล่าวข้างต้นเป็นการแสดงให้เห็นถึงความรู้สึกอันคลุมเครือ อันเกิดจาก
การกระทำของบุคคลอื่นที่มีต่อตนเองจนไม่สามารถจำกัดความให้กับลักษณะที่เห็นนั้นลงไปให้
ชัดเจนได้ นอกเหนือไปจากนี้ยังเป็นการใช้คำตรงกันข้ามเพื่อแสดงให้เห็นความซับซ้อนของจิตใจ
และบุคลิกลักษณะของมนุษย์ที่ยากจะทำความรู้จักและเข้าใจอย่างถูกต้องชัดเจนได้อีกด้วย

การใช้คำตรงกันข้ามที่ปรากฏในเรื่องสั้นของสุทธิพงษ์ ธรรมวุฒิเป็นการสร้างความ
ขัดแย้งของมนุษย์ทั้งที่เป็นลักษณะภายนอกและความรู้สึกภายใน ที่สำคัญเป็นการแสดงให้เห็น
ความซับซ้อนในความคิดและความเป็นจริงในชีวิตของมนุษย์ว่า ในบางครั้งความคิดของมนุษย์กับ
ความเป็นจริงก็อาจจะเป็สิ่งที่อยู่ตรงข้ามกันก็เป็นได้ ดังนั้นมนุษย์เราจึงไม่อาจวัดหรือตัดสินทุก
สิ่ง ทุกอย่างโดยเฉพาะมนุษย์ด้วยกันเองได้จากการมองเห็นด้วยสายตาเท่านั้น แต่ทั้งนี้อาจจะ
ต้องใช้การสัมผัสด้วยอารมณ์ความรู้สึกซึ่งเป็นการมองเห็นด้วยจิตใจประกอบกันไปด้วยจึงจะ
สามารถทำความเข้าใจความเป็นมนุษย์ได้อย่างลึกซึ้งถูกต้องยิ่งขึ้น

กล่าวสรุปได้ว่าการใช้คำที่ปรากฏในเรื่องสั้นของสุทธิพงษ์ ธรรมภูมินั้น เป็นการนำคำที่มีอยู่
ในภาษามาปรับเปลี่ยนเลือกใช้ได้อย่างสร้างสรรค์และมีศิลปะ ทั้งโดยการใช้คำซ้อน การใช้คำซ้ำ
และการใช้คำตรงกันข้ามที่มีความน่าสนใจทั้งเรื่องของเสียงและความหมายของคำ และที่สำคัญยัง

เป็นการใช้คำที่ช่วยสื่อความหมายและอธิบายแนวคิดเกี่ยวกับมนุษย์ที่ปรากฏในเรื่องสั้นของ สุทธิพงษ์ ธรรมวุฒิให้ชัดเจนยิ่งขึ้น นับได้ว่าเป็นกลวิธีการใช้ภาษาที่น่าสนใจและเป็นลักษณะเด่นที่ปรากฏในเรื่องสั้นของสุทธิพงษ์ ธรรมวุฒิ

4.2.2 การใช้ภาพพจน์

ภาพพจน์ เป็นคำที่นักวรรณกรรมตั้งขึ้นเพื่อให้ตรงกับคำว่า Figure of Speech ถ้าตีความหมายของคำก็คือคำที่ทำให้เกิดภาพหรือเห็นภาพ ภาพพจน์จึงหมายถึงคำหรือสำนวนโวหารที่กวีหรือผู้ประพันธ์ใช้เพื่อสร้างมโนภาพให้เกิดขึ้นในจิตใจของผู้อ่านหรือผู้ฟังบทกวีนั้น ภาพพจน์เป็นสิ่งที่ช่วยให้ผู้อ่านหรือผู้ฟังเห็นภาพได้กระจ่างชัด เข้าใจความหมาย เข้าถึงความคิด และความรู้สึกของผู้ประพันธ์ และสามารถถ่ายทอดความรู้สึกและความคิดเหล่านั้นมาเป็นของผู้อ่านเอง จนเกิดความซาบซึ้งในวรรณกรรม (สุจิต เฟียร์ชอบ, 2539, น.84) กล่าวได้ว่า ภาพพจน์เป็นศิลปะในการเรียบเรียงถ้อยคำอย่างหนึ่ง เป็นกลวิธีการใช้ภาษาโดยการเลือกสรรถ้อยคำข้อความ หรือใช้กลวิธีการกล่าวอย่างแยบยล ไม่กล่าวอย่างตรงไปตรงมา โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อสร้างความเข้าใจ ความรู้สึก หรือจินตภาพให้เกิดขึ้น

ในเรื่องสั้นของสุทธิพงษ์ ธรรมวุฒิมีกลวิธีการใช้ภาพพจน์ที่สำคัญ คือ การใช้อุปมา การใช้อุปลักษณ์ การใช้ข้อติพจน์ และการใช้บุคลาธิษฐาน ดังต่อไปนี้

4.2.2.1 การใช้อุปมา

อุปมา (Simile) คือการกล่าวเปรียบเทียบสิ่งหนึ่งว่าเหมือนกับอีกสิ่งหนึ่ง ดังที่ กุหลาบ มลลิกะมาส (2541, น.219) ให้ความหมายคำว่า อุปมา ไว้ว่า “อุปมาเป็นภาพพจน์รูปแบบหนึ่งเป็นการเปรียบระหว่างของสองอย่าง ซึ่งอาจไม่ใช่ของชนิดเดียวกันหรือเรื่อง ๆ เดียวกัน ในการเปรียบเทียบ มีคำที่แสดงว่าเหมือนเป็นเครื่องเชื่อม เช่น คำว่า กล ดัง (ประะ) ดุจ ประหนึ่ง (ประะ) เล่ห์เพี่ยง ถนัด ละม้าย แม้น เหมือน เจก(เช่น) ราว(กับ) ฯลฯ” ในเรื่องสั้นของสุทธิพงษ์ ธรรมวุฒิ มีการใช้ภาพพจน์อุปมา ดังข้อความที่ปรากฏในเรื่อง รากเหง้า ที่กล่าวว่า “ผมรู้สึกว่แกดูเหมือนต้นไม้แข็งแกร่ง แม้จะแคะแกร็นและโรยรา แต่วากที่เหยียดหย่งลงไปในพื้นที่นั้นลึกและมั่นคง แม้ชีวิตจะปลิดปลงไปตามกาลเวลา แต่แก่นไม้คงยืนต้นตายตระหง่านท่าลมฝนและเวลาอยู่อย่างนั้น” (รากเหง้า, 2535, น.21)

ข้อความข้างต้นเป็นการกล่าวเปรียบเทียบ “ชายชรา” คนหนึ่งว่าเหมือนกับ “ต้นไม้” ที่แม้จะแคระแกร็นโรยราแต่ก็มีรากที่ยังลึกมั่นคง การเปรียบเทียบดังกล่าวทำให้เห็นลักษณะของสิ่งมีชีวิตที่ใช้ชีวิตผ่านระยะเวลาที่ยาวนานเหมือนกัน จากลักษณะของต้นไม้ทำให้ส่งผลต่อความเข้าใจลักษณะของตัวละครชายชรามากขึ้น ทั้งรูปลักษณะภายนอกที่แสดงให้เห็นถึงความทรุดโทรมร่วงโรยไปตามวัย ในขณะที่ความรู้สึกนึกคิดภายในกลับมีความแข็งแกร่งมั่นคงอันเกิดจากความเด็ดเดี่ยวและประสบการณ์ในการใช้ชีวิตมาอย่างยาวนาน นอกจากนี้ยังส่งผลทำให้เกิดความเข้าใจความรู้สึกของตัวละครที่เข้าไปพบเห็นและทำความรู้จักกับตัวละครชายชราดังกล่าวได้ดียิ่งขึ้นด้วย นอกจากนี้ยังมีข้อความที่ปรากฏในเรื่อง เรื่องของเรื่องของผู้หญิง ที่กล่าวว่า

แต่สำหรับฉัน ฉันแคร์เธอมากเกินกว่าที่จะทนดูเธอทำร้ายตัวเองโดยการตัดผมอันดำสลวย ยาวสยาย ซึ่งเป็นอวัยวะที่สวยงามที่สุดในร่างกายของเธอ และมีความหมายมากต่อเธอได้... เธออย่าลืมสิว่าเธอมีหน้าที่กลมและบานมาก ถ้าเธอโกนหัว หัวของเธอจะเหมือนบาตรพระครอบอยู่บนหลักไม้ระแนง เพราะคอของเธอเล็ก และยาว

(จากหน้า, 2535, น.166)

นอกจากการใช้ภาพพจน์อุปมาจะทำให้เข้าใจลักษณะของตัวละครมากขึ้นแล้ว ยังทำให้เกิดจินตภาพอันสามารถสร้างอารมณ์ความรู้สึกต่าง ๆ ให้เกิดขึ้นได้ด้วย ดังข้อความข้างต้นที่เป็นการกล่าวเปรียบเทียบตัวละครหญิงตัวหนึ่งที่มีใบหน้ากลมใหญ่แต่มีลำคอที่เล็กและบางว่า ถ้าหากเธอคิดจะโกนหัวเพื่อบวชชีแล้วเธอก็จะมีลักษณะเหมือนกับ “บาตรพระครอบอยู่บนหลักไม้ระแนง” การเปรียบเทียบดังกล่าวทำให้ผู้อ่านสามารถมองเห็นภาพของตัวละครหญิงได้ชัดเจนเป็นอย่างยิ่ง ทั้งลักษณะของใบหน้าเหมือนกับบาตรพระและลำคอที่เหมือนกับไม้ระแนง ซึ่งเป็นขนาดและรูปร่างที่ไม่สมส่วนกัน ส่งผลทำให้เกิดความเข้าใจความรู้สึกเป็นห่วงของตัวละครที่กล่าวห้ามไม่ให้ตัวละครหญิงบวชชีเนื่องจากการคาดเดาถึงรูปลักษณะที่จะเกิดขึ้นกับเธอหลังจากโกนหัวได้ จากการเปรียบเทียบดังกล่าวนอกจากจะเห็นภาพและเข้าใจความรู้สึกของตัวละครแล้ว ในขณะเดียวกันก็ทำให้เกิดความขบขันอันเนื่องมาจากสิ่งของที่ใช้ในการเปรียบเทียบกับลักษณะความไม่สมส่วนของร่างกายมนุษย์อีกด้วย จากลักษณะของตัวละครดังกล่าวสามารถแสดงให้เห็นสาเหตุที่มาของความตึงเครียดทางเพศจากการขบขันความบกพร่องของตัวละครในเรื่องได้เป็นอย่างดี ทั้งนี้เป็นความบกพร่องอันเกิดจากความไม่สมส่วนของอวัยวะในร่างกายของตัวละครดังที่แสดงให้เห็นจากภาพพจน์ดังกล่าวนั่นเอง นอกจากนี้ยังมีการใช้ภาพพจน์อุปมาในเรื่อง ปริศนาการเมือง ที่

กล่าวว่า “เหล่าเสนาบดีที่ส่งเสียงเหมือนนกกระจอกแตกรังค่อยรู้สึกตัว เจียบเสียงลงคล้าย ๆ สากกะเบือ” (ถึงเวลาสารภาพ, 2539, น.111)

ข้อความข้างต้นเป็นเนื้อความที่กล่าวถึงเหตุการณ์ภายในห้องประชุมที่เกิดขึ้นก่อนการประชุมของเหล่าเสนาบดี ในข้อความมีการกล่าวเปรียบเทียบการพูดคุยกันของเสนาบดีทั้งหลายว่าเหมือน “นกกระจอกแตกรัง” ซึ่งทำให้เห็นภาพความสับสนวุ่นวายและความน่ารำคาญอันเกิดจากเสียงดังที่เสนาบดีต่างคนต่างแย่งกันพูดภายในห้องประชุม และหลังจากนั้นเมื่อต่างคนต่างเจียบเสียงลงก็มีการกล่าวเปรียบเทียบอีกว่าเป็นลักษณะ “เจียบเสียงลงคล้าย ๆ สากกะเบือ” ซึ่งลักษณะการเปรียบเทียบเช่นนี้ คล้ายเป็นการนำสำนวนที่มีความหมายในลักษณะเดียวกันคือ “เจียบเป็นเป่าสาก” ซึ่งหมายถึงลักษณะที่เจียบสนิทมาใช้ ทำให้ผู้อ่านสามารถเห็นภาพและเข้าใจเรื่องราวในเรื่องได้ดีขึ้น นอกจากนี้ยังแสดงให้เห็นการแสดงบทบาทหน้าที่ที่ไม่เหมาะสมของมนุษย์ที่ชอบแสดงความคิดเห็นในเวลาที่ไม่เหมาะสมไม่ควร ซึ่งเป็นพฤติกรรมของบุคคลที่ไม่นำให้ความเคารพยกย่องหรือให้ความนับถือแต่อย่างใด แม้ว่าบุคคลดังกล่าวจะเป็นบุคคลที่มีอำนาจและมีฐานะในสังคมก็ตาม จากการเปรียบเทียบโดยใช้ภาพพจน์ข้างต้นยังเป็นการกล่าวในลักษณะเสียดสีเหน็บแนมพฤติกรรมของผู้มีอำนาจในสังคมให้รู้สึกน่าขบขันและน่าอับอายอีกด้วย

นอกจากการสร้างอารมณ์ความรู้สึกขบขันดังกล่าวแล้วยังมีการสร้างอารมณ์ความรู้สึกสะเทือนใจอันเกิดจากความรู้สึกอ้างว้างและเคืองคว้างด้วยการใช้ภาพพจน์อุปมา ดังข้อความที่ปรากฏในเรื่อง นกแพะ ที่กล่าวว่า “ผมคล้ายพลัดตกลงไปในหุบเหวที่มองไม่เห็นก้นบึ้ง คล้ายเดินไปในท้องทุ่งอันไพศาลอย่างโดดเดี่ยว แต่ผมรับได้ ผมทนได้ ผมเผชิญความเข้าใจผิดโดยไม่แก้ตัวได้ เพื่อให้เรื่องมันยุติลง นี่คือผม” (ถึงเวลาสารภาพ, 2539, น.158)

จากข้อความข้างต้นเป็นการกล่าวถึงเหตุการณ์ที่ตัวละครตัวหนึ่งยอมรับผิดทั้ง ๆ ที่ตนไม่ได้ทำผิดโดยการเปรียบเทียบว่า “คล้ายพลัดตกลงไปในหุบเหวที่มองไม่เห็นก้นบึ้ง คล้ายเดินไปในท้องทุ่งอันไพศาลอย่างโดดเดี่ยว” การเปรียบเทียบดังกล่าวเป็นการพยายามอธิบายความรู้สึกภายในจิตใจของตัวละครออกมาเป็นภาพของสถานที่ที่แสดงให้เห็นความรู้สึกเคืองคว้างและอ้างว้าง โดดเดี่ยวเพราะเป็นที่ที่ไม่มีผู้คนหรือไม่อาจจะคาดเดาได้ว่าจะเกิดเหตุการณ์ใดขึ้นกับตนเองบ้าง และทั้งนี้หากมีเหตุการณ์ที่เลวร้ายใดเกิดขึ้น ตัวละครจะต้องรับมือกับสิ่งต่าง ๆ นั้น เพียงลำพังคนเดียว การเปรียบเทียบดังกล่าวจึงทำให้ผู้อ่านเกิดอารมณ์ความรู้สึกร่วมไปกับตัวละครด้วย นอกจากนี้ยังมีการใช้ภาพพจน์อุปมาที่ปรากฏในเรื่อง หญิงบาปกับนักบุญ ที่กล่าวว่า

ทั้งที่ความเป็นจริงความตายเป็นเรื่องง่าย ๆ และไม่สลักสำคัญอะไร เพียงแค่ปีนขึ้นไปบนลูกกรงเหล็กเตี้ย ๆ แล้วทิ้งร่างลงจากระเบียงชั้น 8 อาจหวาดกลัวและทรมานบ้างขณะลี้ลงไกลงกลางอากาศ แต่มันก็คงสั้นมาก เพียงชั่วเสี้ยววินาที หลังจากนั้นพันธนาการทุกอย่างก็จะถูกปลดปล่อยจนหมดสิ้น แล้วความทุกข์ทรมานปวดร้าวทั้งปวงก็จะหายวับไปราวจุดสีแดงของก้นบูห์ที่ตกในคลองน้ำคัลล่า (ถึงเวลาสารภาพ, 2539, น.90)

จากข้อความข้างต้นเป็นการกล่าวถึงความคิดที่จะฆ่าตัวตายของตัวละครตัวหนึ่ง ตัวละครมองว่าการตายเป็นเรื่องง่าย และจะทำให้หลุดพ้นจากความทุกข์ทรมานทั้งปวงได้ จากเรื่องมีการเปรียบเทียบวินาทีชีวิตที่ร่างกายถึงพื้นหลังการฆ่าตัวตายโดยการกระโดดตึกว่าเหมือนกับ “จุดสีแดงของก้นบูห์ที่ตกในคลองน้ำคัลล่า” เป็นการเปรียบเทียบให้เห็นภาพของก้นบูห์ที่เมื่อตกลงไปในน้ำคัลล่า ไฟสีแดงที่ก้นก็จะมอดดับลงทันทีที่ลงถึงน้ำ เช่นเดียวกับประกายชีวิตที่จะดับวูบลงทันทีที่ร่างกระทบพื้น การใช้ภาพพจน์ดังกล่าวสามารถทำให้ผู้อ่านเห็นภาพการตายและทำให้เกิดความรู้สึกสะเทือนใจจากการจินตนาการเห็นภาพการฆ่าตัวตายด้วยวิธีการดังกล่าว จากการเปรียบเทียบจะเห็นว่าเป็นการมองชีวิตมนุษย์เทียบเท่าบูห์หรือมวนหนึ่งเท่านั้น ดังนั้นการมีชีวิตอยู่จึงดูเป็นสิ่งที่ไม่มีคุณค่าแต่อย่างใด ซึ่งเป็นการสะท้อนให้เห็นแนวคิดเกี่ยวกับการมีเสรีภาพในการมีชีวิตของมนุษย์ที่มนุษย์สามารถตัดสินใจที่จะมีชีวิตอยู่หรือไม่ก็ได้ นอกจากนี้ยังมีการใช้ภาพพจน์อุปมาที่ปรากฏในเรื่อง นักลงทุน ที่กล่าวว่า

ผมเครียดขึ้น ความกดดันถาโถมเข้ามาหาผมมากขึ้น นับวันผมยิ่งเข้าใกล้และได้
รับรู้เรื่องราวที่น่าเยาะหยันมากขึ้น ไม่ว่าเรื่องของเธอหรือชายหนุ่มเจ้าของ
นามสกุลเลื่องลือของผมคนนั้น ข่าวสารการใช้ชีวิตอย่างไรกันสาร แผลกเหลว
ซึ่งโลกภายนอกไม่เคยรับรู้ ดังลูกธนูปยอยิ่งเข้ามาสู่เป้าอันเป็นหัวใจของผม
ใคร ๆ ก็เห็นว่าผมไม่สามารถถอดถอน

(รากเหง้า, 2535, น.50)

ข้อความข้างต้นเป็นเนื้อความที่กล่าวถึงความรู้สึกเครียดและกดดันของตัวละครตัวหนึ่งที่
ถูกผู้คนในสังคมคอยจับตามองความล้มเหลวในชีวิต เนื่องจากมีเรื่องราวความเสื่อมเสียเกิดขึ้นใน
ชีวิตของเขาอยู่เสมอ ตัวละครเปรียบเทียบเรื่องเสื่อมเสียที่เข้ามาสู่ชีวิตตนว่าเหมือน “ดังลูกธนูปยอยิ่งเข้ามาสู่เป้าอันเป็นหัวใจของผม” การเปรียบเทียบดังกล่าวแสดงให้เห็นความรู้สึกเจ็บปวด
และความทุกข์ทรมานที่ได้รับจากการทำร้ายนี้เป็นอย่างยิ่ง เนื่องจากลูกธนูนั้นเป็นอาวุธชนิดหนึ่งซึ่ง

มีปลายแหลมคม จึงทำให้ผู้ที่โดนอาวุธชนิดนี้ทำร้ายเข้าได้รับความทุกข์ทรมานจากบาดแผลนั้นเป็นอย่างยิ่ง นอกจากนี้การ “ทยอย” เข้ามา ซึ่งหมายถึงลักษณะที่เข้ามาติด ๆ กัน และการเปรียบเปรยเป็นหัวใจซึ่งเป็นอวัยวะที่บอบบางและสำคัญที่สุดของมนุษย์ด้วยแล้ว ยิ่งแสดงให้เห็นถึงความเจ็บปวดทรมานจากการถูกทำร้ายอย่างต่อเนื่องนี้ยิ่งขึ้นไปอีก การเปรียบเทียบดังกล่าวจึงทำให้ผู้อ่านเข้าใจถึงความรู้สึกเจ็บปวด ที่ไม่ได้เป็นเพียงความเจ็บปวดทางกายเท่านั้นแต่เป็นความเจ็บปวดทางใจที่แก้ไขได้ยาก ทำให้อ่านเกิดอารมณ์ความรู้สึกร่วมไปกับตัวละครด้วย

4.2.2.2 การใช้อุปลักษณ์

อุปลักษณ์ (Metaphor) เป็นการกล่าวเปรียบเทียบของสองสิ่งทีโดยธรรมชาติแล้วแตกต่างกัน แต่นำมาเปรียบเทียบเหมือนกับว่าเป็นสิ่งเดียวกัน ซึ่ง บุญยงค์ เกศเทศ (2523, น.116) ได้ให้ความหมายคำว่าอุปลักษณ์ไว้ว่า “เป็นการเปรียบเทียบของสองสิ่งว่าเป็นหรือคือสิ่งเดียวกันหรือเท่ากันทุกประการ คำที่ใช้ในการเปรียบเทียบได้แก่ เป็น คือ เท่า” ในเรื่องสั้นของสุทธิพงษ์ ธรรมวุฒิมีการใช้ภาพพจน์อุปลักษณ์ ดังข้อความตัวอย่างในเรื่อง รากเหง้า ที่กล่าวว่า “ลุงคือ หน้าดินชั้นแรกที่จะเปิดออกเพื่อนำไปสู่การขุดค้นลึกลงไป ลุงอยู่ต่างอำเภอ เราไม่ได้พบกันหลายปีมาแล้ว แต่ลุงก็ยังต้อนรับขับสู้ผมอย่างยิ้มแย้มยินดี” (รากเหง้า, 2535, น.19)

ข้อความข้างต้นเป็นเนื้อความที่กล่าวถึงการตามหาต้นตระกูลของตัวละครตัวหนึ่ง จากข้อความมีการเปรียบ “ลุง” ว่า คือ “หน้าดินชั้นแรกที่จะเปิดออกเพื่อนำไปสู่การขุดค้นลึกลงไป” เนื่องจากตัวละครมองว่าการตามหาต้นตระกูลหรือการตามหาบรรพบุรุษในครั้งนี้เป็นการตามหา “รากเหง้า” ของตนเอง ดังนั้นการเปรียบลุงเป็นหน้าดินชั้นแรกจึงหมายถึง การที่ลุงเป็นญาติเพียงคนเดียวที่เขารู้จัก และจะเป็นคนแรกที่เขาเดินทางไปหาเพื่อสอบถามเรื่องราวและที่มาของตนก่อนที่จะเดินทางไปสืบค้นหาญาติคนอื่น ๆ ต่อไป การใช้ภาพพจน์ดังกล่าวทำให้มองเห็นภาพของต้นไม้ซึ่งเปรียบเป็นมนุษย์ที่มีรากเหง้าเป็นจุดกำเนิดของตนเอง รากย่อมอยู่ในชั้นดิน ดังนั้นก่อนที่จะขุดลึกลงไปชั้นดินได้ก็ต้องเริ่มขุดตั้งแต่หน้าดินชั้นแรกเสียก่อน การไปหาลุงจึงเป็นการเริ่มเปิดหน้าดินชั้นแรกนั่นเอง การเปรียบเทียบดังกล่าวนี้บ่งชี้ว่ามีความลึกซึ้งและทำให้เกิดจินตภาพได้อย่างชัดเจน นอกจากนี้ยังมีการใช้ภาพพจน์อุปลักษณ์ดังข้อความที่ปรากฏในเรื่อง ไฉ่หิ่น ที่กล่าวว่า

หนังสือพิมพ์คือกระจกของเมืองบานใหญ่ ทุกเช้ามันจะวางอยู่บนโต๊ะอาหาร
รอผม ผมไม่มีทางมองเห็นกว้างไกล รอบรู้ไปถึง เท่าที่หนังสือพิมพ์ทำได้... ถ้าคุณ

อยากดูเมืองคุณดูจากหนังสือพิมพ์ ถ้าคุณอยากดูตัวเอง คุณดูเข้าไปในกระจก และหัวใจ

(ตามหาข้าพเจ้า, 2539, น.141)

จากข้อความข้างต้นเป็นเนื้อความที่กล่าวถึงความสำคัญของหนังสือพิมพ์ที่มีต่อตัวละครตัวหนึ่ง จากข้อความมีการเปรียบ “หนังสือพิมพ์” ว่า คือ “กระจกของเมืองบานใหญ่” เนื่องจากกระจกเป็นวัตถุที่สามารถสะท้อนภาพกลับไปยังผู้ที่ส่องได้ ดังนั้นเมื่อมีการเปรียบว่าหนังสือพิมพ์คือกระจกของเมืองบานใหญ่ นั้นหมายถึงการมองว่าหนังสือพิมพ์สามารถถ่ายทอดหรือสะท้อนความเป็นเมืองหรือความเป็นสังคมในมุมมองต่าง ๆ ที่หลากหลายให้คนในสังคมมองเห็นและรับรู้ได้ หนังสือพิมพ์จึงนับได้ว่าเป็นสื่อสำคัญที่ทำให้คนในสังคม โดยเฉพาะสังคมเมืองมีความรอบรู้ เท่าทันเหตุการณ์ และสามารถมีความคิดเห็นกว้างไกลดังที่ตัวละครในเรื่องให้ความสำคัญดังกล่าวได้ จากการใช้ภาพพจน์อุปมาในการเปรียบเทียบดังกล่าวเป็นการทำให้เกิดจินตนาการมองเห็นภาพ และเกิดความเข้าใจความสำคัญของหนังสือพิมพ์ได้เป็นอย่างดี เพราะเป็นการเปรียบเทียบจากสิ่งที่อยู่ใกล้ตัวซึ่งทุกคนรู้จักคุณสมบัติดี อย่าง “กระจก” เพื่อสร้างความเข้าใจคุณสมบัติของ “หนังสือพิมพ์” ซึ่งเป็นสื่อที่อยู่ไกลตัวออกไป ทั้งนี้เมื่อเราได้รู้ถึงความสำคัญและคุณสมบัติของหนังสือพิมพ์แล้วจึงทำให้สามารถคิดต่อไปว่า ผู้ที่มีความเกี่ยวข้องกับสื่อประเภทนี้จึงควรจะเลือกภาพของเมืองหรือสังคมที่จะนำไปสะท้อนอย่างสร้างสรรค์ และควรนำเสนอและถ่ายทอดภาพหรือข้อมูลที่ได้นั้นอย่างชัดเจนถูกต้องต่อไปซึ่งเป็นบทบาทของสื่อมวลชนที่ดีที่ควรยึดถือปฏิบัติ นอกจากนี้ยังมีการใช้ภาพพจน์อุปมา ดังข้อความที่ปรากฏในเรื่อง จอมขโมย ที่กล่าวว่า

แต่ความรู้สึกทุกอย่างเหล่านั้นกลับพังทลายลงภายในชั่วพริบตา เพียงเพราะหัวขโมยกระโจนคนหนึ่งซึ่งขโมยแม้กระทั่ง ไฟฉาย และรีโมทคอนโทรลทีวี เกลียวายุที่หมุนกระซางอิงอลอยู่ในอก แปรเปลี่ยนเป็นส่วนดวงตั่วควักคว้านลงในใจ แล้วก็พบว่า มันไม่ใช่หัวขโมยธรรมดา

(ถึงเวลาสารภาพ, 2539, น.62-63)

ข้อความข้างต้นเป็นเนื้อความที่กล่าวถึงความรู้สึกที่เกิดขึ้นของตัวละครตัวหนึ่ง หลังจากที่ถูกขโมยชิ้นบ้านและนำทรัพย์สินบางอย่างของเขาไป มีการเปรียบเทียบความรู้สึกภายในจิตใจอันเกิดจากความทุกข์ใจของตัวละครเป็น “เกลียวายุที่หมุนกระซางอิงอลอยู่ในอก” ว่าได้แปรเปลี่ยนเป็น “ส่วนดวงตั่วควักคว้านลงในใจ” การเปรียบเทียบดังกล่าวทำให้สามารถ

ของตัวละครให้ผู้อ่านเห็นได้ชัดเจนยิ่งขึ้นด้วย กล่าวคือการมีพฤติกรรมดังกล่าวของตัวละครแสดงให้เห็นลักษณะของมนุษย์ที่แสดงออกสอดคล้องกับความรู้สึกที่แท้จริง ผู้อ่านจึงสามารถทำนายลักษณะการพูดและการแสดงออกที่จะเกิดขึ้นของตัวละครตัวนี้จากเหตุการณ์ในเรื่องต่อไปได้นอกจากนี้ยังมีการใช้ภาพพจน์อติพจน์ในเรื่อง เงินสีหมื่น ที่กล่าวว่า

“ติ่ม...” คำชวนบอกว่าเหล้า แต่เอาเข้าจริงกลับเป็นเบียร์ ผมพูดได้อยู่คำเดียว ซ้ำแล้ว ซ้ำอีก พุดจนลิ้นไก่อวมคับคอเข้าทุกที ผมบอกตัวเองอย่างอาทธานก่อนหน้านี้นี้ว่าผมต้องไม่สับสน ชัดแย้ง และไม่เกรงใจ แต่ถึงเวลาเข้าจริง ๆ ผมยิ่งอึดอัด และทุกข์ทรมาน ผมไม่ควรพูด หรือผมไม่กล้าเอ่ย... “ตุ๊กตุนบอกว่าเจ้าหนึ่โทรมาแล้ว” เขาย้ำคำเดิม ก่อนหลบตา ผมปวดแปลบในใจ... แวบหนึ่ง ผมรู้สึกละอายที่หยิบผลของการเป็นเจ้าหนึ่ไปโฆษณาแสวงหาคุณค่าลับ ๆ ให้แก่ตัวเองตลอดมา

(ตามหาข้าพเจ้า, 2539, น.123)

จากข้อความข้างต้นกล่าวถึงเหตุการณ์ที่ตัวละครตัวหนึ่ง ได้เพียงแค่พูดคำว่า “ติ่ม” เพื่อชักชวนให้ตัวละครอีกตัวหนึ่งติ่มเครื่องดื่มมีเงินมาเป็น การกลบเกลื่อนความต้องการที่แท้จริงของตนเอง นั่นคือความต้องการทวงหนี้จากตัวละครอีกตัวหนึ่งที่ติดค้างเขาไว้เป็นจำนวนเงินสีหมื่นบาท การที่ตัวละครกล่าวว่า “พุดจนลิ้นไก่อวมคับคอ” เป็นการกล่าวเกินจริงเพื่อแสดงให้เห็นภาพของลิ้นไก่อที่บวมใหญ่จนคับคอขึ้นเรื่อย ๆ อันเนื่องมาจากการพูดคำว่า “ติ่ม” ซ้ำแล้วซ้ำอีกอย่างต่อเนื่อง และเป็นเวลานาน ทั้งนี้การพูดซ้ำ ๆ ที่เกิดขึ้นก็เนื่องมาจากความไม่กล้าเอ่ยปากทวงหนี้และความละอายใจที่ได้นำเรื่องการให้ยืมเงินสีหมื่นบาทดังกล่าวไปอวดอ้างเพื่อสร้างภาพให้ตนเองดูมีคุณค่าในสายตาผู้อื่นนั่นเอง การใช้ภาพพจน์ดังกล่าวนี้จึงทำให้ผู้อ่านสามารถเข้าใจอารมณ์ความรู้สึกของตัวละครในขณะนั้นได้ดียิ่งขึ้น นอกจากนี้ยังมีการกล่าวเกินจริงที่ปรากฏในบทสนทนาเรื่อง หญิงบาปกับนักบุญ ที่กล่าวว่า

“ลูกใคร”

“ลูกเพื่อน” เธอไม่กล้าสบตา

“ลูกเพื่อน หัวใจคนเป็นแม่มันทำได้ด้วยอะไร - -” สายตาปวดร้าวและผิดหวังของเขาจับจ้องอยู่ที่ใบหน้าเธอ เหมือนจะมองให้ทะลุเข้าไปถึงหัวใจ “ทำไมคุณถึงต้องอุมลูกเพื่อนไปหาหมอที่คลินิกตามลำพัง แล้วทำไมคุณต้องหลบ ๆ ซ่อน ๆ รวากับเจตนาปกปิดอะไรบางอย่าง”

(ถึงเวลาสารภาพ, 2539, น.82)

จากข้อความข้างต้นเป็นเนื้อความที่กล่าวถึงเรื่องราวของตัวละครที่เป็นดาราคนหนึ่งที่ไม่ยอมรับว่าเด็กผู้หญิงที่เธอพาไปพบแพทย์เพื่อรักษาอาการป่วยนั้นเป็นลูกของเธอ จากการที่ตัวละครอีกตัวถามถึงเรื่องลูกของเธอและได้รับการปฏิเสธนั้น เขาจึงมองหน้าเธอเหมือนจะ “มองให้ทะลุเข้าไปถึงหัวใจ” การใช้ข้อความดังกล่าวนี้เป็นการกล่าวเกินจริงเพราะเพียงการมองด้วยสายตา นั้นไม่สามารถทำให้เห็นทะลุเข้าไปถึงหัวใจได้ การใช้ภาพพจน์ดังกล่าวเป็นการใช้เพื่อย้ำเน้นให้เห็นอารมณ์ความรู้สึกผิดหวังและไม่เข้าใจว่าจิตใจของคนที่เป็นแม่คนนี้ทำด้วยอะไรจึงได้มีความคิดที่แตกต่างจากคนที่เป็นแม่โดยทั่วไป จึงทำให้เธอสามารถปฏิเสธลูกของตัวเองได้ เป็นการสะท้อนให้เห็นบทบาทของความเป็นแม่ที่ไม่เหมาะสม และนอกจากนี้จากการใช้ภาพพจน์ดังกล่าวยังมีลักษณะการคาดคะเนและค้นหาคำตอบที่แท้จริงที่ซ่อนอยู่ภายใต้รูปลักษณ์ภายนอกของตัวละครอีกด้วย การใช้ภาษาดังกล่าวจึงสามารถแสดงให้เห็นลักษณะของมนุษย์ที่มีความซับซ้อน โดยเฉพาะความแตกต่างระหว่างรูปลักษณ์ภายนอกและความรู้สึกนึกคิดภายในได้เป็นอย่างดี เช่น คนที่ภายนอกดูดีแต่ภายในจิตใจอาจเป็นคนเลวร้ายได้ เป็นต้น อาจกล่าวได้ว่าการรู้จักความเป็นมนุษย์ที่แท้จริงนั้นทำได้ยาก การมองเพียงผิวเผินไม่สามารถทำให้รู้จักและเข้าใจมนุษย์คนหนึ่งอย่างแท้จริงได้

4.2.2.4 การใช้บุคคลิธิฐาน

บุคคลิธิฐาน (Personification) เป็นการนำเอาสรรพสิ่งต่าง ๆ ทั้งที่มีชีวิตและไม่มีชีวิตให้มีความรู้สึกนึกคิด และแสดงกริยาอาการได้เหมือนคน เป็นการเขียนที่มุ่งสร้างเรื่องราวธรรมดาให้มีชีวิตชีวากระทบอารมณ์และเกิดความสะเทือนใจ (บุญยงค์ เกศเทศ, 2523, น.9) ผู้อ่านจึงสามารถมองเห็นภาพสิ่งที่ไม่มีชีวิตเสมือนเป็นสิ่งที่มีชีวิตเคลื่อนไหวทำกริยาอาการเหมือนคน มีอารมณ์ มีความรู้สึก ดังข้อความที่ปรากฏในเรื่อง วาสนา ต่อไปนี้ “ทุกคำคืน ไม่ว่าจะดีดื่นแค่ไหน หรือต่อให้เช้าวันใหม่กำลังมาเคาะประตู เมื่อผมกลับไปถึงบ้าน ผู้เดียวที่จะยื่นคอยผมอยู่หลังประตูรั้วเสมอก็คือ วาสนา” (ผู้อยู่ในใจเสมอ (ห้องที่1), 2549, น.62)

ข้อความข้างต้นเป็นเนื้อความที่กล่าวถึงความซื่อสัตย์และความรักของสุนัขที่ชื่อวาสนาที่มีต่อเจ้าของของมัน การแสดงความรักของวาสนาคือการรอคอยเจ้าของกลับบ้านเสมอไม่ว่าจะเป็นเป็นเวลานานทั้งเวลากลางคืนและเช้าวันรุ่งขึ้น จากการใช้ข้อความว่า “เช้าวันใหม่กำลังมาเคาะประตู” เป็นการใช้บุคคลิธิฐานโดยการเปรียบ “เช้าวันใหม่” เป็นมนุษย์ มีกริยาอาการเหมือนมนุษย์คือการ “เคาะประตู” เพื่อแสดงให้เห็นภาพของเช้าวันใหม่โดยการจินตนาการว่าเช้าวันใหม่

เป็นมนุษย์คนหนึ่ง อีกทั้งยังเป็นการเลียนแบบกิริยาอาการของเจ้าของสุนัขที่จะต้องมาเคาะประตูเมื่อกลับมาถึงบ้าน ซึ่งเป็นการเคาะประตูพร้อม ๆ กับเช้าวันใหม่นั้นเอง นอกจากนี้ยังมีการใช้ภาพพจน์บุคลาธิษฐานดังข้อความในเรื่อง นักลงทุน ที่กล่าวว่า “ผมหันไปมองเขาแวบหนึ่ง ก่อนจะสาวยตาไปจับอยู่ที่ปลายคิ้วที่กำลังไหวว้างไร่นหายไปในอากาศ” (รากเหง้า, 2535, น.41)

ข้อความข้างต้นเป็นเนื้อความที่กล่าวถึงลักษณะของคิ้วที่ โดยการเปรียบคิ้วให้ มีกิริยาอาการเหมือนมนุษย์คือสามารถ “ไหวว้าง” ได้ จากการใช้นักลงทุนดังกล่าวทำให้ผู้อ่านสามารถจินตนาการเห็นภาพที่เกิดขึ้นได้อย่างชัดเจนถึงลักษณะการเคลื่อนไหวของปลายคิ้วที่ที่มีความใกล้เคียงกับการเคลื่อนไหวร่างกายของหญิงสาวอย่างอ่อนโยนและพริ้วไหวเป็นอย่างยิ่ง นอกจากนี้การใช้ภาพพจน์ดังกล่าวยังแสดงให้เห็นความสอดคล้องกับเนื้อหาของเรื่องอีกด้วย เพราะเป็นการเปรียบลักษณะของคิ้วกับกิริยาอาการของตัวละครหญิงในเรื่องที่ทำงานเป็นนักร้อง และกำลังไถ่หย่อนอยู่บนเวทีในสถานบันเทิงที่เดียวกับตัวละครที่กำลังสูบบุหรี่อยู่นั้น นอกจากนี้ยังมีการใช้ภาพพจน์บุคลาธิษฐานในข้อความที่ปรากฏในเรื่อง นครบริโกคัทธ ที่กล่าวว่า “คุณสี่ล้อยืนคอยผมอยู่แล้วอย่างนอบน้อมที่ริมรั้ว ผมรักเขามาก เกือบจะมากที่สุด ถึงแม้เขาจะเคยผ่านมือคนอื่นมาแล้วก็ตาม” เขาเป็นอารมณ์ขันสำคัญของชีวิตผมยามอยู่บนท้องถนน” (รากเหง้า, 2535, น.182)

ข้อความข้างต้นเป็นเนื้อความที่กล่าวถึงรถยนต์คันหนึ่งที่ตัวละครในเรื่องถือว่าเป็นสิ่งที่มีความสำคัญมากและเป็นปัจจัยหลักในการดำเนินชีวิต ตัวละครกล่าวถึงรถยนต์ของเขาโดยการใช้คำเรียกที่สุภาพว่า “คุณสี่ล้อ” และใช้คำสรรพนามเรียกรถยนต์คันดังกล่าวว่า “เขา” ซึ่งเป็นการใช้คำสรรพนามที่เพิ่มคุณค่าให้กับรถยนต์คันหนึ่งซึ่งเป็นเพียงสิ่งของให้เทียบเท่ากับการเรียกมนุษย์คนหนึ่งอย่างชัดเจน นอกจากนี้ยังกล่าวถึงลักษณะของรถยนต์ที่จอดนิ่งอยู่กับที่ด้วยการใช้กิริยาอาการของมนุษย์ว่ารถยนต์คันนั้น “ยืนคอยผมอยู่แล้วอย่างนอบน้อมที่ริมรั้ว” ซึ่งเปรียบเหมือนกิริยาอาการของสุภาพชนที่แสดงความจงรักภักดีและแสดงความสุภาพอ่อนน้อมต่อผู้ที่เป็นเจ้าของเป็นอย่างยิ่ง และยิ่งไปกว่านั้นยังมีคำพูดที่แสดงให้เห็นถึงความรักที่ตัวละครมีต่อรถยนต์ของเขาเป็นอย่างมากเทียบเท่ากับการกล่าวถึงคนรักคนหนึ่งอีกด้วย ดังข้อความที่กล่าวว่า “ผมรักเขามาก เกือบจะมากที่สุด ถึงแม้เขาจะเคยผ่านมือคนอื่นมาแล้วก็ตาม” ตัวละครได้กล่าวว่าเขารักรถยนต์ของเขาอย่างมากแม้ว่ารถยนต์คันดังกล่าวจะเป็นรถที่เคยมีผู้อื่นใช้มาก่อนแล้ว การใช้ภาพพจน์บุคลาธิษฐานข้างต้นนี้เป็นการเปรียบรถยนต์เหมือนกับมนุษย์คนหนึ่งให้ผู้อ่านได้เห็นอย่างชัดเจน ซึ่งจากข้อความดังกล่าวทำให้ผู้อ่านสามารถเข้าใจถึงความรู้สึกนึกคิดของมนุษย์ที่ดำเนินชีวิตไป

ตามค่านิยมบางประการของสังคมได้ นั่นคือค่านิยมในการมีรถยนต์เป็นอาภรณ์ชิ้นสำคัญในชีวิต ทำให้เห็นลักษณะของมนุษย์ที่ชื่นชอบและยกย่องการมีวัตถุสิ่งของบางอย่างจนลืมคำนึงถึงความจำเป็นที่แท้จริงของสิ่ง ๆ นั้น เช่นเดียวกับการลืมคุณค่าอันสำคัญที่ได้รับจากความเป็นมนุษย์ จากข้อความข้างต้นจึงกล่าวได้ว่าเป็นการใช้ภาพพจน์ที่ทำให้ผู้อ่านสามารถเข้าใจความรู้สึกนึกคิดของตัวละครผู้เปรียบเป็นตัวแทนของคนในสังคมที่ยึดติดกับวัตถุนิยมคนหนึ่งได้เป็นอย่างดี

นอกจากการใช้ภาพพจน์บุคลาธิษฐานจะทำให้สิ่งที่ไม่มีชีวิตมีกิริยาท่าทางเหมือนมนุษย์แล้วยังมีการใช้ภาพพจน์ดังกล่าวที่ทำให้สิ่งที่ไม่มีชีวิตมีความรู้สึกนึกคิดเหมือนมนุษย์อีกด้วย ดังข้อความที่กล่าวว่า “ผมจำไม่ได้ว่าผมได้พูดอะไรไปบ้าง ผมได้ยินแต่เสียงหัวใจร้องไห้” นั่นคือปฏิกิริยาการตอบสนองที่ไม่ซับซ้อน ผมจึงได้บอกในเบื้องต้นว่า ผมคิดว่าเขาฆ่าตายด้วยสาเหตุที่ไม่สมควรเอาเสียเลย” (ตามหาข้าพเจ้า, 2539, น.26)

ข้อความข้างต้นกล่าวถึงเหตุการณ์ที่ตัวละครตัวหนึ่งเดินทางไปงานศพของญาติที่เสียชีวิตจากการฆ่าตัวตาย จากเหตุการณ์ดังกล่าวเมื่อเขาได้รับรู้ถึงสาเหตุการตายของญาติผู้นั้นแล้วทำให้เขาได้ยินเสียง “หัวใจร้องไห้” ซึ่งเป็นการทำให้อวัยวะที่สำคัญที่สุดของร่างกายมนุษย์นั่นคือ “หัวใจ” แสดงอาการ “ร้องไห้” ซึ่งเป็นการแสดงอารมณ์ความรู้สึกเศร้าโศกเสียใจของมนุษย์ออกมา การใช้ภาพพจน์ดังกล่าวแสดงให้เห็นความรู้สึกเศร้าเสียใจของตัวละครได้เป็นอย่างดี แม้ว่าตัวละครจะไม่ได้แสดงกิริยาอาการเสียใจโดยการร้องไห้ออกมาให้ผู้อื่นเห็นก็ตาม ทำให้เห็นได้ว่าการใช้ภาพพจน์บุคลาธิษฐานนี้สามารถทำให้จินตนาการเห็นภาพและทำให้เข้าใจความรู้สึกลึก ๆ ภายในจิตใจของมนุษย์ได้ดียิ่งขึ้น โดยเฉพาะมนุษย์ที่เป็นผู้ชายที่ภายนอกดูเหมือนว่าจะมีความแข็งแกร่ง แต่แท้จริงแล้วภายในอาจเก็บซ่อนความรู้สึกอ่อนแอเอาไว้ก็เป็นได้

กล่าวโดยสรุปได้ว่าการใช้ภาพพจน์มีความสำคัญต่อการเขียนเรื่องสั้นรวมถึงงานเขียนทุกประเภทเป็นอย่างยิ่ง เพราะภาพพจน์ทำให้งานเขียนมีชีวิตชีวา มากกว่าการใช้ถ้อยคำธรรมดา ดังที่ สิทธา พินิจวุฒอล (2517, น.167) ได้กล่าวไว้ว่า

ภาพพจน์ก็คือผงฐรส ที่ช่วยทำให้ผู้อ่านได้รับรสอร่อยเกิดความสุข ความพอใจในการบริโภคอาหารจนหมดไม่ได้รู้สึกตัว ครั้นเมื่ออิ่มหนำสำราญแล้วยังติดใจใคร่ลิ้มรสในมืออื่น ๆ ต่อไปอีก ภาพพจน์เป็นสิ่งที่ทำให้มโนภาพเด่นชัดขึ้นจนผู้อ่านผู้ฟังที่รอรับการถ่ายทอดแลเห็น รู้ และเข้าใจ ภาพพจน์จะช่วยให้ความคิดและความรู้สึกของผู้เขียนเข้ามาสู่ความคิดและความรู้สึกของผู้อ่าน ภาพพจน์ไม่ใช่การสร้างประโยคแบบปกติสามัญ ไม่ตกอยู่ใต้ “อำนาจบังคับ” ของไวยากรณ์ที่

เขียนขาดเคร่งครัด แต่เป็นการสร้างประโยคที่เสรีและมีขอบเขต ไม่มีใครบอกได้ว่าขอบเขตนั้นคืออะไร ผู้เขียนแต่ละคนมีขอบเขตเป็นของตนเอง รู้จักจำกัดวงไว้เพื่อรักษาค่าของภาพพจน์ของตน

จากการใช้ภาพพจน์ที่ปรากฏในเรื่องสั้นของสุทธิพงษ์ ธรรมวุฒิ ทั้งการใช้อุปมาอุปลักษณ์ อติพจน์ และบุคลาธิษฐาน จะเห็นได้ว่ามีผลต่อความเข้าใจความรู้สึกยิ่งกว่าการใช้ถ้อยคำธรรมดา ทั้งนี้เพราะภาพพจน์มีความหมายที่แฝงเร้นอยู่ อันก่อให้เกิดพลังที่สามารถสร้างภาพในจิตใจได้กระจ่างแจ่มชัด และสามารถสร้างอารมณ์ความรู้สึกได้ดี ทำให้ผู้อ่านเกิดจินตภาพและเข้าใจความคิดเกี่ยวกับมนุษย์ของผู้เขียนที่ต้องการนำเสนอได้ชัดเจนยิ่งขึ้น

4.2.3 การใช้สำนวน

การใช้สำนวนในวรรณกรรมโดยเฉพาะเรื่องสั้นถือเป็นสิ่งสำคัญไม่น้อยไปกว่าการใช้คำ ด้วยว่าสำนวนนั้นเกิดจากการนำคำหลาย ๆ คำมารวมกัน มาเรียงร้อย หรือมาจัดเข้าเป็นกลุ่มคำสื่อความหมายอย่างมีชั้นเชิงวรรณศิลป์ เพื่อทำให้งานเขียนมีเสน่ห์น่าสนใจ เต็มไปด้วยอรรถรสและกระทบต่ออารมณ์ความรู้สึกของผู้อ่าน (ศิวกานท์ ปทุมสูติ, 2548, น.52)

ในเรื่องสั้นของสุทธิพงษ์ ธรรมวุฒิมีการใช้สำนวนภาษาที่พิจารณาได้จากจุดมุ่งหมายในการใช้เป็นสำคัญ สามารถแบ่งสำนวนได้เป็น 3 หัวข้อ คือ การใช้สำนวนเสียดสีประชดประชัน การใช้สำนวนขบขัน และการใช้สำนวนบริภาพ ดังต่อไปนี้

4.2.3.1 การใช้สำนวนเสียดสีประชดประชัน

การใช้สำนวนเสียดสีประชดประชัน หมายถึง การเขียนในทำนองเปรียบเปรยให้เกิดการกระทบกระทั่ง การเหน็บแนม หรือการกล่าวแฉกแฉน มักเป็นการใช้ความเปรียบที่มุ่งเน้นการสื่อความหมายตรงข้ามกับคำที่ใช้ โดยที่นักเขียนจะสอดแทรกทัศนคติ ความรู้สึกนึกคิดซึ่งอยู่บนพื้นฐานของปรากฏการณ์บางอย่างที่ตรงกันข้ามหรือขัดแย้งกัน ดังตัวอย่างจากข้อความในเรื่อง ผู้เจ็บป่วย ที่กล่าวว่า

ผมไม่มีเวลาสนใจ ทีวีกำลังสนุก เป็นรายการโทรทัศน์ที่ดู โง่ ๆ เชื้อ ๆ ดีซึ่งผมชอบ สลับกับมิวสิกวิดีโอเพลงที่ผมได้ฟังวันละหลายเวลาทุก ๆ วัน ขณะที่ผมกำลังนึกชอบใจว่าพวกเขาเก่งแท้ ๆ ที่แสดงโง่ได้ปัญญาอ่อนจริง ๆ นั้น คอผมก็ตลกครั้งหนึ่ง

ผมจึงรู้ว่าหัวผมหนักมากแล้ว ลูกชายคงนึกว่าผมสลั่ปหงกเพราะง่วงนอน จึงเข้ามาเปลี่ยนช่อง ผมขยับจะดำ แต่เมื่อเห็นรายการเกมโชว์ ผมก็ยั้งทัน เพราะผมก็ชอบดูอยู่ แต่แล้วเจ้าลูกชายก็ดันเปลี่ยนไปอีกช่องหนึ่ง ผมขยับ แต่ก็ไม่ได้ดำอีก เพราะเห็นคู่พระนางคนโปรดของผมเล่นเรื่องยุทธการปราบเมี้ยน้อยคนที่ 3 เข้าพอดี เรื่องใหม่ของเขาทั้งคู่แข็งแกร่งที่สุดฤทธิ์ ผมรับได้

(รากเหง้า, 2535, น.75)

ข้อความข้างต้นเป็นเนื้อความที่กล่าวถึงลักษณะการดูรายการโทรทัศน์ของตัวละครตัวหนึ่ง โดยเฉพาะรายการที่น่าเสนอความบันเทิง ได้แก่ รายการตลก รายการเพลง รายการเกมโชว์ และละครชิงรักหักสวาท จากเรื่องมีการแสดงให้เห็นลักษณะการเสียดสีประชดประชันผ่านถ้อยคำของตัวละครที่ชื่นชอบรายการโทรทัศน์ดังกล่าว โดยแสดงให้เห็นว่ารายการโทรทัศน์แต่ละรายการที่กล่าวถึงนั้นไม่มีรายการใดเลยที่ให้สาระความรู้แก่ผู้ชม ซึ่งเป็นที่ชื่นชอบของตัวละครเป็นอย่างดี คำที่แสดงให้เห็นถึงการเสียดสีประชดประชันในข้อความข้างต้นนั้นมีมากมาย เช่นการกล่าวว่า “รายการโชว์ตลกที่ดู โง่ ๆ เช่อ ๆ ดี” การใช้คำว่า “โง่ ๆ เช่อ ๆ” เป็นการใช้คำที่ถูกเหยียดหยามซึ่งหมายถึงการดูถูกเหยียดหยามผู้ที่ชมรายการดังกล่าวเองด้วย หรือ “ผมกำลังนึกชอบใจว่าพวกเขาเก่งแท้ ๆ ที่แสดงโง่ได้ปัญญาอ่อนจริง ๆ” เป็นการกล่าวถึงการแสดงประกอบเพลงของนักแสดงด้วยการใช้คำที่ถูกเยาะเย้ยทั้งคำว่า “โง่” และ “ปัญญาอ่อน” เป็นต้น นอกจากนั้นยังมีการสะท้อนให้เห็นบทบาททางสังคม โดยเฉพาะบทบาทของพ่อที่นอกจากจะไม่ให้การอบรมสั่งสอนลูกในเรื่องการเลือกชมรายการโทรทัศน์แล้ว ยังเป็นการสนับสนุนให้ลูกดูรายการดังกล่าวเนื่องจากเป็นการดูตามความชื่นชอบของตนเองอีกด้วย จากข้อความข้างต้นเป็นการใช้สำนวนเสียดสีประชดประชันการทำงานของสื่อมวลชน โดยเฉพาะสื่อโทรทัศน์ที่มักนำเสนอรายการที่เน้นความบันเทิงและความ สนุกสนานเป็นส่วนมาก และมักจะไม่นำเสนอรายการที่มีเนื้อหาสาระความรู้ที่เป็นประโยชน์ให้แก่มวลชนเท่าที่ควร ทำให้พิจารณาได้ว่าเมื่อคนส่วนใหญ่ของสังคมรับสื่อประเภทนี้ในปริมาณมาก และรับอยู่อย่างสม่ำเสมอต่อเนื่องแล้ว จะทำให้เกิดความคุ้นเคยและเคยชินกับการรับสื่อดังกล่าวจนเกิดพฤติกรรมการบริโภคเป็นนิสัยตามมา ลักษณะการรับสื่อดังกล่าวจะทำให้ผู้ที่รับนั้นขาดความคิดที่กว้างไกล และไม่มีความคิดสร้างสรรค์ในการทำสิ่งที่เป็นประโยชน์ต่าง ๆ ให้เกิดขึ้นทั้งต่อตัวเองและสังคมส่วนรวม ทำให้สังคมขาดคนที่มีคุณภาพในการพัฒนาสังคมต่อไปได้

นอกจากนี้ยังมีการใช้สำนวนเสียดสีประชดประชันที่ปรากฏข้อความในเรื่อง จอมขโมย ที่กล่าวว่า “บ้านหลังที่รั้วติดกันกับบ้านผมก็เช่นกัน- - มีน้ำใจมอบของสมนาคุณปลอมใจเป็นรั้วที่

แทบไม่ต่างกำแพงคุก ด้านบนแถมเหล็กแหลมอีกหนึ่งแถวให้กับบ้านผมด้านหนึ่งฟรี ๆ โดยที่ผมมิได้ออกปากขอและไม่ต้องเสียค่าใช้จ่ายแต่อย่างใด” (ถึงเวลาสารภาพ, 2539, น.68)

ข้อความข้างต้นเป็นเนื้อความที่กล่าวถึงการป้องกันภัยจากขโมยขึ้นบ้านโดยการต่อเติมบางส่วนที่บ้านให้มิดชิดขึ้น ซึ่งการต่อเติมดังกล่าวได้ส่งผลกระทบต่อผู้อยู่อาศัยที่อยู่บ้านใกล้เคียงกัน จากข้อความข้างต้นเป็นการเสียดสีประชดประชันของผู้ที่ได้รับผลกระทบจากการต่อเติมบ้านผ่านการใช้อ้อยคำที่มีความขัดแย้งกัน เช่นที่กล่าวว่า “มีน้ำใจมอบของสมนาคุณพลอบใจเป็นรั้วที่แทบไม่ต่างกำแพงคุก” นั้น การใช้คำว่า “ของสมนาคุณ” ซึ่งหมายถึง ของที่ให้ตอบแทนบุญคุณ ไม่น่าจะเป็นสิ่งที่เปรียบกับ “กำแพงคุก” ซึ่งเป็นกำแพงที่สร้างไว้เพื่อกักกันนักโทษได้ แสดงว่าผู้เขียนมีเจตนาทำให้ผู้อ่านเกิดความรู้สึกที่ตรงกันข้ามกับการใช้คำพูดที่แสดงให้เห็น หรือจากถ้อยคำที่กล่าวว่า “แถมเหล็กแหลมอีกหนึ่งแถวให้กับบ้านผมด้านหนึ่งฟรี ๆ โดยที่ผมมิได้ออกปากขอและไม่ต้องเสียค่าใช้จ่ายแต่อย่างใด” เป็นการกล่าวที่เหมือนจะเป็นการแสดงความขอบคุณจากการได้รับสิ่งของนั้นเพราะผู้รับไม่ต้องเสียค่าใช้จ่ายใด ๆ แต่ในความเป็นจริงแล้วกลับเป็นการใช้โดยมีจุดประสงค์เพื่อต้องการจะบอกว่าการให้ของดังกล่าวมานั้นเป็นการให้ที่ผู้รับไม่ได้มีความต้องการหรือยินดีที่จะรับแต่อย่างใด นับเป็นการแสดงให้เห็นลักษณะการใช้สำนวนเสียดสีประชดประชันอย่างชัดเจน เช่นเดียวกับการใช้สำนวนเสียดสีประชดประชันที่ปรากฏข้อความในเรื่อง ปริศนาการเมือง ที่กล่าวว่า

นักการเมืองที่เริ่มเปิดตัวออกแสดงความยินดี และห่วงใยต่อประชาชน ได้รับการต้อนรับอย่างยิ้มแย้มแจ่มใส ความเคลือบแคลง บาดหมางในอดีตเร้นหายไปจากจิตใจประชาชนของเราเหมือนไม่เคยมีอะไรเกิดขึ้น เป็นข้อพิสูจน์ว่า อย่างไรก็ตามประชาชนของประเทศเราก็คงเป็นผู้พร้อมที่จะลืมเลือนทุกเรื่อง และให้อภัยทุกผู้ได้เสมอมา และเสมอไป

(ถึงเวลาสารภาพ, 2539, น.108-109)

จากข้อความข้างต้นเป็นเนื้อความที่กล่าวถึงการเปิดตัวนักการเมืองของคณะรัฐบาลคณะหนึ่งที่จะกลับมาบริหารประเทศอีกครั้ง ซึ่งพบว่าได้รับการต้อนรับจากประชาชนเป็นอย่างดี ถึงแม้ว่าก่อนหน้านี้จะเคยถูกกล่าวหาว่าเป็นรัฐบาลที่มีนักการเมืองทุจริตโกงกินบ้านเมืองอยู่เป็นจำนวนมากก็ตาม จากข้อความข้างต้นเป็นการกล่าวเสียดสีประชดประชันพฤติกรรมของคนในสังคมที่มักเป็นคนลืมง่ายและมักให้อภัยคนที่ทำความผิดอยู่เสมอ กล่าวคือเป็นพฤติกรรมของคนในสังคมที่ไม่จริงจังกับการลงโทษคนที่ทำความผิดโดยเฉพาะกับนักการเมืองที่โกงกินประเทศ ดังข้อความที่

กล่าวว่า “ประชาชนของประเทศเราก็ยังเป็นผู้พร้อมที่จะล้มเลิกทุกเรื่อง และให้อภัยทุกผู้ได้เสมอ มา และเสมอไป” จากข้อความข้างต้นแม้จะมีการใช้คำที่แสดงให้เห็นคุณธรรมอย่าง “การให้อภัย” ซึ่งเป็นการกระทำที่เป็นความดีงามก็ตาม แต่เป็นการใช้ที่ไม่ได้มีเจตนาให้เข้าใจไปตามความหมายของคำนั้น ตรงกันข้ามเป็นการประชดประชันให้เห็นว่าจากการมีพฤติกรรมดังกล่าวของคนในสังคมเช่นนี้ถือว่าเป็นสิ่งที่ไม่เหมาะสม เพราะเป็นการให้อภัยคนที่ไม่สมควรให้อภัย ทั้งนี้จากการที่คนผิดเหล่านี้ได้รับการให้อภัยจากการกระทำที่ผ่านมายูเสมอ ก็จะทำให้ไม่มีความเกรงกลัวต่อการกระทำผิดต่ออย่างใดจึงอาจกระทำผิดซ้ำได้ เพราะรู้ถึงอย่างไรเมื่อเวลาผ่านไปสักระยะหนึ่งคนในสังคมก็จะล้มเลิกและไม่ให้ความสนใจกับการทำความผิดของตนในที่สุด

นอกจากนี้ยังมีการใช้สำนวนเสียดสีประชดประชันที่ปรากฏข้อความในเรื่อง นครนิวยอร์ก ที่กล่าวว่า “ด้วยน้ำในขวดพิเศษเพียงขวดเดียว ผมสามารถทั้งสระผม นวดผม และถูตัวแทนสบู่ได้เสร็จสรรพ สักวันหนึ่งมันคงใช้สีฟัน ชักเสื้อผ้า ล้างจานและล้างห้องน้ำได้ด้วยในขวดเดียว” (รากเหง้า, 2535, น.180)

จากข้อความข้างต้นเป็นเนื้อความที่กล่าวถึงการใช้ชีวิตของคนในสังคมสมัยใหม่ที่ต้องรีบเร่งและรวดเร็วอยู่เสมอ ดังนั้นสิ่งของที่จะนำมาใช้ในชีวิตประจำวันจึงต้องสามารถอำนวยความสะดวกและสร้างความรวดเร็วให้กับคนเหล่านั้นได้ดีด้วย จากข้อความข้างต้นเป็นการกล่าวเสียดสีประชดประชันลักษณะการดำเนินชีวิตด้วยความรวดเร็วดังกล่าวโดยการกล่าวถึง “น้ำในขวดพิเศษ” ซึ่งมีคุณสมบัติหลายอย่างทั้งสระผม นวดผม และถูตัว และมีการกล่าวต่อมาว่า “สักวันหนึ่งมันคงใช้สีฟัน ชักเสื้อผ้า ล้างจานและล้างห้องน้ำได้ด้วยในขวดเดียว” ซึ่งเป็นการใช้คำที่ดูเหมือนจะให้คุณค่าและให้ความสำคัญกับน้ำขวดดังกล่าวที่สามารถทำงานได้สารพัดอย่าง แต่ทั้งนี้เมื่อพิจารณาอย่างถี่ถ้วนแล้วก็จะพบว่าเป็นการตั้งใจนำสิ่งของที่ประกอบด้วยวัตถุหรือสารเคมีบางอย่างที่ไม่สามารถใช้ร่วมกันได้มากล่าวถึงไว้ร่วมกัน เช่น การใช้สีฟัน ชักเสื้อผ้า ล้างจาน และล้างห้องน้ำซึ่งไม่สามารถนำมาใช้ได้ในชีวิตจริงเพราะเป็นการใช้ทั้งที่เกี่ยวกับร่างกายและทำความสะอาดเครื่องใช้และครัวเรือน การใช้สำนวนดังกล่าวนอกจากจะเป็นการใช้สำนวนเสียดสีประชดประชันพฤติกรรมของคนในสังคมแล้วยังมีการกล่าวเกินจริงเพื่อย้ำเน้นสภาพสังคมที่ต้องรีบเร่งอยู่ตลอดเวลาอย่างน่าสนใจอีกด้วย

อาจกล่าวได้ว่าการเสียดสีประชดประชันนั้นเป็นเรื่องปกติวิสัยของมนุษย์ แสดงให้เห็นถึงความไม่สมบูรณ์ในชีวิตของมนุษย์โดยทั่วไป เป็นตัวบ่งชี้ว่าไม่มีอะไรเป็นความพอดีในชีวิตมนุษย์ การเสียดสีประชดประชันจึงไม่เพียงแต่ทำให้ทราบความรู้สึกนึกคิดของผู้เขียนเท่านั้น แต่ยังทำให้เข้าใจถึงความจริงเกี่ยวกับชีวิตอีกด้วย (ธัญญา สังขพันธานนท์, 2539, น.216) และจากการ

นำเสนอข้อความที่มีความหมายตรงกันข้ามกับข้อความที่แสดงให้เห็นนั้นจึงจำเป็นต้องอาศัยประสบการณ์ในการใช้ภาษาของผู้อ่านในระดับหนึ่ง ทั้งนี้อาจต้องสังเกตบริบทรอบข้างข้อความนั้นประกอบไปด้วย เพื่อที่ผู้อ่านจะได้ตีความเนื้อหาที่ผู้เขียนต้องการนำเสนอได้อย่างถูกต้องตรงตามจุดประสงค์ของผู้เขียนอย่างแท้จริงได้

4.2.3.2 การใช้สำนวนขบขัน

การใช้สำนวนขบขัน หมายถึง การเขียนในทำนองที่น่าขัน หรือชวนให้หัวเราะ ดังข้อความที่ปรากฏในเรื่อง เรื่องของเรื่องของผู้หญิง ที่กล่าวว่า

แต่สำหรับฉัน ฉันแค้นเธอมากเกินไปกว่าที่จะทนดูเธอทำร้ายตัวเองโดยการตัดผมอันดำสลวย ยาวสยาย ซึ่งเป็นอวัยวะที่สวยงามที่สุดในร่างกายของเธอ และมีความหมายมากต่อเธอได้... เธออย่าลืมสิว่าเธอมีหน้าที่กลมและบานมาก ถ้าเธอโกนหัว หัวของเธอจะเหมือนบาตรพระครอบอยู่บนหลักไม้ระแนง เพราะคอของเธอเล็กและยาว

(รากเหง้า, 2535, น.166)

ข้อความข้างต้นที่เป็นการกล่าวเปรียบเทียบกับตัวละครหญิงตัวหนึ่งที่มีใบหน้ากลมใหญ่แต่มีลำคอที่เล็กและบางว่า ถ้าหากเธอคิดจะโกนหัวเพื่อบวชชีแล้วเธอก็จะมีลักษณะเหมือนกับ “บาตรพระครอบอยู่บนหลักไม้ระแนง” การเปรียบเทียบบังกล่าวทำให้ผู้อ่านสามารถมองเห็นภาพของตัวละครหญิงได้ชัดเจนเป็นอย่างยิ่ง ทั้งลักษณะของใบหน้าที่เหมือนกับบาตรพระและลำคอที่เหมือนกับไม้ระแนง ซึ่งเป็นขนาดและรูปร่างที่ไม่สมส่วนกัน ทำให้คาดเดาถึงรูปลักษณ์ที่จะเกิดขึ้นกับเธอหลังจากโกนหัวได้ จากการเปรียบเทียบบังกล่าวทำให้เกิดความขบขันอันเนื่องมาจากสิ่งของที่ใช้ในการเปรียบเทียบกับลักษณะความไม่สมส่วนของร่างกายมนุษย์

นอกจากนี้ยังมีการใช้สำนวนขบขันที่ปรากฏข้อความในเรื่อง สหายน้อยแห่งวัดคูบัว ที่กล่าวว่า “ผมฝันมาตั้งแต่เรียนชั้นประถมว่าผมอยากเป็นนักฟุตบอลของโรงเรียน ผมมีคุณสมบัติทุกอย่าง ขาดอย่างเดียวคือผมเล่นบอลไม่เป็น” (ผู้อยู่ในใจเสมอ (ห้องที่1), 2549, น.33)

จากข้อความข้างต้นเป็นเนื้อความที่กล่าวถึงความใฝ่ฝันของตัวละครตัวหนึ่งที่อยากเป็นนักฟุตบอลมาก แต่กลับเป็นคนที่เล่นฟุตบอลไม่เป็น จากข้อความข้างต้นเป็นการใช้สำนวนขบขัน

จากการแสดงในสิ่งตรงกันข้ามกัน ซึ่งทำให้เห็นว่าความต้องการของตัวละครนั้นไม่สามารถทำให้เป็นความจริงไปได้ การใช้ข้อความดังกล่าวทำให้ผู้อ่านสามารถเข้าใจในแนวคิดเกี่ยวกับมนุษย์ที่ว่า ความฝันกับความเป็นจริงนั้นบางครั้งไม่อาจจะเป็นสิ่งเดียวกันได้ เช่นเดียวกับการใช้สำนวนขบขันที่ปรากฏข้อความในเรื่อง วาสนา ที่กล่าวถึงสุนัขตัวหนึ่งที่ชื่อวาสนาว่า

เดิมผมเข้าใจว่า วาสนาคงคิดว่าเขาเป็นสมาชิกคน (ตัว) หนึ่งของครอบครัว และเป็นน้องของเจ้าแก้มลูกสาวคนโต เพราะเขาโตมาด้วยกัน... แต่วาสนาก็นั่งอยู่อย่างนั้นอยู่ได้ไม่นาน สมาชิกในบ้านผมก็เริ่มเหยียดผิว เริ่มกีดกัน และเริ่มแบ่งแยกชนชั้นกับวาสนา ซึ่งน่าจะสร้างความน้อยเนื้อต่ำใจให้กับวาสนาอยู่ไม่น้อย แต่วาสนาก็ก้มหน้าก้มตา กล้ากลืนฝืนทนพิสูจน์ความรัก ความซื่อสัตย์อย่างไม่ย่อท้อ และไม่หาทางออกโดยการพึ่งพายาเสพติด

(ผู้อยู่ในใจเสมอ (ห้องที่1), 2549, น.63)

จากข้อความข้างต้นเป็นเนื้อความที่กล่าวถึงสุนัขตัวหนึ่งที่ชื่อ วาสนา ซึ่งตัวละครในเรื่องให้ความรักเสมือนลูกและได้นับรวมเป็นหนึ่งในสมาชิกของครอบครัวด้วย จากข้อความข้างต้นเป็นการใช้สำนวนขบขันจากการกล่าวถึงสุนัขซึ่งเป็นสัตว์เลี้ยงดังกล่าวให้มีกิริยาอาการ รวมถึงความรู้สึกนึกคิดต่าง ๆ เหมือนกับเป็นมนุษย์คนหนึ่งในลักษณะของการใช้ภาพพจน์บุคคลาธิฐาน ความขบขันที่ปรากฏนั้นเกิดขึ้นจากการที่ตัวละครในเรื่องคิดแทนสุนัขของตนต่าง ๆ นานา เช่น ความรู้สึกน้อยเนื้อต่ำใจ การกลักรื้อฟื้นทน หรือการพึ่งพายาเสพติด เป็นต้น ซึ่งเป็นอาการความรู้สึกและการกระทำของมนุษย์ที่รู้สึกเศร้าเสียใจรวมถึงทำให้ต้องหาทางออกโดยวิธีการที่ผิดให้กับตนเอง การใช้ข้อความดังกล่าวจึงสร้างความขบขันให้เกิดขึ้นกับผู้อ่านได้เป็นอย่างดีเพราะผู้อ่านสามารถทราบได้ว่าสุนัขไม่สามารถกระทำกิริยาอาการโดยเฉพาะการพึ่งพายาเสพติดอย่างมนุษย์ได้ นอกจากนี้ยังมีการใช้สำนวนขบขันที่ปรากฏข้อความในเรื่อง เรื่องของเรื่องของผู้หญิง ที่กล่าวว่า

“ไม่ได้” หญิงกลางคนร้องเสียงสูง “บวชชีพร้าหมณ์ก็ไม่ได้ เธอบวชชีแล้วใครจะดูแลกิจการบริษัททางปีกซ้ายแทนพี่ละจ๊ะ... เอ๊ะ... หรือว่าเธอจะมาทำงานในชุดแม่ชี พี่ว่ามันจะยังไถ่อยู่... เอาอย่างนี้ดีกว่า... พี่ไปบวชกล้วยดีกวานะจ๊ะ... ให้กล้วยบวชเถอะ... ชีนะ ส่วนเธอเองพี่คิดว่าแค่บวชหายก็แล้วกันนะจ๊ะ”

(รากเหง้า, 2535, น.167)

จากข้อความข้างต้นเป็นเนื้อความที่กล่าวถึงตัวละครที่เป็นเจ้านายตัวหนึ่งที่กำลังพยายามห้ามลูกน้องของตนเองไม่ให้บวชซีเพื่อหนีปัญหาความรัก เนื่องจากอาจจะทำให้กิจการงานของตนต้องล้มเหลวได้ จากข้อความข้างต้นมีการใช้สำนวนขบขันจากเหตุผลที่ตัวละครพยายามหา มาเพื่อ โน้มน้าวจิตใจลูกน้องของตน ไม่ว่าจะเป็นการให้มาทำงานในชุดแม่ชี ซึ่งทำให้ผู้อ่านสามารถจินตนาการเห็นภาพพนักงานบริษัทที่มาทำงานในชุดแม่ชีได้ หรือจากการเล่นคำว่า “บวช” กับการให้ลูกน้องทำ “กล้วยบวชชี” ซึ่งเป็นขนมชนิดหนึ่ง และให้กินยา “บวดยา” ซึ่งเป็นยาที่ใช้รักษาอาการปวดหัว ซึ่งตัวละครแนะนำให้ลูกน้องทำเพื่อที่จะให้หลีกเลี่ยงการบวชชีให้ได้ การนำเสนอข้อความดังกล่าวสามารถทำให้ผู้อ่านเห็นบุคลิกลักษณะของตัวละครที่เป็นเจ้านายได้ดียิ่งขึ้น การใช้ข้อความดังกล่าวจึงสร้างความขบขันให้เกิดขึ้นกับผู้อ่านได้

นอกจากนี้ยังมีการใช้สำนวนขบขันดังปรากฏข้อความในเรื่อง แฟน ที่กล่าวว่า “แฟนของผมมีไม่มาก ส่วนใหญ่ไม่ได้อยู่ในวันกรีดกรีด และถึงอยู่ในวัย...แต่ก็ยังไม่เห็นพฤติกรรมกรีดร้องเป็นน้องนกหวีด ซึ่งพอยื่นมองหน้าตัวเองในกระจกไป แล้วนึกถึงพี่ดัง พันกร พี่ศรธรรม พี่ปอ ณัฐวุฒิ ไป ก็พอเกิดความเข้าใจชีวิต” (ผู้อยู่ในใจเสมอ (ห้องที่1), 2549, น.116)

จากข้อความข้างต้นเป็นเนื้อความที่กล่าวถึงการปฏิบัติตัวของผู้ที่คอยติดตามผลงานของคนที่ที่มีชื่อเสียงหรือที่เรียกกันว่า “แฟน” ที่แสดงออกต่อคนที่เขาชื่นชอบ ข้อความข้างต้นเป็นการใช้สำนวนขบขันจากการแสดงให้เห็นพฤติกรรมการแสดงออกของเหล่า “แฟน” ที่มีการกรีดร้อง ซึ่งเป็นการนำลักษณะอาการดังกล่าวไปเปรียบเทียบกับลักษณะของ “นกหวีด” การเปรียบเทียบดังกล่าวทำให้สามารถจินตนาการเห็นภาพและเกิดความขบขันจากความคิดเห็นที่คล้อยตามผู้เขียนในการนำวัตถุดังกล่าวมาเปรียบเทียบได้ นอกจากนี้จากการที่ตัวละครที่เป็นผู้มีชื่อเสียงในเรื่องได้รับความนิยมจากการทำงานด้านโทรทัศน์และการเขียนหนังสือ จึงไม่ได้เป็นผู้ที่มีชื่อเสียงจากการที่มีรูปร่างหน้าตาที่สามารถดึงดูดความสนใจคนทั่วไปได้ ข้อความต่อมาข้างต้นจึงเป็นการใช้สำนวนขบขันจากการที่ตัวละครได้นำตนเองไปเปรียบเทียบกับนักร้องนักแสดงที่มีรูปร่างหน้าตาเป็นที่ดึงดูดความสนใจได้ ดังที่กล่าวว่า “พอยื่นมองหน้าตัวเองในกระจกไป แล้วนึกถึงพี่ดัง พันกร พี่ศรธรรม พี่ปอ ณัฐวุฒิ ไป ก็พอเกิดความเข้าใจชีวิต” ซึ่งบุคคลที่ตัวละครกล่าวถึงนั้นล้วนแล้วแต่เป็นนักร้องนักแสดงที่สร้างชื่อเสียงด้วยหน้าตาเป็นองค์ประกอบสำคัญทั้งสิ้น การเปรียบเทียบซึ่งมีหน้าตาที่ไม่ดีกับคนที่หน้าตาดีจึงสร้างความขบขันให้เกิดขึ้นได้ แต่ทั้งนี้จากการใช้ภาษาดังกล่าวผู้อ่านก็สามารถเข้าใจได้ว่าเป็นลักษณะการพูดจาประชดประชันแดกดันตัวเองเท่านั้น ไม่ได้หมายความว่าตัวละครเข้าใจไปว่าตนมีหน้าตาที่ดีจริง ๆ เนื่องจากทราบดีถึงลักษณะที่แตกต่างกันของตนและดารานักแสดงเหล่านั้นอยู่แล้ว การใช้ข้อความดังกล่าวจึงสร้างความขบขันให้เกิดขึ้นกับผู้อ่านได้

4.2.3.3 การใช้สำนวนบริภาษ

การใช้สำนวนบริภาษ หมายถึง การเขียนในทำนองการกล่าวติเตียน กล่าวโทษ หรือด่าว่า ดังตัวอย่างจากข้อความที่ปรากฏในเรื่อง ในกรงขัง ที่กล่าวว่า

ลามกจกเปรตสิ้นดี นี่ศีลธรรมจริยธรรมถูกบดขยี้ทำลายไปสิ้นแล้วรีไร ทวีที่แพร่ภาพให้คนทั้งประเทศดู ไม่ว่าลูกเล็กเด็กแดงหญิงสาวเฒ่าชราถึงได้มีสิ่งอุบาทว์ชาติชั่วอย่างนี้ หรือว่าโทรทัศน์คือเครื่องมือของกตีกาใหม่ที่เราเคยเรียกว่าความเสื่อม ผสมผสานความฉ้อฉลบิดเบือน แล้วผมจะดูทีวีไปทำไมเสียอะไร ดูเพื่อให้รู้ว่าเสรีภาพและเอกสิทธิ์ในการรับรู้ข่าวสาร สิ่งดี ๆ ที่ถูกต้องทำนองคลองธรรมของผมของทุกคนและของประเทศชาตินี้ไม่มีเหลืออยู่ในแผ่นดินนี้สักกู่ลือละองกระนั้นหรือ (ตามหาข้าพเจ้า, 2539, น.39-40)

ข้อความข้างต้นเป็นเนื้อความที่กล่าวถึงอารมณ์ความรู้สึกโกรธแค้นและเกลียดชังของตัวละครที่มีต่อการนำเสนอภาพที่ไม่เหมาะสมทางโทรทัศน์ การใช้สำนวนบริภาษดังกล่าวเป็นการแสดงให้เห็นพฤติกรรมการแสดงออกของมนุษย์ด้วยการระบายอารมณ์ความรู้สึกออกมาเป็นถ้อยคำที่รุนแรง เกรี้ยวกราด ขาดความสุภาพ อันเกิดจากความไม่พอใจอย่างรุนแรง ทำให้ผู้อ่านสามารถรับรู้และเข้าใจอารมณ์ความรู้สึกของตัวละครได้เป็นอย่างดี ทั้งนี้ยังเป็นการใช้ภาษาที่สร้างความสมจริงให้เกิดขึ้นในเรื่องสั้น เพราะเป็นการใช้ภาษาเช่นเดียวกับที่มีปรากฏใช้อยู่ในสังคมปัจจุบัน บางส่วนจริง ๆ นอกจากนี้ยังมีการใช้สำนวนบริภาษดังข้อความที่เป็นบทสนทนาที่ปรากฏในเรื่อง นักพนัน ที่กล่าวว่า

ทุกคนที่นั่งล้อมอยู่รอบกองเงินกองกลาง ไม่มีใครอยู่ในสถานภาพและภาวะจิตใจที่พร้อมจะเสีย อารมณ์ของทุกคนเริ่มเดือดตามขนาดที่เพิ่มขึ้นของเงินกองกลาง การห้าห้าห้าห้าห้าที่ชักจะหนักขึ้น

“เก่งไม่กลัว กลัวข้าเว้ย...”

“อ้าว... ไฉ่เชีย... ทีมึงเร็วนักนี่”

“ลีลาพอกันทั้งคู่... ไฉ่หา”

“แตกข้าวก็เงินกู เล่นไพ่ก็เงินกูทำเป็นพูดมากเดี๋ยวเหอะมึง”

“ไม่ได้খনะเว้ย... ทำอย่างกะมึงไม่เคยยืมกู กูไม่เคยยืมมึงก็ได้... กูก็มีวะ” สายตาที่เหลือทุกคู่เล็งไปยังคนที่กำลังล้วงเงินออกจากกระเป๋า รวากับนัดกันไว้

“นี่... ตลอดเวลาที่ผ่านมา... ความจริงมีเงินหรือ ไฉ่เหี้ย... แต่มีง้ายแดกของคนอื่นตลอด ของตัวเองเ้ม้ไว้ไม่เคยเอามาให้เพื่อนฝูงแดก...”

“กูเพ็งหาเจอ”

“เจอตอนเล่นไฟได้เปรียบเนียนะ... ไฉ่สันติน”

(ถึงเวลาสารภาพ, 2539, น.27)

จากข้อความข้างต้นเป็นเนื้อความที่กล่าวถึงการทะเลาะวิวาทกันในวงพนันของตัวละครสองตัวที่เป็นเพื่อนกัน โดยการมีปากเสียงต่อกันด้วยถ้อยคำที่รุนแรง ทั้งนี้เนื่องมาจากการที่ต่างคนต่างมีความโลภเมื่อเห็นว่าเงินที่ใช้ในการเดิมพันนั้นมีจำนวนที่สูงขึ้นเรื่อย ๆ ด้วยความอยากได้จึงทำให้ตัวละครทั้งสองต้องการที่จะชนะการพนันในครั้งนี้ การใช้สำนวนบริภาษที่ปรากฏในข้อความข้างต้นแสดงให้เห็นพฤติกรรมในด้านลบของมนุษย์ที่แสดงออกมาเมื่ออยู่ในภาวะมีความอยากได้จนทำให้ขาดสติ พลังเหลวทำอะไรที่ไม่ดีออกไปได้ ไม่ว่าจะเป็นการพูดจาหยาบคาย การกล่าวหาให้ร้ายซึ่งกันและกัน การพูดจาทำร้าย รวมถึงการนำเรื่องที่ไม่ดีของกันและกันมาประจานให้คนอื่นได้รับรู้ ลักษณะการใช้สำนวนดังกล่าวแสดงให้เห็นความสมจริงและทำให้เห็นมนุษย์ในมุมที่เป็นด้านลบได้เป็นอย่างดี นอกจากนี้ยังทำให้เห็นว่าการพนันนั้นทำให้คนมีความความโลภ ซึ่งความโลภหรือความอยากมีอยากได้ของมนุษย์นั้นมีพลังอันมหาศาลมาก จนสามารถทำให้มิตรภาพระหว่างเพื่อนที่มีมายาวนานจบลงได้ภายในระยะเวลาสั้น ๆ นอกจากนี้ยังมีการใช้สำนวนบริภาษดังข้อความที่ปรากฏในเรื่อง ตอน ที่กล่าวว่า

เหตุการณ์กลางสนามฟุตบอลวันนั้นมีประจักษ์พยานมากมาย ถ้าไม่เชื่อถามใครดูก็ได้ ไฉ่หมาเวร ขนสีน้ำตาลอมมอมแมมหรือมั่วหมื่นของมัน ตัดกับขนสีขาวสะอาดของวิกก็อย่างกะดอกฟ้ากับหมาวัดแต่ไฉ่นี้เป็นหมาโรงอาหาร ผมเห็นมันอยู่ทุกวัน ไฉ่มะเร็งซี่เรื้อน “ไฉ่ชาติหมา” ผมตะโกนด้วยความโกรธ เด็ก ๆ ที่ห้อมล้อมอยู่หัวเราะครืน

(ตามหาข้าพเจ้า, 2539, น.61-62)

จากข้อความข้างต้นเป็นการกล่าวถึงเหตุการณ์ขุลมุนวุ่นวายที่เกิดขึ้นในสนามฟุตบอลจากการที่ตัวละครตัวหนึ่งพยายามจะแยกสุนัขของตนที่กำลังผสมพันธุ์กับสุนัขจรจัดตัวหนึ่งให้ออกจากกัน การใช้สำนวนบริภาษข้างต้นเป็นการใช้คำเพื่อระบายความรู้สึกโกรธแค้นที่มีต่อสัตว์คือสุนัขจรจัดตัวนั้นจากการกระทำของมัน ด้วยการใช้คำพูดที่หยาบคาย และคำที่แสดงความบกพร่องของสัตว์ตัวนั้นด้วยอารมณ์ที่มีความเคียดแค้นเป็นอย่างยิ่ง จากการใช้ภาษาดังกล่าวสามารถทำให้

ผู้อ่านมีความเข้าใจตัวละครซึ่งเป็นตัวแทนของมนุษย์ที่มีความรักสัตว์เป็นอย่างยิ่งคนหนึ่งได้อย่างชัดเจน และทำให้เห็นว่าด้วยความรักเช่นนี้บางครั้งจึงอาจเป็นที่มาของการกระทำที่โหดร้ายรุนแรงของมนุษย์ได้ด้วย ดังเช่นการพยายามฝ่าฝืนธรรมชาติหรือสัญชาตญาณของสัตว์ดังข้อความที่ปรากฏในเรื่องข้างต้น

จากการศึกษาเรื่องสั้นของสุทธิพงษ์ ธรรมวุฒิ สามารถพิจารณากลวิธีการใช้ภาษาที่แสดงให้เห็นแนวคิดเกี่ยวกับมนุษย์ได้จากการใช้คำ การใช้ภาพพจน์ และการใช้สำนวน ที่มีความหมายลึกซึ้งทำให้จินตนาการเห็นภาพและสร้างอารมณ์ให้กระทบใจผู้อ่านได้เป็นอย่างดี อีกทั้งยังเป็นการใช้ภาษาที่เป็นลักษณะเฉพาะที่ผ่านการสร้างสรรค์ให้เกิดความน่าสนใจในงานเขียน จากการใช้ภาษาดังกล่าวเป็นการแสดงให้เห็นว่าสุทธิพงษ์ ธรรมวุฒิเป็นนักเขียนคนหนึ่งที่มีความสามารถเนื่องจากสามารถกำหนดการใช้ภาษาของตนให้มีความน่าสนใจและเป็นลักษณะที่แสดงความเป็นตัวของตัวเองได้เป็นอย่างดี ซึ่งอาจกล่าวได้ว่าเป็นลักษณะของผู้ที่สั่งสมความเป็น “นายภาษา” มาอย่างสม่ำเสมอ ดังที่ ศิวกานท์ ปทุมสูติ (2548, น.48) กล่าวไว้ว่า นายภาษาเป็นเสมือนนายผู้สามารถควบคุมกำกับและบงการถ้อยคำภาษาให้รับใช้ความหมายที่ต้องการสื่อสารในงานเขียนให้ได้ดังที่คิดและหมายใจตลอดเวลา นั่นเอง

จากการศึกษาวิเคราะห์กลวิธีการเสนอแนวคิดเกี่ยวกับมนุษย์ในเรื่องสั้นของสุทธิพงษ์ ธรรมวุฒิ สามารถกล่าวโดยสรุปได้ว่าเป็นการถ่ายทอดแนวคิดเกี่ยวกับมนุษย์ที่แสดงให้เห็นพฤติกรรม อารมณ์ โดยเฉพาะความรู้สึกนึกคิดของมนุษย์ที่เกิดขึ้นภายใต้เหตุการณ์หรือสถานการณ์ต่าง ๆ ที่เข้ามาผลกระทบต่อการดำเนินชีวิตในสังคมของมนุษย์ ผ่านการถ่ายทอดทางภาษาอย่างมีศิลปะและสร้างสรรค์ได้สละสลวยทั้งในด้านการใช้คำ ภาพพจน์ และสำนวนภาษา